

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Αριθ.

3,62

~~ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ~~

~~Αριθ.~~

~~365~~

~~2,179~~

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Αριθμ.

3/491

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Μ. ΣΑΡΡΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ

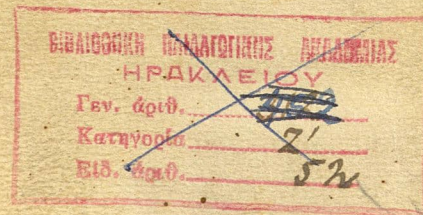
ΣΟΦΟΚΛΗΣ

I

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

ΣΕ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥΣ ΣΤΙΧΟΥΣ
ΜΕ ΠΡΟΛΟΓΟ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ

ΕΚΔΟΣΗ Β' ΞΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ

ΑΘΗΝΑ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.
4 - ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ - 4
1932

~~ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΠΑΡΑΚΛΕΤΩΝ~~

Ἀριθ. αἰθ.

Κατηγορ.

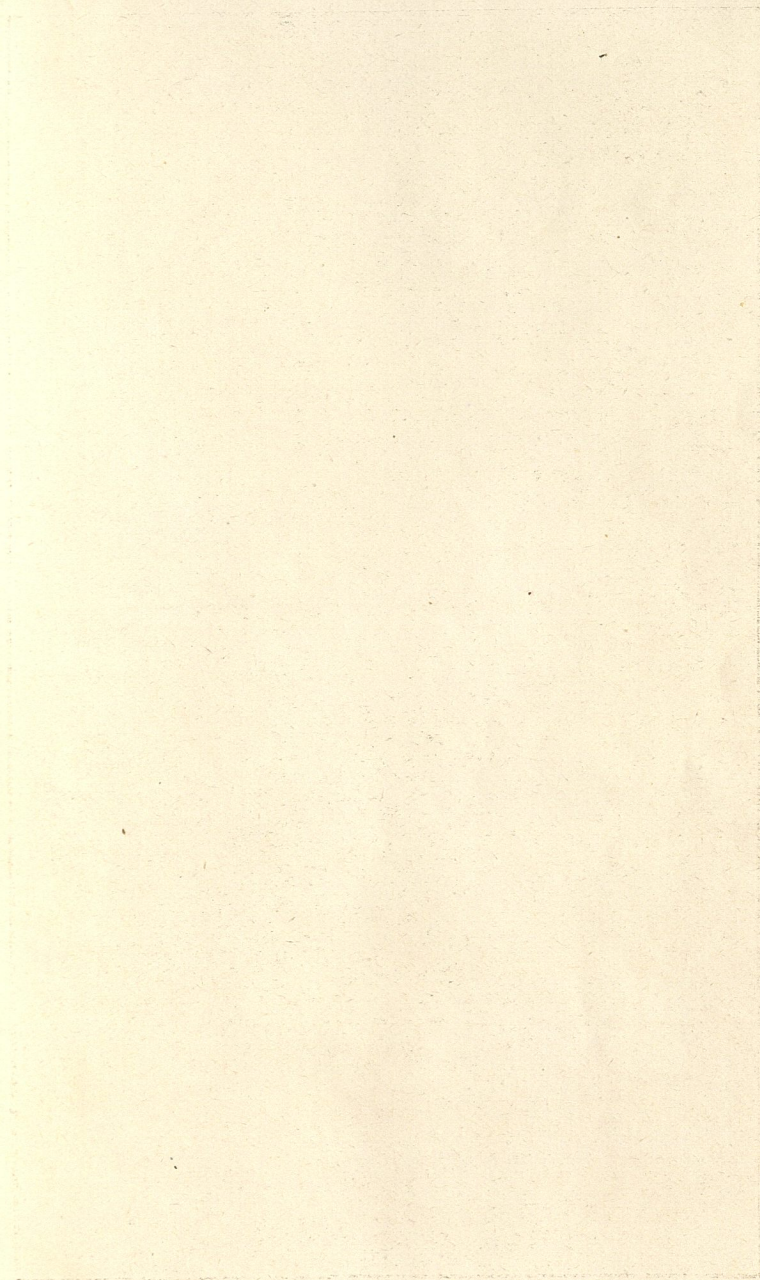
2

52

ΣΟΦΟΚΛΗΣ

100

100

100

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Μ. ΣΑΡΡΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ

ΣΟΦΟΚΛΗΣ

I

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

ΣΕ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥΣ ΣΤΙΧΟΥΣ
ΜΕ ΠΡΟΛΟΓΟ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ

ΕΚΔΟΣΗ Β' ΞΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ

ΑΘΗΝΑ
1932

ΣΟΦΟΚΛΗΣ
ΤΟΥ ΛΑΤΕΡΑΝΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

"Έκδοση Α' με την Εισαγωγή στο αρχαίο δράμα * * * Μάης 1930·
"Έκδοση Β' δίχως την Εισαγωγή * * * * * Γενάρης 1932

ΣΤΟΝ ΕΥΓΕΝΙΚΟ ΜΟΥ ΦΙΛΟ
ΥΠΕΡΟΧΟ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ ΑΘ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ

Δ. Μ. Σ.

Ο Μεταφραστής μόνον έχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιτρέπει τὴν παράστασιν
τοῦ ἔργου τούτου σὲ θέατρο ἢ σὲ αἴθουσα, κατὰ τὸ νόμο, καθὼς καὶ τὸ ξανα-
τύπωμα τοῦ ὅλου ἢ μέρους αὐτοῦ.

Δ. Μ. Σ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο ΣΟΦΟΚΛΗΣ

(496—406 π. Χ.)

ἴδε ἱστορικ. πικρῶν Ἀθηναίων

Ὁ Σοφοκλῆς, ὁ δεύτερος στῆ σειρά ἀπὸ τοὺς τρεῖς μεγάλους ἀρχαίους τραγικούς, εἶχε τὴν εὐτυχία νὰ ζῆσει στὰ λαμπρότερα χρόνια τῆς Ἀθήνας. Γεννήθηκε στὰ 496 π.Χ. στὸ μυριοχαριτωμένο προάστειο τῆς Ἀθήνας, τὸν Κολωνὸ (κοντὰ στὴ σημερινὴ Κολοκυθού), τὸ φημισμένο γιὰ τὶς φυσικὲς καλλοῦνές του, ποὺ τὶς τραγούδησεν ἔξοχα ὁ ἴδιος (στὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ» στ. 668 κ.έ.).¹

Ἐκεῖ εἶχε περάσει καὶ τὰ περισσότερα χρόνια τῆς ζωῆς του.

Ὁ πατέρας τοῦ Σοφοκλῆ Σόφιλλος ἦταν πλούσιος Ἀθηναῖος πολίτης κεῖχε μέγα ὄπλοποιεῖο ποὺ ἐργάζονταν πολλοὶ δοῦλοι του.

Ὁ Σόφιλλος ἐφρόντισε νὰ δώσει στὸ γιό του τὴν πιὸ τέλεια ἀνατροφή καὶ μόρφωση ποὺ λάβαιναν τότε τὰ παιδιὰ τῶν καλύτερων οἰκογενειῶν τῆς Ἀθήνας. Μιὰ τέτοια μόρφωση ἀπαιτοῦσε τὴν ἀνάγνωση κι ἀπαγγελία τῶν κυριώτερων ἔργων τῶν ἐθνικῶν ποιητῶν, πρῶτα τοῦ Ὀμήρου καὶ κατόπι

1. Π η γ ε ς τῆς ζωῆς τοῦ Σοφοκλῆ: Μᾶς ἔμεινε ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὁ «Σοφοκλέους βίος» ὀνωνύμου γραμματικοῦ, ἓνα ἄρθρο στὸ λεξικὸ τοῦ Σουίδα καὶ διάφορες μαρτυρίες ἀρχαῖες ἐδῶ κέκεϊ, πρὸ πάντων στὸν Ἀθηναῖο καὶ (γιὰ τὴ χρονολογία) στὸ μάρμαρο τῆς Πάρου. Αὐτὰ τὰ τύπωσε στὴν Ἡλέκτρα του ὁ Ο. Iahn, 3η ἐκδ., Bonnae, 1882. Ὁ «βίος» εἶναι πρόχειρος μαζὶ μὲ ἄλλες πληροφορίες καὶ στὴν ἐκδοσὴ τοῦ P. Masqueray, 1922 τόμ. I.

Κατὰ τὸ μάρμαρο τῆς Πάρου, 56 καὶ 64, ὁ Σοφοκλῆς ἦταν 28 χρόνων ὅταν πρωτονίκησε στὰ 468 (ἴδ. σ. 8 καὶ 10) καὶ 91 ὅταν ἀπέθανε στὰ 406.

τῶν λυρικῶν, τῆ διδασκαλία καὶ μάθηση τῆς κιθάρας (ἢ λύρας) καὶ τῆ γύμναση στὴν «παλαιστραν». Ἔτσι ὁ Σοφοκλῆς, προικισμένος μ' ἔξοχα σωματικὰ καὶ πνευματικὰ προτερήματα, διδάχτηκε τὴ μουσικὴ ἀπὸ τὸ φημισμένο μουσικὸ Λάμπρο καὶ τὴ γυμναστικὴ ἀπὸ τοὺς καλύτερους δασκάλους τῆς, καὶ στεφανώθηκε σ' ἀγῶνες τῶν δύο αὐτῶν τεχνῶν. Γι' αὐτό, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι γιόρταζαν τὰ ἐπινίκια τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνας (στὰ 480 π.Χ.), τὸ Σοφοκλῆ διάλεξαν ἀνάμεσα σὲ χιλιάδες νέων νὰ σύρει τὸν ἐπίσημο χορὸ τῶν ἐφήβων γύρα στὸ μνημεῖο τῆς νίκης (τρόπαιον).

Εἶναι ἀξιοσημείωτο πῶς τρία σπουδαῖα περιστατικὰ τῆς ζωῆς τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ποιητῶν ἀνταμώνονται στὴν κοσμοϊστορικὴ μέρα τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνας. Τότε ὁ Αἰσχύλος, ἄντρας σαρανταπεντάρης, ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων πολεμώντας τοὺς βαρβάρους Πέρσες, ὁ Σοφοκλῆς, νιὸς χαριτωμένος δεκαῆξ χρόνων, διαλέγεται καὶ σέρνει πρῶτος αὐτὸς γυμνὸς καὶ μὲ τὴ λύρα στὰ χέρια τὸν ἐπίσημο χορὸ τῶν ἐφήβων στὴ γιορτὴ τῆς νίκης, γύρα στὸ τρόπαιο, καὶ ὁ Εὐριπίδης τὴν ἴδια μέρα γεννιέται στὴ Σαλαμίνα.

Ὁ Σοφοκλῆς εἶχε μελετήσει ἀπὸ τὴ νεότητά του, ὅπως εἶπαμε, τὸν ἀθάνατον Ὅμηρο καὶ ἄλλα ποιητικὰ ἔργα παλαιότερα καὶ σύγχρονά του, κέθαύμαζε τὸν πρῶτο μεγαλοφάνταστο τραγικὸ ποιητὴ καὶ δάσκαλό του στὴ δραματικὴ τέχνη, τὸν Αἰσχύλο. Ἔτσι ἀφοσιώθηκε στὴ δραματουργία ἀπερίσπαστος, ἀφοῦ εἶχε καὶ τὴν ὑλικὴ ἀνεξαρτησία. Γιατὶ ἡ περιουσία πού κληρονόμησε ἀπὸ τὸν πατέρα του τὸν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν φροντίδα καὶ τὸν κόπο νὰ ζητήσει ἕνα ἐπάγγελμα προσοδοφόρο καὶ νὰ συλλογίζεται γιὰ τὴ συντήρησή του. Ἀλλὰ κῆ δραματικὴ τέχνη, στὴν ὁποίαν ἀφιερώθηκε, μὲ τὴς ἐπιτυχίες πού εἶχε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ, τοῦ ἐγίνεν ἐπικερδέστατη. Σὲ ἡλικία εικοσιοχτῶ χρόνων, ἔχοντας πεποίθησι στὴν ποιητικὴν του ἀξία, ἀντιμετρήθηκε μὲ τὸ δάσκαλό του τὸν Αἰσχύλο καὶ τὸν ἐνίκησε σ' ἕναν περίφημο δραματικὸν ἀγῶνα (στὰ 468 π.Χ.), ὅπου ὁ Σοφοκλῆς εἶχε διδάξει μίαν τριλογία του πού δὲ σώζεται. Ἐνα δράμα τῆς ἴσως ἦταν ὁ Τριπτόλεμος (ὅπως ὑπολογίζει ὁ Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος, Η.Ν.ΧVIII, 65). Ὁ Σοφοκλῆς

στὸν Τριπτόλεμό του ἔλεγε πῶς οἱ θεοὶ στοὺς Ἀθηναίους πρῶτα ἔδωκαν τὸ σιτάρι, κοὶ Ἀθηναῖοι τὸ μοίρασαν κατόπι σ' ὅλους τοὺς λαοὺς κῆτσι ἐγίναν εὐεργέτες ὄλου τοῦ κόσμου. Τί ὠραῖος προφητικὸς συμβολισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ θαύματος! Σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα, καθὼς λέγει ὁ Πλούταρχος (στὸν Κίμωνα, VIII, 7), εἶχε γίνει μεγάλη φιλονικία στὸ πλῆθος, γιὰτὶ ἄλλοι, οἱ παλαιότεροι, εὐνοοῦσαν τὸν παλαιὸ Μαραθωνομάχο καὶ φημισμένο δραματουργό, ἡλικίας τότε πενήντα ἑπτὰ χρόνων, πού στόλιζαν τᾶσπρα μαλλιά του καὶ τὸ μέτωπό του διπλῆς δάφνης, καὶ ἄλλοι, οἱ νεώτεροι, τὸ νέο ἐλπιδοφόρο μαθητὴ καὶ ἀντίπαλό του, πού βιάδιζε πρὸς τὰ ἐμπρὸς μὲ τόση αὐτοπεποίθησι. Σ' αὐτὴ τὴ διχοστασία τοῦ πλῆθους ἦρθε μιὰ ἐμπνευση στὸν ἐπὼνυμον ἄρχοντα Ἀψηφίωνα (πού εἶχε τὴ διοίκηση τῶν Μεγάλων Διονυσίων καὶ τῶν δραματικῶν ἀγῶνων) νὰ μὴν ἀφήσει νὰ φύγει ἀπὸ τὸ θέατρο τὸν ἀρχιστράτηγο Κίμωνα καὶ τοὺς ἐννιά συστρατηγούς του (πού, μόλις εἶχαν γυρίσει νικηφόροι ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία τῆς Θράκης, παρουσιάσθηκαν νὰ προσφέρουν στὸ θεὸ Δίονυσο τὴς νόμιμες σπονδές), ἀλλὰ νὰ τοὺς ὀρκώσει καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσει νὰ καθίσουν καὶ νὰ κρίνουν τὸ δραματικὸ ἀγῶνα αὐτοί, σὰν ἀντιπρόσωποι πού ἦταν τῶν δέκα φυλῶν τῆς Ἀττικῆς, ἀντὶ νὰ κληρώσει, κατὰ τὴ συνήθεια, τοὺς πέντε ἀγωνοδίκες. Τὸ πλῆθος τιμώντας τὸν Κίμωνα δέχτηκε μ' εὐφημίες τὴν αὐτόγνωμη πράξη τοῦ ἀρχοντος καὶ τὴν ἀπόφασι τῶν κριτῶν στρατηγῶν, πού ἔκριναν νικητὴ τὸ Σοφοκλῆ. Τότε ὁ Αἰσχύλος πῆρε τὸ πρᾶμα βαριά κέφυγε, καθὼς λέγει ὁ Πλούταρχος, στὴ Σικελία (ιδεῖ Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχαῖο δράμα, σ. 40).

Ἀπὸ τότε ὁ Σοφοκλῆς τράβηξε μπρὸς στὴν δραματικὴν ποίηση, γράφοντας ἀκατάπαυτα ἐξήντα χρόνια καὶ παραπάνω, ὡς τὰ βαθιά του γεράματα, δράματα ἀριστουργηματικά. Ὁ ἀρχαῖος κριτικὸς τῆς Ἀλεξάντρειας Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος ἀναφέρει πῶς ὁ Σοφοκλῆς ἔγραψε 123 δράματα. Τὴν ὑπόθεσι τῶν δραμάτων του ἔπαιρνε ὁ Σοφοκλῆς τὸ περισσότερο ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ ἀπὸ τὸν ἐπικὸ κύκλο (Τρωϊκὸ, Θηβαϊκὸ, Ἀργοναυτικὸ) καὶ ἀπὸ μύθους ἐγχώριους Ἀττικούς, τοῦ Ἀργους,

τῶν Μυκηνῶν κτλ. Δὲν ἔλαβε ὑποθέσεις ἀπὸ μύθους θεῶν, οὔτε ἀπὸ τῆ σύγχρονη ἱστορία.

Δεκοχτῶ φορές ὁ Σοφοκλῆς πῆρε τὸ πρῶτο βραβεῖο στὶς γιορτὲς τῶν Μεγάλων Διονυσίων καὶ τῶν Ληναίων μὲ 72 δράματά του (τέσσερα δράματα, δηλ. τρεῖς τραγωδίες κὲνα σατυρικό δράμα, σὲ κάθε δραματικὸν ἄγῶνα). Στὰ ὑπόλοιπα δράματα τοῦ πῆρε τὸ δεύτερο βραβεῖο. Ποτὲ δὲν ἦρθε τρίτος.¹

Τὴν πρώτη νίκη τοῦ τὴν κέρδισε στὰ 468 (κατὰ τὸ μάρμαρο τῆς Πάρου, 56) πιθανώτατα, ὅπως εἶπαμε, μὲ τὸν Τριπτόλεμο. Στὰ 441 ἦρθε πρῶτος μὲ τὴν Ἀντιγόνη. Στὰ 438 ἔλαβε πάλι τὸ πρῶτο βραβεῖο (ἄγνωστο μὲ ποιὸ δράμα τοῦ), κι ὁ Εὐριπίδης τὸ δεύτερο μὲ τὴν Ἀλκιστή τοῦ. Στὰ 431, πού ἄρχισε ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, τὸ πρῶτο βραβεῖο ἔλαβε ὁ γιὸς τοῦ Αἰσχύλου Εὐφορίωνας, ὁ Σοφοκλῆς τὸ δεύτερο, κι ὁ Εὐριπίδης τὸ τρίτο μὲ τὴ Μήδεια. Στὰ 409 ἔλαβε τὰ πρωτεῖα μὲ τὸ Φιλοκτήτη τοῦ. Στὰ 401 ὁ γιὸς τοῦ Ἀρίστωνος Σοφοκλῆς ὁ νεώτερος παρέστησε τὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶν» τοῦ πάππου τοῦ, δράμα πού τὸ θαύμαζαν οἱ ἀρχαῖοι.

Ἀπὸ τὰ δράματα τοῦ Σοφοκλῆ σήμερα σώζονται ἀκέρια μόνον ἑπτὰ τραγωδίες μὲ τὶς ἐπιγραφές: Αἶας, Ἀντιγόνη, Οἰδίπους τύραννος, Ἡλέκτρα, Τραχίνιαί, Φιλοκτήτης, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν, καὶ 393 στίχοι ἑνὸς σατυρικοῦ τοῦ δράματος, τῶν Ἰχνευτῶν, πού βρέθηκαν στὰ 1912.

Σώζονται καὶ λίγα ἀποσπάσματα ἀπὸ ἄλλα δράματά τοῦ.²

Ὁ Σοφοκλῆς ἦταν ἄνθρωπος φαιδρός, γλυκομίλητος, εὐχάριστος, κι ὄχι δύσκολος καὶ μελαγχολικός, ὅπως ἦταν ὁ Εὐριπίδης. Εἶχε σχέσεις μὲ ὅλους τοὺς μεγάλους ἄντρες τοῦ καιροῦ τοῦ, πού τὸν ἀγαποῦσαν καὶ τὸν τιμοῦσαν ἐξαιρετικά. Εἶχε

1. Κάθε χρόνο στοὺς δραματικούς ἀγῶνες (πού γίνονταν τὶς γιορτὲς τῶν Μεγάλων Διονυσίων τὴν ἀνοιξη καὶ κατὰ δεύτερο λόγο καὶ τῶν Ληναίων) τρεῖς δραματικοὶ ποιητές, διαλεγμένοι ἀπὸ τὸν ἐπώνυμον ἄρχοντα, ἀγωνίζονταν γιὰ τὸ πρῶτο βραβεῖο. Περισσότερα ἰδὲ στὴν Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχαῖο δράμα σ. 20 κ.ἔ.

2. Ἰδὲ σελ. 22.

μεγάλη φιλία μὲ τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας, τὸν Ἡρόδοτο, γιὰ τὸν ὁποῖον ἔγραψε καὶ μιὰ ὠδή (πρὸς τὰ 440), ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος, καὶ τοῦ ὁποῖου ἰδέες σπέρνει κάπου στὶς τραγωδίες τοῦ.¹ Ἦταν «φιλαθηναϊότατος». Ἀγαποῦσε τὴν Ἀθήνα τόσο πολὺ πού δὲ θέλησε νὰ ξεμακρύνει ποτὲ ἀπ' αὐτή. Ἄν καὶ τὸν εἶχαν προσκαλέσει στὶς αὐλές τοὺς φιλόμουσοι βασιλιᾶδες τῆς Μακεδονίας, τῆς Σικελίας, καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας, πού λέγονταν καὶ ἦταν «Μεγάλη Ἑλλάς», δὲν ἐπῆγε ποτέ, ὅπως ἔκαναν οἱ δυὸ μεγάλοι ὁμότεχνοί τοῦ, ὁ Αἰσχύλος κι ὁ Εὐριπίδης (πού πέθαναν μάλιστα μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα), ὅπως ἔκαναν κοὶ δυὸ μεγάλοι λυρικοί, ὁ Πίνδαρος κι ὁ Σιμωνίδης, κι ὁ μέγας φιλόσοφος Πλάτωνας. Οὔτε ἡ φιλία τοῦ μὲ τὸν κοσμογυρισμένο πατέρα τῆς ἱστορίας, τὸν Ἡρόδοτο, τὸν ἔκαμε νάφῃσει ποτὲ τὴν Ἀττική. Οἱ κωμωδοποιοὶ ὅμως δὲν τὸν ἄφησαν ἀφεγάδιαστο. Ὁ Ἀριστοφάνης (στὴν Εἰρήνη, 401 π.Χ. στ. 698), τὸν κατηγορεῖ ὅτι εἶχε γίνει φιλάργυρος σὰν τὸ Σιμωνίδη.

Ὁ Σοφοκλῆς ἔκανε λαμπρὰ καὶ τὰ πολιτικά τοῦ καθήκοντα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐκτίμηση κέμπιστοςσύνη πού τοῦ εἶχαν τὸν ἔκαμαν δυὸ φορές στρατηγὸς: πρῶτα, μετὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ στὴν Ἀντιγόνη, στὸ Σαμιακὸ πόλεμο (440) μαζί μὲ τὸν μέγαν Περικλῆ, ὁ ὁποῖος τοῦ ἔδωκε ὄχι τὴ στρατιωτικὴ διοίκηση, ἀλλὰ τὴ διπλωματικὴ ἀποστολὴ στὶς δυὸ κυριώτερες ὁμοσπονδιακές πολιτείες, τὴ Χίο καὶ τὴ Μυτιλήνη. Στὰ 444—442 τὸν ἔκαμαν Ἑλληνοταμίαν, δηλ. ταμίαν τοῦ φόρου πού ἐπλήρωναν οἱ σύμμαχοί των. Ἐγινε στρατηγὸς καὶ δεύτερη φορὰ μὲ τὸ Νικία (καθὼς λέγει ὁ Πλούταρχος στὸ βίβιο τοῦ Νικία, XV).

Καὶ στὶς μαῦρες ἡμέρες τῆς Ἀθήνας, μετὰ τὴν καταστροφὴ τῶν Ἀθηναίων στὴ Σικελία (413), πού πότισε μὲ πίκρα τὴν ἰλαρὴ του ψυχὴ στὰ γεράματά τοῦ, τὸν διάλεξαν (στὰ 411) ἕναν ἀπὸ τοὺς δέκα προβούλους, δηλ. ἕναν ἀπὸ τοὺς

1. Ἀντιγόνη, 909—912 καὶ 1151—1160. Οἰδίπους τύραννος, 261 κ.ἔ., 980 κ.ἔ. καὶ 1528—1530. Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν, 337—341. Ἡλέκτρα, 417 κ.ἔ. Πρβ. καὶ Mélanges Weil σ. 141: Hérodote et Sophocle.

δέκα αντιπροσώπους τῶν δέκα φυλῶν πού προσδιορίστηκαν νά σκεφτοῦν γιά τήν κυβέρνησι τῆς χώρας.

Σ' ὄλη του τῆ ζωῆ ὁ Σοφοκλῆς, ἀντίθετα πρὸς τὸν Αἰσχύλο καὶ τὸν Εὐριπίδη, ἦταν θρησκός καὶ θεοφοβούμενος κέμεινε ὀλότελα ξένος πρὸς τὰ νέα διδάγματα τῶν ρητόρων, σοφιστῶν καὶ φιλοσόφων, πού τόσο πολὺ τάγαποῦσε ὁ Εὐριπίδης. Φαίνεται ὅτι εἶχε μυηθεῖ ὁ Σοφοκλῆς καὶ στὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Ἦταν καὶ ἱερέας τοῦ Ἀσκληπιάδῃ ἡμιθέου Ἄλκωνα (ἢ Ἀμύνου) κείχε στήσει ναὸ στὸ Μηνυτὴ Ἡρακλῆ, γιὰτὶ μιὰ φορὰ πού εἶχαν κλέψει ἓνα χρυσὸ στεφάνι ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, ὁ Ἡρακλῆς φανέρωσε τοῦ Σοφοκλῆ, στὸν ὕπνο του, τὸ μέρος πού τὸ εἶχαν κρύψει. Ὁ Σοφοκλῆς τότε εἶπε τὸ πρᾶμα στὸ δῆμο κέλαβε ἓνα τάλαντο, δηλαδὴ 6,000 Ἀττικὲς δραχμὲς, πού εἶχε κηρύξει γι' ἀνταμοιβὴ ἢ Πολιτεία. Ἔτσι ἀφοῦ πῆρε τὸ τάλαντο ὁ Σοφοκλῆς ἔστησε τὸ ναὸ στὸ Μηνυτὴ Ἡρακλῆ (σὰ νὰ ποῦμε σήμερα στὸν Ἅγιο Φανούριο). Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι στὰ 421 ἔφεραν ἀπὸ τὴν Ἐπίδαυρο τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ τῆς ὑγείας Ἀσκληπιοῦ, ὁ Σοφοκλῆς τὸ φιλοξένησε στὸ ναὸ του. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔλεγαν ὅτι δέχτηκε στὸ ναὸ του τὸν Ἀσκληπιὸ μεταμορφωμένο σὲ φίδι. Γι' αὐτὰ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Σοφοκλῆ τὸν τίμησαν ὡς ἥρωα Δεξίωνα, ἀνταμείβοντας τὴν εὐσέβειά του. Ὁ Σοφοκλῆς εἶχε γράψει καὶ παιᾶνα στὸν Ἀσκληπιό, πού τὸν ἔψαλαν ὀλόκληρους αἰῶνες οἱ ἀρχαῖοι.

Ὁ Σοφοκλῆς εἶχεν ἀρκετὴ οἰκογένεια. Φαίνεται ὅτι εἶχε πάρει δύο γυναῖκες. Πρῶτα τὴ νόμιμη Νικοστράτη ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχε πολλὰ παιδιὰ κι ἀνάμεσα σ' αὐτὰ καὶ τὸν Ἰοφῶντα, τραγικὸ ποιητὴ κι αὐτόν· ἀργότερα τὴ φιλενάδα του Θεωρίδα ἀπὸ τὴ Σικυῶνα (τώρα Βασιλικὰ), ἢ ὁποία τοῦ γέννησε τὸν Ἀρίστωνα. Ὁ Ἀρίστωνας ἦταν πατέρας τοῦ νεώτερου Σοφοκλῆ, πού τὸν ἀγαποῦσε πολὺ ὁ μέγας πάππος του. Λέγουν πὼς ὁ Σοφοκλῆς ἀγαποῦσε πάντα στὴ ζωὴ του τίς ἐρωτικὲς σχέσεις. Κεῖναι πολυθρῦλητο τὸ ἀριστοτεχνικὸ χορικὸ τῆς Ἀντιγόνης του (στ. 781 κ.έ.), ὅπου λέγει ὅτι «τὸν Ἔρωτα δὲ μπόρεσε κανεὶς νὰ τὸν ξεφύγει, μήτε θεὸς ἀθάνατος μήτ' ἄνθρωπος θνητός». Στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του λέγουν πὼς ἐδοκίμασε μεγάλῃ πίκρα ἀπὸ τὸ γιό τῆς νόμιμης γυναικὸς του

Ἰοφῶντα, ὁ ὁποῖος θέλοντας νὰ πάρει στὰ χέρια του τὴ διαχείριση τῆς πατρικῆς του περιουσίας—ἐπειδὴ τάχα ὁ Σοφοκλῆς εἶχε ξεμωραθεῖ κῆταν ἀνίκανος νὰ τὴν κυβερνᾷ—κατηγόρησε τὸν πατέρα του στὸ δικαστήριό πὼς ἔχασε τὰ λογικὰ του (δίκην παρανοίας). Τότε ὁ Σοφοκλῆς διάβασε στὸ δικαστήριό τὸ πρῶτο λαμπρὸ τραγούδι τοῦ χοροῦ ἀπὸ τὸ τελευταῖο δρᾶμα του, τὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ». Τὸ δικαστήριό τὸ ὑπερθαύμασε καὶ τὸν καταχειροκρότησε καὶ καταδίκασε τὸ γιό του Ἰοφῶντα.

Στὴ δραματικὴ τέχνη ὁ Σοφοκλῆς ἀνοίξε καινούργιο δρόμο. 1ο Ἄρχισε νὰ διαγωνίζεται «δρᾶμα πρὸς δρᾶμα», δηλαδὴ παρυσίαζε στὸ θέατρο μαζί τρεῖς τραγωδίεσ του (τριλογία), ἀλλὰ ἀνεξάρτητες, μὲ διάφορες ἢ κάθε μιὰ ὑποθέσεις, καὶ στὸ τέλος ἓνα σατυρικὸ δρᾶμα, κι ὄχι, ὅπως συνήθιζαν πρὶν, μιὰ συγκρατούμενη τριλογία μὲ κοινὴ ὑπόθεση καὶ στίς τρεῖς τραγωδίεσ (ὅπως στὴν Ὀρέστεια τοῦ Αἰσχύλου), καὶ τὸ σατυρικὸ δρᾶμα στὸ τέλος. 2ο Αὐξήσε τὸν ἀριθμὸ τῶν ἠθοποιῶν (ὑποκριτῶν) σὲ τρεῖς. (Ὁ Θεόπτης πρὶν εἶχε βάλει τὸν πρῶτο ὑποκριτὴ κιὸ Αἰσχύλος τὸ δεύτερο. Κατόπι τὸν μιμήθηκε κιὸ Αἰσχύλος στὰ 458 στὴν Ὀρέστειά του καὶ πιθανώτατα καὶ στὸν Προμηθέα). 3ο Αὐξήσε τὸν ἀριθμὸ τῶν χορευτῶν σὲ 15 γιὰ κάθε τραγωδία (ἐνῶ πρὶν ἦταν 12). Ἔτσι κάθε «ἡμιχόριον» ἀπὸ ἕξ πρόσωπα τὸ διευθύνει ἓνας «παραστάτης», κιὸ «κορυφαῖος» τοῦ χοροῦ διευθύνει τὰ δύο ἡμιχόρια πού εἶναι καθένα ἴσα. Κι ὅταν πάλι ὁ χορὸς μοιράζεται σὲ τρεῖς στοίχους, κάθε στοίχος ἔχει τὸν ἀρχηγό του (τὸν κορυφαῖο καὶ τοὺς δύο παραστάτες δηλ. παραστεκούμενους, ἢ βοηθούς του)². 4ο. Δὲν ἔκανε καὶ τὸν ἠθοποιὸ (ὑποκριτὴν) στὴν παράσταση τῶν δραμάτων του (ὅπως ὁ Αἰσχύλος), ἐπειδὴ ἦταν ἰσχυρόφωνος. 5ο Ἐβαλε

1. Μιὰ ὁμως ἐπιγραφή πού βρέθηκε τελευταῖα στὴν Ἀθήνα μᾶς γνωρίζει μιὰ τριλογία τοῦ Σοφοκλῆ: τὴν Τηλέφειαν. Αὐτὴ μόνον ξέρομε μὲ κοινὴ ὑπόθεση. Ἴδὲ περιοδ. Πολέμονα, Ἀθήνα, 1929, Α' σ. 161 κ.έ.

2. Γιὰ τοὺς ἠθοποιούς καὶ τὸ χορὸ ἰδὲ περισσότερα στὴν Εἰσαγωγή μου. στὸ ἀρχαῖο δρᾶμα, σελ. 21 κ.έ.

στο θέατρο τις σκηνογραφίες (ὅπως λέγει ὁ Ἀριστοτέλης) κατὰ τὰ 465 π.Χ. 6ο Περιόρισε τὰ τραγούδια τοῦ χοροῦ κέδωκε περισσότερη ἔκταση στὸ διάλογο, ἀντίθετα πρὸς τὸν Αἰσχύλο. 7ο Ἔβαλε τὴ Φρυγικὴ ἄρμονία (μελοποιία) στὰ ἰδιαίτερα τραγούδια (δηλ. στὶς σκηνικὲς μονωδίες), κι ἀνάμισε σ' αὐτὰ καὶ τὸ διθυραμβικὸ τρόπο.

Ὁ Σοφοκλῆς εἶναι ἀπαράμιλλος τεχνίτης στὴν κατασκευὴ τοῦ δράματος καὶ τὴν ἠθοποιία. Ζωγραφίζει τέλεια τοὺς χαρακτήρες τῶν προσώπων τῶν δραμάτων του. Ἔχει σ' ὅλα τὴ φυσικότητα, τὴν ἄρμονία καὶ συμμετρία πού πρέπει. Εἶναι ἄφραστη ἢ ἠθοποιία του μὲ τις ἀντιθέσεις τῶν ὑψηλῶν καὶ ταπεινῶν χαρακτήρων, ἢ τῶν αὐστηρῶν καὶ μαλακῶν, ὅπως οἱ χαρακτήρες τῆς Ἀντιγόνης καὶ τῆς Ἰσμήνης, τῆς Ἡλέκτρας καὶ τῆς Χρυσόθεμης, τοῦ Νεοπτόλεμου καὶ τοῦ Ὀδυσσεύ. Πολλὲς φορές, ὅπως λέγει κι ὁ ἀρχαῖος βιογράφος του, μὲ μικρὸ ἡμιστίχιο ἢ μὲ μιὰ λέξη ἠθοποιεῖ ὀλόκληρο πρόσωπο. Τὰ πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σοφοκλῆ εἶναι πλησιέστερα στὴν ψυχὴ μας, παρὰ τὰ πρόσωπα τοῦ Αἰσχύλου. Δὲν ἀνεβάζει στὴ σκηνή, ὅπως ὁ Αἰσχύλος, ὑπερφυσικὲς καὶ γιγάντειες δυνάμεις, καὶ δὲν παραφιλοσοφεῖ ὅπως ὁ Εὐριπίδης. Ὁ ἴδιος ἔλεγε γιὰ τὴν τέχνη τῶν δύο μεγάλων ὁμοτέχνων του, ὅτι ὁ Αἰσχύλος παρασταίνει τὰ πράγματα ὅπως πρέπει, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει: «εἰ καὶ τὰ δέοντα ποιεῖ, ἀλλ' οὐκ εἰδὼς γε» γιατί ὁ μεγαλοφάνταστος Αἰσχύλος εἶχε ἀχαλίνωτη φαντασία κἔγραφε πάντα ἐμπνευσμένος κέκοστατικός. Γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ γιὰ τὸν Εὐριπίδη ἔλεγε πὼς αὐτὸς παρασταίνει τοὺς ἀνθρώπους ὅπως πρέπει νὰ εἶναι, ἐνῶ ὁ Εὐριπίδης ὅπως εἶναι: «αὐτὸν μὲν οἶους δεῖ ποιεῖν, Εὐριπίδην δ' οἶοί εἰσιν» (Ἀριστοτέλ. Ποιητικ. 25). Ἔχουν ὅμως κάποια ἀμοιβαία ἐπίδραση μὲ τὸν Εὐριπίδη. Π.χ. ὁ Σοφοκλῆς στὶς Τραχινίες τοῦ μιμήθηκε τὸν «πρόλογο» τοῦ Εὐριπίδη, καὶ στὸ Φιλοκτήτη τοῦ τὸν «ἀπὸ μηχανῆς θεόν».—Ὁ χορὸς στὰ δράματα τοῦ Σοφοκλῆ α) ἀντιπροσωπεύει τὴν ἠθικὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ καὶ β) στέκεται ἀπάνω ἀπὸ τὴν πάλῃ τῶν παθῶν, κέτσι ἀποτελεῖ τὸ ἰδανικὸ στοιχεῖο στὴν τραγωδίᾳ του.—Καὶ στὴν πλοκὴ τοῦ μύθου ξεχωριστὰ εἶναι ὑπέροχος ὁ Σοφοκλῆς· γιατί τὰ μέρη

τοῦ ἀκολουθοῦν τὸ ἓνα κατόπι στὸ ἄλλο κατ' ἀνάγκη καὶ ἀποτελοῦν μιὰ ὀλόκληρη ἄρμονική. Στὴν ἄρμονική αὐτὴ πλοκὴ δίνουν δύναμη μεγαλύτερη οἱ περιπέτειες, οἱ ἀναγνωρίσεις, κὴ τραγικὴ εἰρωνεία. Αὐτὴν τὴν κατασκευάζει ἢ μὲ λέξεις διπλοσήμαντες, πού διαφοροτικὰ τὶς νοιώθει ἐκεῖνος πού τις λέγει ἀπὸ κείνον πού τις ἀκούει, ἢ κάνοντας ὀλοφάνερη τὴν τύφλα τῶν δρώντων προσώπων ὡς πρὸς τὴν τύχη καὶ τὴ θέση τους.

Κὴ γλώσσα τοῦ Σοφοκλῆ εἶναι ἀνάλογη πρὸς τὴν ἄρμονική καὶ συμμετρὴ δραματικὴ του τέχνη. Στέκεται ἀνάμεσα στὶς ἀντιθέσεις τῶν δύο ὁμοτέχνων του, τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Εὐριπίδη. Ἔχει μεγάλη λεπτότητα καὶ γλυκύτητα. Ἔχει τὸ μέλι στὸ στόμα, ὅπως ἔλεγαν οἱ παλαιοὶ κι ὁ Ἀριστοφάνης μαζί. Εἶναι ἀπαράμιλλη ἢ μελωδία τοῦ ἰαμβικοῦ τοῦ τριμέτρου μὲ τὴν ποικιλία τῶν τομῶν του. Καὶ τὰ χορικά του, ἂν δὲν ἔχουν πάντα τὸ συγκινητικώτατο λυρισμὸ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Εὐριπίδη, εἶναι ὅμως τεχνουργημένα μὲ θαυμαστὴ μεγαλοπρέπεια καὶ χάρη.

Ὁ Σοφοκλῆς ἄφησε ἀθάνατη τὴ δραματικὴ του τέχνη. Δυὸ γιοῖ του κένας ἔγγονός του, συνονόματός του, ἔγραψαν κι αὐτοὶ τραγωδίες. Οἱ τραγωδίες τοῦ Σοφοκλῆ θεωροῦνται κι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους κι ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἀριστουργηματικὰ πρότυπα. Ἀπ' αὐτὲς ὁ μέγας φιλόσοφος καὶ τεχνοκρίτης Ἀριστοτέλης ἔβγαλε τοὺς νόμους τῆς δραματικῆς τέχνης. Τὶς τραγωδίες τοῦ Σοφοκλῆ τὶς παράσταιναν στὰ θεάτρα ὅλου τοῦ ἀπέραντου τότε Ἑλληνισμοῦ, ὅπου σὲ πολλὰ μέρη τοῦ εἶχαν στήσει ἀνδριάντες καὶ προτομές. Στὴν Ἀθήνα στήθηκαν ἀπὸ τὸ ρήτορα Λυκοῦργο στὸ Διονυσιακὸ θέατρο, ὅταν τὸ πρῶτόχτισε λίθινο (338—326 π.Χ.), οἱ ἀνδριάντες τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ποιητῶν Αἰσχύλου, Σοφοκλῆ καὶ Εὐριπίδη καὶ δημοσιεῦτηκαν ἐπίσημα τὰ δράματά τους, γιὰ νὰ μὴν τὰ νοθεύουν οἱ ἠθοποιοί. Τὸ ἐπίσημο χειρόγραφο τὸ φύλαγαν στὰρχεῖα τῆς Πολιτείας¹.

1. Τὸ ἐπίσημο αὐτὸ χειρόγραφο τὸ δανείστηκε κατὰ τὰ 250 π.Χ. ὁ βασι-

Ἡ ὀλύμπια φυσιογνωμία τοῦ Σοφοκλῆ, τὸ μεγαλοπρεπέστατο παράστημά του κῆ ἡρεμη καὶ σπουδαία ἔκφραση τοῦ προσώπου του, ἀποτυπώνονται θαυμάσια στὸν ἐπιβλητικώτατο ἀρχαῖο ἀνδριάντα του, ποῦ βρίσκεται στὸ Λατερανὸ Μουσεῖο τῆς Ρώμης, καὶ τοῦ ὁποῖου στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου παραθέσαμε τὴν εἰκόνα.

Ὁ Σοφοκλῆς πέρασε τὰ ἐνεήντα χρόνια τῆς ζωῆς του μ'εὐτυχία, καὶ μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ σ' αὐτὸ μὲ τὸ μεγάλο ποιητὴ τῆς Γερμανίας, τὸ Γκαίτε. Ἡ καλὴ του μοῖρα τοῦ ἔκλεισε τὰ μάτια γιὰ πάντα πρὶν νὰ ἴδῃ τὸ γκρέμισμα τῶν κάστρων τῆς ὑπερήφανης Ἀθήνας ἀπὸ τὰ σκληρὰ φρονήματα καὶ χέρια τοῦ Σπαρτιάτη Λυσάνδρου. Ἀπέθανε στὰ 406 π.Χ. λίγους μῆνες ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀντίτεχνό του Εὐριπίδη, ἀφοῦ τοῦ τίμησε τὸ θάνατο μπάζοντας στὸ ὦδεῖο κατὰ τὸν «προάγωνα» τὸν τελευταῖο χορὸ του καὶ τοὺς ἠθοποιούς του δίχως στεφάνια καὶ φορώντας κιὸ ἴδιος γιὰ πένθος σταχτιά φορέματα, ἐνῶ ὅταν ζοῦσαν οἱ δυὸ μεγάλοι δραματικοὶ δὲν ἐπλησίαζαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Ἡ Ἀθήνα ἐπένθησε πικρὰ τὸν ἀγαπημένο της ποιητῆ. Κι αὐτὸς ὁ ἔχτρὸς ἀκόμα λέγουν πὼς ἄνοιξε τὴ ζώνη τῆς πολιορκίας γιὰ νὰ περάσει ὁ νεκρὸς του νὰ θαφτεῖ στὸν οἰκογενειακὸ του τάφο, ἔξω ἀπὸ τὴν πολιτεία, πρὸς τὸ δρόμο τῆς Δεκέλειας (Τατόϊ). Γιὰ νὰ συμβολίσουν τὴ γοητευτικώτατη ποίηση τοῦ Σοφοκλῆ λέγουν ὅτι τοῦ ἔστησαν ἐπάνω στὸ μνήμα του μιὰ Σειρήνα. Τὸ θάνατο τοῦ Σοφοκλῆ, ὅπως καὶ τοῦ Εὐριπίδη, τὸν ἐθρήνησαν στὴ γιορτὴ τῶν Ληναίων, ἓνα χρόνον κατόπι, κιὸ δυὸ μεγάλοι κωμωδοποιοί, ὁ Ἀριστοφάνης παρασταίνοντας τοὺς Βατράχους του, κι ὁ Φρύνιχος

λιάς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Γ' γιὰ νὰ διορθώσει τὰ χειρόγραφα τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, ποῦ ὑπῆρχαν στὴν Ἀλεξανδρινὴ Βιβλιοθήκη, ἀφοῦ ἔδωκε ὡς ἐγγύηση γιὰ τὴν ἐπιστροφή του δεκαπέντε τάλαντα, δηλ. 90.000 δραχμῆς Ἀττικῆς. Δὲν ἐφύλαξε ὅμως τὸ λόγο του καὶ προτίμησε νὰ χάσει τὴν ἐγγύηση καὶ νὰ κρατήσῃ τὸ πολῦτιμο χειρόγραφο, τοῦ ὁποῖου μόνον ἀντίγραφο ἔστειλε στοὺς Ἀθηναίους (Γαληνοῦ Σχόλια εἰς Ἴπποκράτ. ἐπιδ., ιζ', 1, σ. 607, Kühn).

τὶς Μοῦσες του, ποῦ δὲ σώζονται. Μεταφράζουμε τὸ σωζόμενο τετράστιχο τοῦ Φρυνίχου:

*«Καλότυχος ὁ Σοφοκλῆς, πῶζησε πολλὰ χρόνια
κεντυχισμένος πέθανε, μὲ δόξα καὶ τιμῇ,
σὰν εἶχε γράφει πάμπολλες κι ὄραϊες τραγωδίες·
τὴ ζωὴ του τέλειωσε καλὰ, χωρὶς νὰ πικραθεῖ».*

Ἡ δόξα τοῦ Σοφοκλῆ ποτὲ δὲν ἔδωσε. Στὴ Ρώμη ὀνοματίστηκε ἀπὸ τὸν Κικέρωνα θεῖος ποιητῆς (poeta divinus). Καὶ στὰ νεώτερα χρόνια ἀγαπήθηκε πολὺ. Ὁ Ρακίνας, ὁ Γκαίτε κι ἄλλοι μεγάλοι δραματουργοὶ τὸν ἐθαύμαζαν. Καὶ σήμερα σ' ὅλον τὸ πολιτισμένο κόσμον παντοῦ διαβάζονται καὶ παρασταίνονται τὰ δράματά του—πρὸ πάντων ἡ Ἀντιγόνη κιὸ Ἰδίπους τύραννος—καὶ στὰ θεάτρα καὶ στὰ σχολεῖα.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΩΖΟΜΕΝΩΝ ΟΧΤῶ ΔΡΑΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ

1. Ἀντιγόνη (440 π.Χ.). Ἴδὲ παρακάτω, σελ. 23 κ. ἑ.
2. Αἴας ὁ μαστιγοφόρος (460—450). Ὁ Αἴας ὁ γιγάντειος πολεμιστῆς, ὁ ἀντρεϊότερος, μετὰ τὸν Ἀχιλλέα, ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες στὸν Τρωϊκὸ πόλεμον, εἶχε μεγάλη ὑπερηφάνεια, ἐξαρτώντας τὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἀντρεία του, κι ὄχι ἀπὸ τὴ βοήθεια τῶν θεῶν. Γι' αὐτὴ τὴν περηφάνεια κι ἀσέβειά του, τὸν ψέγει ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ καὶ μέλλει νὰ τιμωρηθεῖ σκληρὰ. Ὅταν ἀπέθανε ὁ Ἀχιλλέας, ζήτησε ὁ Αἴας νὰ πάρει τὰ ὄπλα ἐκείνου, ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες τᾶδωκαν κατὰ προτίμηση στὸν Ὀδυσσεά. Τότε ὁ Αἴας πῆρε τὸ πρᾶμα γιὰ μεγάλη προσβολή, γίνεται ἔξω φρενῶν, κι ὀρμᾶ τρελὸς στὸ κοπάδι τῶν Ἑλλήνων καὶ σφάζει πρόβατα, νομίζοντας πὼς σκοτώνει τοὺς Ἕλληνες, καὶ μαστιγώνει δύο κριάρια, νομίζοντάς τα πὼς εἶναι οἱ δυὸ ἀρχιστράτηγοι Ἀτρεΐδες. Σὰν ἦρθε στὰ λογικὰ του σκοτώνεται μόνος του ἀπὸ τὴ ντροπὴ του, ἀφήνοντας τὴ γυναῖκα του χήρα καὶ τὸ μικρὸ παιδί του ὀρφανό. Οἱ δύο Ἀτρεΐδες θέλουν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ταφὴν του. Γίνεται μεγάλη φιλονικία ἀναμεταξύ αὐτῶν καὶ τοῦ Τεύκρου, ἀδερφοῦ τοῦ Αἴαντα. Μπαίνει στὴ μέση ὁ Ὀδυσσεάς ποῦ ὁμολογεῖ πὼς ὁ Αἴας ἦταν, μετὰ τὸν Ἀχιλλέα, ὁ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων. Ἔτσι ἀποκατασταίνεται

ή τιμή του Αϊαντα και τον θάφτουν οι Έλληνες με τιμή μεγάλη.— Στο δράμα τούτο επικρατεί ένα πνεύμα θρησκευτικό. Οι θεοί μισούν και τιμωρούν τους υπερήφανους και άσεβεις. Το δράμα ομοιάζει τις τραγωδίες του Αισχύλου. Έχει πολύ λυρισμό. Μέρη θαυμάσια αυτού είναι τα λόγια του Αϊαντα επάνω στη μανία του, ο φημισμένος μονόλογός του (815—65) κι ο χαρακτηρισμός της ευγενικής σκλάβας—γυναίκας του Τέκμησας.

3. **Ήλέκτρα** (πρὸς τὰ 440;). Έχει τὴν ἴδια ὑπόθεση με τὴν Χοηφορέας τοῦ Αἰσχύλου, πού διδάχτηκαν πρωτύτερα, καὶ με τὴν Ήλέκτρα τοῦ Εὐριπίδη, πού διδάχτηκε ἀργότερα. Ἡ προσοχὴ καὶ συμπάθειά μας στρέφεται πρὸς τὴν ἥρωίδα πού θρηνεῖ τὸν ἀδικοσκοτωμένο πατέρα της καὶ περιμένει μ' ἀγωνία καὶ λαχτάρα τὸ μυριοπόθητο ἀδερφό της Ὁρέστη γιὰ νὰ ἐκδικηθεῖ τοὺς δολοφόνους τοῦ πατρός της, τὸν Αἴγιστο καὶ τὴν Κλυταιμίστρα. Ἐρχεται με τὸ φίλο του Πυλάδη ὁ Ὁρέστης, ἀναγνωρίζεται τεχνικώτατα με τὴν ἀδερφή του Ήλέκτρα καὶ σκοτώνει με δόλο τὴ μάνα του Κλυταιμίστρα καὶ τὸν ἄντρα της Αἴγιστο στὸν τόπο πού εἶχαν σκοτώσει τὸν πατέρα του Ἀγαμέμνονα. Ἐτσι τιμωρεῖται τὸ ἔγκλημα τῆς δολοφονίας—καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ κύρια ἰδέα τῆς τραγωδίας.—Μεγάλῃ ὁμοιότητα με τὴν Ἀντιγόνη ἔχει τὸ δράμα τούτο ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴ του. Ἡ ἀντίθεση τῶν χαρακτήρων τῆς Ἀντιγόνης καὶ Ἰσμήνης ὁμοιάζει πρὸς τοὺς χαρακτήρες τῆς Ήλέκτρας καὶ Χρυσόθεμης. Περίφημη εἶναι ἡ σκηνὴ πού ἀναγνωρίζει ἡ Ήλέκτρα τὸν Ὁρέστη.¹

4. **Οιδίπους τύραννος** (δηλ. ὁ βασιλιάς Οιδίποδας) (425;). Ὁ Οιδίπους προσπαθώντας νὰ γλυτώσει τὴ Θήβα, ὅπου ἐβασίλευε, ἀπὸ τὴν τρομερὴ λοιμικὴ ἀρρώστια πού τὴν εἶχε πλάκώσει, ρώτησε τὸ θεὸ Ἀπόλλωνα τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν. Ὁ θεὸς τοῦ χρησιμοδότησε ὅτι, ἂν δὲ βρεθεῖ καὶ τιμωρηθεῖ ὁ φονιάς τοῦ Λαῖου (προκατόχου τοῦ Οιδίποδα στὸ θρόνο), ἡ

1. Πολλοὶ ἔχουν συγκρίνει τὴν Ήλέκτρα τοῦ Σοφοκλῆ με τὴν Ήλέκτρα τοῦ Εὐριπίδη (ἴδὲ «Φοινίσσας» Δ. Βερναρδάκη σ. πα' κ.ε.). Τὸν ἴδιο μῦθο πραγματεύτηκε κι ὁ Hugo von Hofmannsthal στὴν Ήλέκτρα του, πού μετέφρασε ὁ Κ. Χατζόπουλος, Ἀθήνα, 1927 β.

χώρα δὲ γλυτώνει. Ζητώντας ὁ Οιδίπους μ' ἐπιμονὴ νὰ βρεῖ τὸ φονιά τοῦ βασιλιά Λαῖου καὶ νὰ τὸν τιμωρήσει ὡς κακοῦργο καὶ μολυσμένο, ἔφτασε ἀνέλπιστα ζαλοβροντισμένος στὴ φρικαλέα ἀνακάλυψη πὼς αὐτὸς ὁ ἴδιος ἦταν ὁ φονιάς πού ζητούσε· ἔμαθε ἀκόμα ὅτι ὁ βασιλιάς Λαῖος πούχε σκοτωθεῖ ἦταν καὶ πατέρας του κι ὅτι εἶχε γυναῖκα τὴ μητέρα του τὴν Ἰοκάστη, ἡ ὁποία μόλις ἐνοιωσε τὸ πρᾶμα αὐτοκτονεῖ. Ὁ Οιδίπους ἀνατριχιάζει καὶ θέλοντας νὰ τιμωρήσει τὸν ἑαυτό του ἔβγαλε τὰ μάτια του.—Ἡ τρομαχτικὴ αὐτὴ τραγωδία τῆς Εἰμαρμένης (ὅπου ὁ Οιδίπους παρασταίνεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ ὡς ὄργανο ἀλλὰ καὶ θῦμα τῆς τύχης), με τὴ θαυμαστὴ καὶ τεχνικώτατη πλοκὴ της εἶναι πρότυπο δραματικῆς τέχνης καὶ ὠνιο ἀριστοῦργημα τῆς παγκόσμιας δραματουργίας.¹

5. **Φιλοκτήτης** (409). Δράμα ἠθογραφικὸ. Οἱ Ἕλληνες, ἐκστρατεύοντας στὴν Τροία με τὰ καράβια τους, ἄφησαν τὸν ἥρωα Φιλοκτῆτη φιδοδογακόμενο κι ἄρρωστο στὸ ἔρημο νησί τῆς Λήμνου. Τὸ δέκατο ἔτος τοῦ πολέμου ἀφοῦ ἔλαβαν χρῆσιμόν ὅτι μόνον με τὰ τόξα τοῦ Ἡρακλῆ, πού τὰ εἶχεν ὁ Φιλοκτῆτης, θὰ πάρουν τὴν Τροία, στέλνουν τὸν Ὀδυσσεά καὶ τὸ Νεοπτόλεμο γιὰ νὰ φέρουν τὸ Φιλοκτῆτη. Ὁ Φιλοκτῆτης ὁμως δὲ δέχεται με κανένα τρόπο νὰ τοὺς ἀκολουθήσει. Ὑστερ' ἀπὸ

1. Τὶς συμφορὰς τοῦ Οιδίποδα τίς εἶχαν δραματοποιήσει κατὰ προτίμηση τὸν 4ο καὶ 5ο αἰῶνα π.Χ. κι ἄλλοι τραγικοί, ὅπως οἱ μεγάλοι Αἰσχύλος κ' Εὐριπίδης, ὁ Ἀχαιοὺς ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια, ὁ Ζενοκλῆς (415), ὁ κατήγορος τοῦ Σωκράτη Μέλητος, ὁ Καρκίνος, ὁ Θεοδέκτης. Τὰ ἔργα αὐτὰ δὲ σώζονται, ἔκτος ὀλίγων ἀσημάντων στίχων τοῦ Εὐριπίδη.—Κι ὁ Ἰούλιος Καίσαρ μιμούμενος τὸ Σοφοκλῆ, πού τὸν ἀγαποῦσε πολὺ, ἐδραματούργησε τὸν Οιδίποδα καὶ βρέθηκε τὸ δράμα μετὰ τὸ θάνατό του, ἀλλὰ ὁ Ὀκτάβιος δὲν ἄφησε νὰ διαδοθεῖ. Τὸν Οιδίποδα τοῦ Σοφοκλῆ μιμήθηκε κι ὁ Σενέκας ὄχι με τέχνη πολλή. Καὶ νεώτεροι: Ὁ Τορκουάτος Τάσος τὴν ὑπόθεση τοῦ Torrisimondo του (1587) θεμελιώνει στὸ μῦθο τοῦ Οιδίποδα τοῦ Σοφοκλῆ. Ὁ Orsatto Giustiniani (1585) τὸν μετέφρασε. Οἱ πατέρες τῆς Γαλλικῆς τραγωδίας Κορνῆλιος (P. Corneille, 1659) κι ὁ Ρακίνας (J. Racine) κι ὁ Βολταῖρος μιμήθηκαν τὸν Οιδίποδα τοῦ Σοφοκλῆ ὄχι μ' ἐπιτυχία. Ὁ Al Pazzi de' Medici τὸν διασκεύασε σὲ 12 σύλλαβους. Ἀπὸ τίς νεώτερες τραγωδίες ὁ **Βασιλιάς Λῆρ** τοῦ Σαίξπηρ ἔχει κάποια ὁμοιότητα πρὸς τοὺς δύο Οιδίποδες τοῦ Σοφοκλῆ.

διάφορες περιπέτειες παρουσιάζεται «ἀπὸ μηχανῆς θεός» ὁ Ἡρακλῆς στὸν ὁποῖον ὑποχωρεῖ ὁ Φιλοκτῆτης, καὶ τοὺς ἀκολουθεῖ στὴν Τροία, γιὰτὶ ἐκεῖ, ὅπως τοῦ εἶπεν ὁ Ἡρακλῆς, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Διὸς τὸν περιμένει ἡ θεραπεία ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια του κῆ δόξα ἀπὸ τὸ πάρσιμο τῆς Τροίας.

Τὸ Φιλοκτῆτη τὸν εἶχαν δραματοποιήσει πρωτύτερα κιὸ Αἰσχύλος κιὸ Εὐριπίδης, ἀλλὰ μόνον λίγα ἀποσπάσματα σώζονται. Ὁ Σοφοκλῆς εἶχε γράψει καὶ δεύτερο Φιλοκτῆτη, ποῦ ἡ σκηνή του ἦταν στὴν Τροία.

6. **Τραχίνια** (420—410). Τῶνομα ἀπὸ τὸ χορὸ ποῦ τὸν ἀπαρτίζουν γυναῖκες ἀπὸ τὴν Τραχίνα τῆς Θεσσαλίας. Αὐτὲς ἐπῆγαν νὰ παρηγορήσουν τὴ γυναῖκα τοῦ Ἡρακλῆ Δηϊάνειρα, ποῦ ἦταν λυπημένη γιὰτὶ ὁ ἄντρας της ἔλειπε δεκαπέντε μῆνες στὰ ξένα. Σὲ λίγο μαθαίνει ὅμως ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐγλύτωσε πολεμώντας τὸ βασιλιά Εὐρυτο τῆς Εὐβοϊκῆς Οἰχαλίας, καὶ βλέπει καὶ πολλὰ σκλάβες στελμένες ὡς σημεῖο τῆς νίκης, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες ἔλαμπε ἡ ὁμορφὴ Ἰόλη. Ἐφοῦ ἔμαθε ἡ Δηϊάνειρα ὅτι ὁ Ἡρακλῆς γιὰ τὸν ἔρωτα τῆς Ἰόλης ἔκαμε τὸν πόλεμο, ἀπὸ τὴ ζήλεια της στέλνει στὸν ἄντρα της Ἡρακλῆ τὸ χιτῶνα τοῦ Κενταύρου Νέσσου, ὡς φίλτρο, γιὰ νὰ τὸν κάμει νὰ τὴν ἀγαπήσει. Ὁ Ἡρακλῆς ντύνεται τὸ δηλητηριασμένο χιτῶνα, καὶ τὸ φαρμάκι ἀρχίζει νὰ τρώγει τὶς σάρκες του καὶ τὰ κόκκαλά του. Τὸ μαθαίνει αὐτὸ ἡ Δηϊάνειρα ἀπὸ τὸν ὕλλο, τὸ γιό της, κι ἀπὸ τὴ θλίψη της αὐτοκτονεῖ μετανοημένη, κέτσι κινεῖ τὸν οἶκτο τῶν θεατῶν. Ὁ Ἡρακλῆς κατὰ διαταγὴ του κἀκε στὸ βουνὸ τῆς Οἴτης.—Αὐτὴν τὴν τραγωδίαν, ποῦ θεωρεῖται τὸ κατώτερο ἔργο τοῦ Σοφοκλῆ, τὴν ἔγραψε ὁ ποιητῆς μετὰ τὴν παράσταση τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τῶν Ἰκέτιδων τοῦ Εὐριπίδη, τὰ ὁποῖα δράματα φαίνεται ὅτι εἶχεν ὑπόψη τοῦ Ὁ Σοφοκλῆς.—Τὴν τραγωδίαν μιμήθηκε κιὸ Σενέκας στὸ δράμα του *Heracles Oetaeus*.

7. **Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν**. Εἶναι τὸ τελευταῖο ἔργο τοῦ Σοφοκλῆ, ποῦ παίχτηκε μετὰ τὸ θάνατό του, στὰ 402 π.Χ. Εἶναι σὰ συνέχεια καὶ τέλος τοῦ «Οἰδίποδος τυράννου». Ὁ τυφλὸς γέροντας Οἰδίπους διωγμένος ἀπὸ τὴ Θήβαν καταφεύγει στὸ ἄλλος τῶν Εὐμενίδων ποῦ ἦταν στὸν Ἰππείου Κολωνὸ τῆς

Ἀθήνας, χεροκρατούμενος ἀπὸ τὴν Ἀντιγόνη. Οἱ κάτοικοι τοῦ Κολωνοῦ θέλουν νὰ τὸν διώξουν σὰ μολυσμένον, αὐτὸς ὅμως ὁ δύστηνος τοὺς ἰκετεύει νὰ μὴ προσβάλουν τὴν καλὴ φήμην ποῦ ἔχουν σὰ φιλοξένοι. Στὸ ἀναμεταξύ ὅμως οἱ δυὸ γιοὶ του φιλονικώντας καὶ πολεμώντας ἀναμεταξύ τους ποῖος νὰ πάρει τὴ βασιλείαν τῆς Θήβας ἔμαθαν ἀπὸ ἕνα χρησμὸ τοῦ μαντείου ὅτι ἡ νίκη τους κῆ σωτηρία τῆς πατρίδος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Οἰδίποδα κι ἀπὸ τὸν τάφο του. Γι' αὐτὸ ἀφοῦ ἔφτασε ὁ θεὸς τους ὁ Κρέοντας, προσπαθεῖ νὰ τὸν πάρει διὰ τῆς βίας, παρουσιάζεται ὅμως ὁ Θεσέας ὁ βασιλιάς τῆς Ἀθήνας καὶ τὸν κρατεῖ. Ἐρχεται κατόπι ὁ Πολυνείκης καὶ προσπαθεῖ νὰ τραβήξει τὸν πατέρα του στὸ δικό του τὸ στρατόπεδο γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴ νίκη ἐναντίον τοῦ ἀδερφοῦ του Ἐτεοκλῆ. Ὁ Οἰδίπους ὅμως δίνοντας βαρεῖες κατάρεις στοὺς ἀσεβεῖς γιούς του κεῦλογώντας τὴν Ἀθήναν κατεβαίνει στὸν Ἄδην με βροντὲς κι ἀστραπές. Ἐτσι ἡ δικαίωση τοῦ Οἰδίποδα κῆ τιμωρία τῶν ἄδικων γιῶν του παρουσιάζεται ἡ κύρια ἰδέαν τῆς τραγωδίας.—Τὸ δράμα ἔχει μῦθον ἀπλό, φημίζεται ὅμως γιὰ τὰ χορικά καὶ πρὸ πάντων γιὰ τὸ καλύτερο ἀπ' αὐτὰ, ποῦ εἶναι ὁ λαμπρότατος ὕμνος τῶν φυσικῶν καλλονῶν τῆς Ἀθήνας (568—719), ὁ ὁποῖος περνᾷ τὸ ἀνάλογο τραγούδι τοῦ Εὐριπίδη στὴ Μήδειαν (824—845).

8. **Ἰχνευταί** (460;). Δράμα σατυρικό. Ἡ ὑπόθεσίς του εἶναι παρμένη ἴσως ἀπὸ τὸν Γ' Ὀμηρικὸ ὕμνον «εἰς Ἐρμῆν». Ὁ Ἐρμῆς, γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μαιῆς, λίγες ἡμέρες μετὰ τὴ γέννησίς του κλέφτει τὰ βῶδια τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τὰ κρύβει σὲ μιὰ σπηλιά. Ὁ Σιληνὸς κοὶ Σάτυροι, ποῦ ἀποτελοῦν τὸ χορὸ τοῦ σατυρικοῦ δράματος, χωρισμένοι σὲ δυὸ μέρη ἀναζητοῦν τοῦ κλέφτη τὰ χνῆρια (ἰχνεύουσι, γι' αὐτὸ καὶ τῶνομα Ἰχνευταί) καὶ φτάνουν στὴ σπηλιά ποῦ βρίσκουν τὸν Ἐρμῆ νὰ παίζει τὴν κιθάραν ποῦ τὴν εἶχε φτιάξει ἀπὸ καύκαλον χελώνας. Τὸ τέλος τοῦ δράματος, ποῦ βρέθηκαν 393 μόνον

1. Ὅπως κῆ ὑπόθεσις τοῦ ἄλλου σατυρικοῦ δράματος, τοῦ Κύκλωπα τοῦ Εὐριπίδη, εἶναι παρμένη ἀπὸ τὴν «Κυκλώπειαν» τοῦ 1 τῆς Ὀμηρικῆς Ὀδύσσειας.

στίχοι του, λείπει. Ἴσως συμφιλιώνεται σ' αὐτὸ ὁ Ἑρμῆς μὲ τὸν Ἀπόλλωνα.—Τὸ σατυρικό αὐτὸ δράμα βρέθηκε στὸν Ὁξύρυγχο τῆς Αἰγύπτου στὰ 1912 σὲ πάπυρο. Πρὶν ἀπ' αὐτὸ σατυρικό δράμα εἶχαμε μόνον τὸν Κύκλωπα τοῦ Εὐριπίδη.

ΤΑ ΧΑΜΕΝΑ ΔΡΑΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ

Ἀπὸ τὰ μὴ σωζόμενα δράματα τοῦ Σοφοκλῆ ἀνήκουν στὸν Τρωϊκὸ κύκλω των μύθων ὁ Ἀλέξανδρος, Ἑλένης γάμος (σατυρικό δράμα), Σκύριαί, Ὀδυσσεὺς μαινόμενος, Ἰφιγένεια (ἢ ἐν Αὐλίδι), Ἀχαιῶν σύλλογος ἢ Σύνδειπνος (σατυρικό δράμα), Μυσοί ἢ Τήλεφος (σατυρικό, πάντα σχετικὸ πρὸς τὴν Τηλέφεια, τὴ μόνη τριλογία τοῦ Σοφοκλῆ ποὺ μάθαμε τελευταία (1929) ἀπὸ ἐπιγραφή τῆς Ἀθήνας, σ. 13), Ποιμένες (θάνατος τοῦ Πρωτεσίλαου), Ἑλένης ἀπαίτησις, Τρωῖλος, Παλαμήδης, Φρύγες, Αἰθίοπος ἢ Μέμνων, Φοῖνιξ, Φιλοκτήτης ἐν Τροίᾳ, Λάκαινοι (ἀρπαγὴ τοῦ παλλαδίου), Λαοκόων, Σίνων, Πρίαμος, Αἰχμαλωτίδες, Πολυξένη, Αἶαξ ὁ Λοκρός, Ἀντηνορίδα (ἀναχώρηση τῶν γιῶν τοῦ Ἀντήνορα στὴν Ἀδρία τῆς Βενετίας), Ναύπλιος πυρκαεὺς (ναυάγιο στὸν Καφηρέα), Τεῦκρος, Εὐρυσάκης, Ναυσικάα ἢ Πλύντρια, Φαίακες, Ὀδυσσεὺς ἀκανθοπλήξ (θάνατος τοῦ Ὀδυσσεῆα πληγωμένου μ' ἀγκάθι ἀπὸ τὸν Τηλέγονο· κατ' αὐτὸ εἶναι καὶ τὰ Niptra τοῦ Λατίνου Πακούβιου), Εὐρύαλος (γιὸς τοῦ Ὀδυσσεῆα καὶ τῆς Εὐίπτης, θυγατρὸς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἠπείρου, ποὺ τὸν θανάτωσε ὁ γονιὸς του χωρὶς νὰ τὸν ξέρει), Εὐρύπυλος (ποὺ βρέθηκαν στὰ 1912 στὸν Ὁξύρυγχο 90 στίχοι του).—Σ' ἐγ-χώριος Ἀττικὸς μῦθος ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ, ποὺ σώ-ζεται, ἀνήκουν καὶ τὰ ἐξῆς: Τριπτόλεμος, ὤρεϊθια, Τηρεὺς, (ἀπὸ τὸ μῦθο τῆς Πρόκνης καὶ Φιλομήλας), Κρέουσα (ἢ ἴδια ὑπόθεση μὲ τὸν Ἴωνα τοῦ Εὐριπίδη), Πρόκρις, Αἰγεὺς, Φαίδρα (ἢ ἴδια ὑπόθεση μὲ τὸν Ἴππόλυτο τοῦ Εὐριπίδη). Τέλος βρίσκουμε στάπροσπάσματα τοῦ Σοφοκλῆ κοντὰ στοὺς διαβόητους μύθους τῶν ἀπογόνων τοῦ Ταυτάλου καὶ τοῦ Λαβδάκου, καὶ τῶν Ἀργοναυτῶν (στοὺς ὁποίους ἀνήκουν: ὁ Ἀθάμας, Κολχίδες, Σκύθαι, Ριζοτόμοι, Τυμπανισταί, Φινεύς) καὶ τὸ μῦθο τοῦ Ἑρακλῆ, καὶ τοὺς θρύλους γιὰ τὸν Θάμυριν, Μίνων καὶ Δαίδαλον, Μελέαγρον, Βελλεροφόντην (ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὁ Ἰοβάτης, ὅπως ὁ Βελλεροφόντης τοῦ Εὐριπίδη), γιὰ τὴ Νιόβη, τὴ Δανάη, τὴν Τυρώ, καὶ τὴν Ἀνδρομέδα.

Κατὰ τὸ Σουΐδα ὁ Σοφοκλῆς (ὅπως εἶπαμε σ. 11 καὶ 12) ἔγραψε καὶ «ἐλεγείας» καὶ «παιάνας» καὶ πραγματεία περὶ «περὶ χοροῦ». Ἀπ' αὐτὰ σώζονται μόνον ἀσήμαντα λείψανα μιᾶς ἐλεγείας ἢ ὠδῆς στὸν Ἡρόδοτο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ

Γιὰ τὰ χειρόγραφα καὶ τὶς ἐκδόσεις τοῦ Σοφοκλῆ ἰδὲ τὴ Βιβλιογραφία, στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, σ. 109 κ. ἔ.

Η ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἡ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλῆ, ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἀριστοτέλη ἕως τώρα, θεωρεῖται ἕνα ἀπὸ τὰ τελειότερα δράματα, ὄχι μόνον τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Φημίζεται ἀπὸ τὰρχαία χρόνια γιὰ τὴ σύμμετρη πλοκὴ τῆς, τὴ θαυμαστὴ ἠθοποιία τῆς, τὰρμονικώτατα χορικά τῆς, καὶ ἀκόμα παραπάνω, γιὰ τὴν ἠθικὴ ὠραιότητα ποὺ ἀχτινοβολεῖ ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τῆς Ἀντιγόνης. Ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος Hegel (1770—1831) στὴν Αἰσθητικὴ του εἶπε πὼς εἶναι τὸ πιὸ καλύτερο καὶ τὸ πιὸ χαριτωμένο τεχνούργημα ἀπ' ὅλα τὰ δράματα τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου.

Πολλοὶ σοφοὶ φιλόλογοι νομίζουν ὅτι ἡ Ἀντιγόνη εἶναι τὸ ἀρχαιότερο ἀπὸ τὰ σωζόμενα δράματα τοῦ Σοφοκλῆ. Ἄλλοι ὅμως—ἴσως πιθανώτερα—παραδέχονται τὸν Αἴαντα γι' ἀρχαιότερο, βασιζόμενοι στὴν ἀρχαϊκὴ κατασκευὴ του καὶ σ' ἄλλα (ἰδὲ γι' αὐτὸ περισσότερο στὴν ἐκδοσὴ τοῦ P. Masquey, Sophocle, τόμ. I, εἰσαγωγὴ στὸν Αἴαντα).

Μία παλαιὰ μαρτυρία λέγει ὅτι ἡ Ἀντιγόνη εἶναι τὸ 32ο δράμα τοῦ Σοφοκλῆ. Ὁ Σοφοκλῆς ἔγραψε τὴν Ἀντιγόνη του σὲ ἡλικία 55 σχεδὸν χρόνων. Τὴν παράστησε (ἐδίδαξε) στὸ Διονυσιακὸ θέατρο τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 441 π.Χ., στὶς γιορτὲς τῶν Μεγάλων Διουσιῶν. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι, βλέποντας τὰ φρόνιμα διδάγματά του γιὰ τὴν κυβέρνησιν καὶ προκοπὴ τῆς χώρας, τὸν ἀνάδειξαν στρατηγὸ στὸ Σαμιακὸ πόλεμο μαζί μὲ τὸν μέγαν Περικλῆ, ὁ ὁποῖος ἔδωκε στὸ Σοφοκλῆ τὴ διπλωματικὴ ἀποστολὴ στὶς δυὸ κυριώτερες ὁμοσπονδιακὲς πολιτεῖες, τὴ Χίο καὶ τὴ Μυτιλήνη.

Ἡ σκηνὴ τῆς τραγωδίας αὐτῆς εἶναι στὴ Θήβα. Ἡ ὑπόθεσίς της ἀναφέρεται στὸ θρυλικὸ Θηβαϊκὸ πόλεμο, σὰ συνέχεια τῶν «Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας» τοῦ Αἰσχύλου, κεῖναι ἀπλή:

Οἱ δυὸ γιοὶ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Θήβας Οἰδίποδα, ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ Πολυεΐκης, ποὺ φιλονικοῦσαν μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατρὸς

των για τή διαδοχή του θρόνου, ἀλληλοσκοτώθηκαν σέ μονομαχία ἀδερφοφονική. Ὁ ἀδερφός τῆς μάνας των Κρέοντας μέ κληρονομικό δικαίωμα ἀνεβαίνει στο θρόνο τῆς Θήβας. Για νά ικανοποιήσει τή Θήβα, ἐπειδή ὁ Πολυνείκης ἦρθε κατεπάνω της μέ τόν Ἀργίτικο στρατό προσπαθώντας νά ἐκδικηθεῖ τόν ἀδερφό του Ἐτεοκλή—γιατί τοῦ κρατοῦσε τὸ θρόνο καί δέν τὸν ἄφηνε, κατὰ τή συμφωνία τους, νά βασιλέψει μέ τή σειρά του—προστάζει ὁ Κρέοντας νά μείνει ἄθαφτος ὁ ἐχτρός τῆς χώρας Πολυνείκης νά τὸν φᾶν τὰ ὄρνια καί τὰ σκυλιὰ καί φοβερίζει πὼς θὰ τιμωρήσει μέ θάνατο τὸν παραβάτη τῆς προσταγῆς του. Ἡ Ἀντιγόνη, θυγατέρα τοῦ Οἰδίποδα κι ἀδερφή τῶν ἀλληλοσκοτωμένων, παρακοῦει στο πρόσταγμα θεωρώντας το αὐθαίρετο κι ἀνόσιο. Κέτσι πληρώνει μέ τή ζωή της τὴν ἠρωϊκή της ἀνυποταξία.

Ἡ βασικὴ ιδέα τῆς τραγωδίας αὐτῆς εἶναι ἡ σύγκρουση τῶν φυσικῶν ἀθανάτων νόμων—πού τοὺς ἀντιπροσωπεύει ἡ γεμάτη ἄδολη ἀγάπη καί συμπόνηση Ἀντιγόνη—πρὸς τοὺς αὐθαίρετους νόμους τῶν ἀνθρώπων—πού τοὺς ἀντιπροσωπεύει ὁ ὑπέμετρα αὐστηρὸς κι ἀμετὸς βασιλιάς Κρέοντας. Οἱ φυσικοὶ νόμοι νικοῦν τοὺς ἀνθρώπινους νόμους.

Εἶναι βέβαια γνωστὸ πὼς τὸ θάψιμο τῶν νεκρῶν—καί τῶν ἐχτρῶν ἀκόμα—ἦταν ὑποχρεωτικὸ ἀπὸ ἓνα ἄγραφο πανελλήνιο νόμο, καθιερωμένο, κατὰ τὴν παράδοση, ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ. Ζέρομε πάλι πὼς σέ πολλὰ μέρη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, στὰ ἠρωϊκὰ χρόνια, ἄφηναν ἄθαφτους τοὺς κακούργους καί προδότες τῆς πατρίδας καί τῆς βασιλείας, ἢ τοὺς ἔρριχναν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως τὸ θεωροῦσαν καύχημά τους πού ἀνέκαθεν μέ μεγάλη αὐστηρότητα ἔκαναν τὰ χρέη των στοὺς νεκρούς. Κατὰ ἓνα πανάρχαιο νόμο τοῦ μυθικοῦ Ἀθηναίου Βουζύγη ἦταν καταραμένος ὁποῖος ἔβλεπε νεκρὸν ἄθαφτο καί δέν τοῦ ἔρριχνε λίγο χῶμα. Ἀπ' αὐτὸ τὸ Ἀττικὸ φρόνημα ἐμπνέεται κῆ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλῆ, πού καταφρονεῖ τὸ ἀνιερὸ βασιλικὸ διάταγμα, ὄχι μόνον σὰν ἀδερφή τοῦ νεκροῦ—πού τὸν πονεῖ περισσότερο γιατί ἦταν καί δυστυχημένος, σὰν ἀποκηρυγμένος ἀπὸ τὴν πατρίδα του—ἀλλὰ καί σὰ θεοφοβούμενη κόρη, πού τιμᾷ καί φυλάγει τὰ

πιατροπαράδοτα θρησκευτικὰ ἔθιμα τοῦ τόπου της. Καί θυσιάζει ἢ Ἀντιγόνη τὸν ἑαυτὸ της για νά ἐκτελέσει αὐτὸ πού νομίζει χρέος της ἱερό.

Εἶναι ἠρωίδα πού προκαλεῖ τὸ θαυμασμό μας μέ τὸ γενναῖο κι ἀκαταδάμαστο φρόνημά της, μέ τὴν αὐταπάρνησή της, μέ τὴν αὐτοθυσία της. Τὴν ἀπόφασή της κανένας δέν ἤμπορεῖ νά τὴν ἀλλάξει· μήτε ὁ βασιλιάς, μέ τὴ σαρκαστικὴ σκληρότητά του, μήτε ἡ γλυκειά, ἡρεμῆ κι ἀφοσιωμένη σ' αὐτὴν ἀδερφή της Ἴσμήνη, πού, μ' ὅλη τὴν ἀντίθεση πρὸς τὴ μεγάλωφρονη, φλογερόκαρδη καί μυστικόπαθη ἀδερφή της Ἀντιγόνη, ἀποτελεῖ μ' αὐτὴν ἓνα ζευγάρι ἀνυπέβλητης ἀρμονικότητας.

Ὡ τί κεραυνοβόλες, μ' ὅλη τὴν ὑπερήφανη ἀπλότητά των, ἀπαντήσεις δίνει στὸν Κρέοντα, πού ἀχτινοβολοῦν ὅλο τὸ μεγαλεῖο καί τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς της, λέγοντάς του: «Καί λέω καί δέν τάρνιοῦμαι πὼς δέν τάπραξα» (443) κι ἀπαντώντας του γιατί πάτησε τὸ διάταγμά του (στ. 450 κ.έ.). Καί τί ἄδολη τρυφερότητα καί βαθειὰ συμπόνηση—λαμπρὸ στόλισμα καί γνώρισμα τοῦ φυσικοῦ τῆς κόρης καί τῆς γυναικὸς—δείχνει λέγοντας στὸν Κρέοντα: «Γεννήθηκα ὄχι νά μισῶ, μὰ νάγαπῶ». Ἡ Ἀντιγόνη εἶναι ὅμοια μέ τοὺς Χριστιανούς μάρτυρες. Δίνει σημασία στὴν ἄλλη ζωή, τὴν αἰώνια, κι ἀδιαφορεῖ για τὴν ἐδῶ, τὴν πρόσκαιρη. Πάσχοντας για τὸ ἄγραφο δίκιο, για τὸ θεϊκὸ νόμο, πούναι γραμμένος μέσα στὴν ψυχὴ μας, περιφρονεῖ τὸν ἀντίθετο ἀνθρώπινο νόμο. Ὁ ἄγραφος νόμος ζητοῦσε τὸν ἐνταφιασμό κάθε νεκροῦ, γιατί ὁ νεκρὸς εἶναι μολυσμένος καί μολύνει κι ἄλλους, ἂν μείνει ἄθαφτος. Καί θὰ εἶχαν χρέος ὅλοι οἱ Θηβαῖοι νά μὴ δεχτοῦν τὸ ἀνόσιο διάταγμα, πού τόκαμε ὁ βασιλιάς βασιζόμενος σέ μιὰ παμπάλαια δοξασία τῶν ἠρωικῶν χρόνων, πού δέν εἶχε πιά πέραση, καί παρακινούμενος ἀπὸ τὴ μεγάλη του φιλοπατρία, πού εἶναι βέβαια καί για τοὺς κυβερνήτες καί για τοὺς πολῖτες ἐπαινετὴ κι ἀπαραίτητη, ἀλλὰ καί πού δέν πρέπει νά καταπατεῖ τὰ δικαιώματα τῶν ἄγραφων φυσικῶν νόμων, ὅπως εἶναι ἡ ταφή τῶν νεκρῶν. Ὑποχωροῦν ὅμως ἀπὸ δειλία τους οἱ Θηβαῖοι, ἂν καί κατὰ βάθος συμφωνοῦν μέ τὴν Ἀντιγόνη, κέτσι τὸ διάταγμα λαβαίνει δύναμη νόμου.

Στὸ ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ θέατρο ἔχουμε ἐκτὸς τῆς Ἀντιγόνης κι ἄλλες δυὸ τραγωδίες ἀκόμα, πού βλέπουμε πόσο τιμοῦσαν τὴν ταφή τῶν νεκρῶν οἱ ἀρχαῖοι: τὴν Ἰκτίδες τοῦ Εὐριπίδη (422 π.Χ.) καὶ τὸν Αἶντα τοῦ Σοφοκλή (460—450).

Τὴν ὑπόθεση τῆς Ἀντιγόνης πολλοὶ φρονοῦν ὅτι τὴν πῆρε ὁ Σοφοκλῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαία Θηβαΐδα, ἢ ἀπὸ κάποια παλαιὰ Οἰδιπόδεια—κυκλικά ἐπικά ποιήματα, πού ἱστοροῦσαν τοὺς Θηβαϊκοὺς μύθους. Σ' αὐτοὺς τοὺς μύθους ἀνήκουν κοί δυὸ Οἰδίποδες τοῦ Σοφοκλή. Αὐτὰ τὰ τρία δράματα θεωροῦνται συνήθως ὡς μία τριλογία τραγική, γιατί καὶ τὰ τρία ἀνήκουν στὸν ἴδιο μῦθο καὶ στενά σχετίζονται συμματῶς. Ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεση κατὰ σειρά ἔρχονται πρῶτα ὁ Οἰδίπους τύραννος, ἔπειτα ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ καὶ τελευταία ἡ Ἀντιγόνη. Δὲν τᾶγραψε ὅμως ὁ ποιητὴς τὸν ἴδιον καιρὸ καὶ δὲν τὰ παράστησε ποτὲ μαζί καὶ τὰ τρία, ἀλλὰ χωριστὰ καὶ σὲ διάφορους καιροὺς τὸ καθένα· καὶ πρῶτα τὴν «Ἀντιγόνην», κατόπι, 15 ἴσως χρόνια ἀργότερα, τὸν «Οἰδίποδα τύραννον» καὶ τελευταία, 40 σχεδὸν χρόνια μετὰ τὴν Ἀντιγόνην, τὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ», πού τὸν ἀνέβασε στὴ σκηνὴ μετὰ τὸ θάνατό του ὁ ἑγγονός του Σοφοκλῆς, στὰ 401. Ἐπειτα ἔχουν καὶ κάποιες διαφορὲς ἀναματῶς τοὺς στίς λεπτομέρειες καὶ τὰ τρία. Παίρνοντας τὸ μῦθο τῆς Ἀντιγόνης ἀπὸ τὸ παλαιὸ ἔπος ὁ Σοφοκλῆς ἐπρόσθεσε βέβαια καὶ πράματα πού δὲν τὰ εἶχε τὸ ἔπος ἐκεῖνο, ὅπως λ.χ. πρῶτα τὴν τιμωρία τῆς Ἀντιγόνης κλεισμένης στὸν πέτρινο ὑπόγειο τάφο (πού θὰ ἔδωκε ἀφορμὴ στὸν ποιητὴ ὁ μῦθος τῆς Δανάης κοί παλαιοὶ ὑπόγειοι πέτρινοὶ τάφοι, ἢ θησαυροὶ), καὶ δεῦτερα τὸν ἔρωτα τῆς Ἀντιγόνης καὶ τοῦ Αἴμονα—ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸ ἀρχαῖο ἔπος, εἶχε φαγωθεῖ πρῶτα ἀπὸ τὴ Σφίγγα. Οἱ δυὸ αὐτὲς ἐπίνοιες τοῦ Σοφοκλή θεωροῦνται θαυμάσιες. Μὲ τὸν τρυφερὸ ἔρωτα τοῦ Αἴμονα καὶ τῆς Ἀντιγόνης, ὅπως εἶπε κι ὁ Christ, ὁ ποιητὴς πρῶτα φωτίζει μ' ἀχτίνες ἰλαρὲς γλυκῶν συναισθημάτων τὴν πνιγερὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ἄγριας μνησικακίας, ἔπειτα—ποῦναι καὶ τὸ σπουδαιότερο γιὰ τὴ λύση τοῦ δράματος—συμπαρασέρνει τὸν ἀμετάπειστο Κρέοντα στὴν ταπείνωση καὶ τὴν καταστροφὴ μὲ τὴν αὐτοκτονία τοῦ γιοῦ του καὶ τῆς γυναικός του. Ἀλλὰ

κι ὁ ὑπόγειος πέτρινος τάφος γεμίζει ἀπὸ τρομάρα κι ἀγωνία τὴν ψυχὴ καὶ τῆς Ἀντιγόνης καὶ τῶν θεατῶν, κεῖναι κι ὁ φοβερὸς τόπος πού ἔγιναν πράματα σκληρότατα, ὅπως ἡ τραγικώτατη σκηνὴ τοῦ ἀργά, ἀλλ' ἀνώφελα, μετανοημένου πατρὸς καὶ τοῦ ξεφρενιασμένου γιοῦ κοντὰ στὴν ἀγαπημένη του.

Τὸν ἴδιο μῦθο τῆς Ἀντιγόνης πραγματεύτηκε κι ὁ Αἰσχύλος στοὺς «Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας» 26 χρόνια πρῶτα. Ἡ Ἀντιγόνη φαίνεται σὰ συνέχεια αὐτῶν.¹

Ἀντιγόνη ἔγραψε κι ὁ Εὐριπίδης. Σώζονται 30 στίχοι τῆς. Κατὰ τὸν Εὐριπίδη ἡ Ἀντιγόνη, ἀφοῦ ἔθαψε τὸν ἀδερφό της, παντρεύτηκε τὸν Αἴμονα καὶ γέννησε τὸ Μαίονα. Κι ὁ μῦθος τῶν Φοινισσῶν τοῦ Εὐριπίδη (408; π.Χ.) εἶναι σχετικὸς μὲ τὴν Ἀντιγόνη (ἰδ. Εἰσαγ. μου στὸ ἀρχ. δράμα).

Παραστάσεις τῆς Ἀντιγόνης σώζονται καὶ σ' ἀρχαία ἀγγεῖα καὶ σὲ σαρκοφάγους.

Πολλοί, κι ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, μιμήθηκαν τὴν Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλή. Πιστότερα ἀλλ' ὄχι καὶ μὲ πολλὴ τέχνη τὴ μιμήθηκε κι ὁ Λατίνος τραγικὸς ποιητὴς Λεύκιος Ἀττιος (170—94 π.Χ.). Ἀπαντοῦμε τὴν Ἀντιγόνη καὶ στὸ μῦθο τοῦ Οἰδίποδα πού πραγματεύτηκε σὲ τρεῖς τραγωδίες του ὁ Σενέκας (2—66 μ.Χ.) καὶ στὸ μεγάλο ἐπικὸ ποίημα, τὴ Θηβαΐδα, πού ἔγραψε ὁ Στάτιος (61—96 μ.Χ.). Τὸ μῦθο τῆς Ἀντιγόνης πραγματεύτηκαν καὶ νεώτεροι δραματουργοί, ὅπως οἱ Ἰταλοὶ: Roucellai στὴ Rosmunda του (1516), L. Alamanni (1533), κι ὁ ἕξοχος τραγικὸς Alfieri (1749—1803) στὸν Πολυνείκη του, οἱ Γάλλοι: Garnier (1581), Rotrou (1638), J. Racine (1639—1699) στὴ Θηβαΐδα του καὶ στοὺς Ἐχτροὺς ἀδερφούς (Les frères ennemis), Ballanche (συμβολικὸ ποίημα στὰ 1813). Ὁ

1. Ἄλλοτε νόμιζαν ὅτι ἀπὸ τὸ τελευταῖο μέρος τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου (στ. 996 κ.ἔ.) ἐπῆρε τὰ σπέρματα τῆς μυθοποιίας του ὁ Σοφοκλῆς. Σήμερα ὁμως παραδέχονται πιθανώτερα ὅτι τὸ μέρος αὐτὸ τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου τὸ πρόσθεσε κάποιος ἀγνωστος ποιητὴς (409—405) σὲ κάποια ξαναπαράσταση, ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὴν Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλή (πρβλ. Αἰσχύλου Wecklein—Ζωμαρίδη τ. 1 σ. 234, Mazon, Eschyle τ. 1, σ. 103 καὶ 145, P. Masqueray, Sophocle, I. σ. 69).

Ἰταλὸς Zingarelli (1752—1837) ἐσύνθεσε μελόδραμα «Ἀντιγόνη», πού τοὺς στίχους τοῦ ἔγραψε ὁ Γάλλος Marmontel. Ὁ Γερμανὸς Mendelssohn—Bartholdy ἐμελοποίησε (1841) τὰρχαῖα χορικά τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλῆ καὶ τοῦ «Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶ» κατ' ἐντολή τοῦ βασιλιᾶ τῆς Πρωσσίας. Κῆ Ἐρωφίλη τοῦ Χορτάτση (1600) δείχνει κάποια ἔμμεση μίμηση τῆς Ἀντιγόνης (ιδεὲ παρακάτω, σελ. 99, σημ. στ. 781).

Γιὰ τὶς ἐκδόσεις ὅπως καὶ γιὰ τὶς μεταφράσεις τῆς Ἀντιγόνης σὲ διάφορες γλώσσες ιδεὲ τῆ Βιβλιογραφία μας στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, σελ. 109 κ. ἐ.

Γιὰ βαθύτερη κατανόηση τῆς τραγωδίας αὐτῆς νομίσαμε χρήσιμο, ὕστερ' ἀπὸ τὰ παραπάνω, α') νὰ προτάξουμε σύντομα ὅσα εἶναι προεκτελεσμένα κἄξω ἀπὸ τὸ δρᾶμα, πού τὰ ὑπονοεῖ ὁ ποιητής, ἢ τὰ σπέρνει ἀνάμεσα στὸ δρᾶμα, καὶ β') νὰ δώσουμε σύντομο διάγραμμα τῆς τεχνικῆς κατασκευῆς (ἢ οἰκονομίας) τοῦ δράματος καθεαυτοῦ. Στὸ τέλος, ὕστερ' ἀπὸ τὴν μετάφρασή μας—πού προσπαθήσαμε νὰ τὴν κάνουμε ὅσο τὸ δυνατὸ πιστότερη, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ δύσαρεστεῖ τὸ καλαισθητικὸ καὶ τὸ γλωσσικὸ συναίσθημα—βάζουμε σύντομα ἐρμηνευτικὰ σημειώματα: μυθολογικά, αἰσθητικά, ἀρχαιολογικά, λαογραφικά, καὶ παραλληλισμοὺς μ' ἀνάλογα νοήματα, συστήματα καὶ τραγούδια τοῦ σημερινοῦ λαοῦ μας.

Γιὰ τὴν στιχουργία μας εἶπαμε στὴν Εἰσαγωγή μας στὸ ἀρχαῖο δρᾶμα σ. 37—39.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ

Α'. Τὰ ἔξω τοῦ δράματος.

Εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους θρύλους πὼς ὁ Οἰδίπους, χωρὶς νὰ ξέρει, ἔκανε δυὸ ἐγκλήματα: σκότωσε τὸν πατέρα του Λαῖο, βασιλιᾶ τῆς Θήβας, κἔπειτα πῆρε τὴ μάνα του γυναῖκα κἔγέννησε ἀπ' αὐτὴ τέσσερα τέκνα καὶ ἀδέρφια του μαζί, τὸν Ἐτεοκλῆ καὶ Πολυνεῖκη καὶ τὴν Ἀντιγόνη καὶ Ἰσμήνη. Ὅταν ἀνακάλυψε αὐτὰ τὰ μοιραῖα ἀνοσιουργημάτων του, πού δὲ φαντάζονταν ποτὲ οὔτε ὁ ἴδιος οὔτε ἡ μάνα καὶ γυναῖκα του Ἰοκάστη πὼς αὐτὸς ἦταν πού τὰπραξε, τότε ἡ Ἰοκάστη κρε-

μάστηκε καὶ ἀπέθανε, καὶ αὐτὸς, μὴ θέλοντας πιά νὰ βλέπει τὸ φῶς τοῦ Ἥλιου, ἔβγαλε τὰ μάτια του μὲ τὰ χέρια του καὶ τὰ πέταξε, καὶ ἀργότερα, διωγμένος ἀπὸ τὸ γυναικάδερφό του Κρέοντα καὶ τάρσενικὰ παιδιὰ του, ἐπῆγε στὴν Ἀθήνα πικραμένος καὶ κακοφημισμένος (στ. 49), στὸν Κολωνό, ἀφοῦ καταράστηκε τοὺς γιούς του. Στὴν ἐξορία του τὸν ἀκολούθησαν οἱ θυγατέρες του Ἀντιγόνη καὶ Ἰσμήνη. Ἡ Ἀντιγόνη ἔλουσε καὶ στόλισε κἔχυσε χοῦς ἐπιτάφιος μὲ τὰ χέρια της στοὺς γονιούς της (στ. 901). Διάδοχοι τοῦ Οἰδίποδα στὸ θρόνο τῆς Θήβας ἔγιναν οἱ δυὸ γιοὶ του Ἐτεοκλῆς καὶ Πολυνεῖκης (169). Αὐτοὶ συμφώνησαν νὰ βασιλεύουν χωριστὰ μὲ τὴ σειρά τους κάθε χρόνο, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν Ἐτεοκλῆ. Ἐκλείσει ὁ πρῶτος χρόνος—ἀλλὰ ὁ Ἐτεοκλῆς δὲν παραδίνει τὴ βασιλεία στὸν Πολυνεῖκη. Γι' αὐτὸ ἦρθαν σ' ἔχτρα τὰ δυὸ τὰδέρφια καὶ ὁ ἀδικημένος Πολυνεῖκης ἔφυγε βαριά θυμωμένος (111) στὸ Ἄργος. Ἐκεῖ παντρεύτηκε τὴ θυγατέρα τοῦ βασιλιᾶ Ἀδράστου κἔρχεται κατόπι μὲ τὸν πεθερό του καὶ ἄλλους πέντε ἀρχηγούς—τὸ ὄλον ἑπτὰ—μὲ στρατὸν πολὺν καὶ λαμπρὰ ὄπλισμένο (106, 114, 129) νὰ πολεμήσει τὸν ἀδερφό του Ἐτεοκλῆ στὴν πατρίδα του τὴ Θήβα (Πόλεμος τῶν ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας). Φτάνει ὁ Ἀργίτικος στρατὸς ἔξω ἀπὸ τὸ ἐφτάπυλο κάστρο τῆς Θήβας καὶ στέκεται καθεὶς ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἀρχηγούς σὲ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς ἑπτὰ πύλες τρομερός. Ἀντικρὺ τους καὶ ὁ Ἐτεοκλῆς παράταξε ὄπλισμένο Θηβαϊκὸ στρατὸ μ' ἑπτὰ ἀρχηγούς (131). Ὅμοῦν οἱ Ἀργεῖοι πρὸς τὸ κάστρο καὶ τὸν πρῶτο ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ, τὸν ἀγέρωχο Καπανέα, πού φοβέριζε νὰ κάψει τὴ Θήβα καὶ ἀνέβηκε στὴν ἄκρα τῶν προμαχώνων τῆς ἔτοιμος νὰ ἀλλάξει τὴ νίκη, τὸν κεραυνοβολεῖ ὁ παντοδύναμος Δίας (131—137). Ἀλλὰ καὶ ὁ θεὸς τοῦ πολέμου Ἄρης ἔδωκε καὶ ἄλλες συμφορὲς στοὺς ἄλλους Ἀργεῖους (140). Φεύγουν τέλος οἱ Ἀργεῖοι ντροπιασμένοι, ἀφοῦ σκοτώθηκαν καὶ ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ τους (107, 120, 141 κ.ἐ.). Στὸν τρομερὸν ὄμωσ αὐτὸν ἀγῶνα ἀλληλοσκοτώθηκαν καὶ τὰ δυὸ τὰδέρφια, ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ὁ Πολυνεῖκης (14, 146, 170).

Αὐτὴν τὴ νίκη οἱ Θηβαῖοι ἐπίστευαν πὼς τὴ χρεωστοῦσαν στοὺς θεοὺς, καὶ πρὸ πάντων στὸ μεγάλο Δία, πού μισοῦσε

καὶ τιμωροῦσε τοὺς περήφανους καὶ φαντασμένους καὶ καυχησιάρηδες (126). Κι ὁ Ἄρης πού κατάτρεχε πρῶτα τοὺς Θηβαίους ἐξιλεώθηκε κατόπι, ὅταν ὁ γιὸς τοῦ Κρέοντα ὁ Μεγαρέας—ὁ Εὐριπίδης στὶς Φοίνισσες τὸν λέγει Μενοικέα—θυσιάστηκε μόνος του στὸν Ἄρη γιὰ νὰ τὸν ξεθυμώσει καὶ γλυτώσει τὴν πατρίδα του ἀπὸ τοὺς ἐχτροὺς (1303), κατὰ συμβουλή τοῦ Τειρεσία (993), στὸν ὁποῖον ὁ Κρέοντας ὁμολογεῖ ὅτι τοῦ χρεωστεῖ χάρη γιὰ τὴ συμβουλή (995). Μόλις σκοτώθηκαν τὰ δυὸ τὰδέρφια—ἴσως δυὸ μέρες, τὸ λιγώτερο, πρὶν ἀπὸ τὴν τελειωτικὴ φυγὴ τῶν Ἀργείων (410, 994, 1162)—παραλαμβάνει τὴ βασιλεία ὁ Κρέοντας, ἀδερφὸς τῆς Ἰοκάστης καὶ θεῖος τῶν ἀλληλοσκοτωμένων, γιατί εἶχε κληρονομικὸ δικαίωμα (173–5), καὶ λυτρώνει τὴ χώρα ἀπὸ τὴν ἀγωνία (1162). Τὴν αὐγὴ τῆς πρώτης ἐλεύτερης ἡμέρας, μετὰ τὴ φυγὴ τῶν ἐχτρῶν, ὁ Κρέοντας διαλαλεῖ καὶ προστάζει: «Τὸ κορμὶ τοῦ Ἐτεοκλῆ, πού ἀπέθανε πολεμώντας γιὰ τὴν τιμὴ τῆς πατρίδας, νὰ τὸ θάψουν μ' ὅλες τὶς νεκρικὲς τιμές, τὸ κορμὶ ὅμως τοῦ Πολυνείκη, ποῦρθε μὲ ξένο στρατὸ γιὰ νὰ καταστρέψει τὴν πατρίδα του, νὰ μείνει ἄκλαυτο κι ἄθαφτο, νὰ τὸ φᾶν τὰ ὄρνια καὶ τὰ σκυλιά· ὁποῖος θὰ πατήσῃ τὴν προσταγὴ θὰ σκοτωθεῖ πετροβολημένος ἀπὸ τὸ λαό» (23–36, 192–206). Αὐτὰ πρόσταξε ὁ Κρέοντας· κι ἀφοῦ ἔβαλε φύλακες τοῦ νεκροῦ (217), προσκάλεσε τοὺς γέροντες προεστοὺς τῆς πολιτείας (155 κέ. 164 κέ.) νὰ τοὺς πεί τὴν ἀπόφασή του καὶ τὸ τί διαλάλησῃ στὴ χώρα, καὶ νὰ ζητήσῃ νὰ τὸν βοηθήσουν γιὰ νὰ γένουν ὅσα πρόσταξε (216, 219), φοβούμενος μήπως οἱ πολιτικοὶ ἐχτροὶ του ἀντιπράττοντας ματαιώσουν τὶς προσταγές του (289 κέ., 293).

Αὐτὰ εἶναι τὰ προεκτελεσμένα κῆξω τοῦ μύθου τοῦ δράματος.

Β'. Ἡ τεχνικὴ κατασκευὴ ἢ διάρθρωση τοῦ δράματος

Τὸ καθεαυτὸ δράμα τῆς Ἀντιγόνης ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τῆς πρώτης ἐλεύτερης ἡμέρας τῆς Θήβας, ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀδοξὴ φυγὴ τῶν Ἀργείων. Τὸ κατασκευάζει τεχνικώτατα ὁ Σοφοκλῆς κατὰ τὸ ἀκόλουθο σύντομο διάγραμμα. (Ἀκολουθοῦμε τὸν G. Richter καὶ τὸν Adolf Lange):

I. Πρόταση (ἢ εἰσβολή. Πρόλογος καὶ πάροδος, στ. 1–161).

1. Πρόλογος, ἢ 1η πράξις (1–99).—Συνομιλία τῆς Ἀντιγόνης μὲ τὴν ἀδερφή της Ἰσμήνη γιὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Κρέοντα, πού ἀπαγορεύει τὴν ταφὴ τοῦ Πολυνείκη. Ὁ σεβασμὸς στοὺς ἄγραφους νόμους κῆ ἀδερφικὴ ἀγάπη κάνει τὴ μεγαλοψυχότατη καὶ τολμηρότατη Ἀντιγόνη νὰ ψηφῆσῃ τὴ βασιλικὴ προσταγὴ καὶ μὲ ἥρωϊκὴ ἀπόφαση νὰ θάψῃ τὸν ἀδερφὸς της, χωρὶς νὰ συμφωνεῖ σ' αὐτὸ ἢ εὐγενικὴ ἀλλὰ δειλὴ ἀδερφὴ της Ἰσμήνη. Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ τῆς ἥρωϊδας, πού μᾶς κάνει νὰ φοβοῦμαστε γιὰ τὴν τύχη της, εἶναι τὸ ἐλατήριον πού κινεῖ ὅλο τὸ δράμα.

2. Πάροδος, ἢ 1ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (100–161).—Ὁ χορὸς πού τὸν ἀποτελοῦν 15 γέροντες Θηβαῖοι, καθὼς πρωτομπαίνει στὴν ὀρχήστρα λέγει τραγούδι νικητήριον κεύχαριστήριο, καὶ σὰν ἐπινίκιον παϊᾶνα, στοὺς θεοὺς γιὰ τὴν ἀπολεutέρωση τῆς χώρας.

II. Ἐπίταση (Α', Β', Γ' ἐπεισόδια καὶ Α', Β', Γ' στάσιμα, στ. 162–800).

Ἡ δραματικὴ πράξις προχωρεῖ σὲ τρεῖς βαθμίδες, πού τὶς ἀπαρτίζουν 3 ἐπεισόδια καὶ 3 στάσιμα. Σὲ κάθε βαθμίδα ἀντιστοιχεῖ ἓνα ἐπεισόδιον κῆνα στάσιμο μαζί.

Α' βαθμ. ἐπιτ. (162–375).—1. Ἐπεισόδιον α', ἢ 2η πράξις (162–331).—Βασιλικὸν διάγγελμα ἀπαγορευτικὸν τῆς ταφῆς, μὲ ὠραῖες ὅμως σκέψεις γιὰ τὸ καλὸ τῆς χώρας. Ὁ φύλακας φέρνει τὴν εἶδηση πὼς κάποιος ἄγνωστος ἔρριξε χῶμα στὸ νεκρὸ. Θυμώνει φοβερὰ ὁ Κρέοντας.—2. Στάσιμον α', ἢ 2ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (332–375).—Ὁ χορὸς, ἀπορώντας γιὰ τὸ θαυμαστὸν τρόπον τῆς ταφῆς, ἐκθειάζει τὴν παντεχνίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ὅμως τὸν θέλει πειθαρχικὸν στοὺς θεϊκοὺς καὶ στοὺς ἀνθρώπινους νόμους.

Β' βαθμ. ἐπιτ. (376–625).—1. Ἐπεισόδιον β', ἢ 3η πράξις (376–581).—Δεύτερη ἀναγγελία. Ὁ φύλακας φέρνει τὴν Ἀντιγόνη. Ὁ Κρέοντας παροργίζεται βαριὰ ἀπὸ τὴν ἀγέρωχη κι ἀμετανόητη ὁμολογίαν της, ὅτι πάτησε τὸ κήρυγμα γιὰτὶ εἶναι ἐνάντιον στοὺς ἀθάνατους νόμους τῶν θεῶν.

(Κι αὐτὴ εἶναι ἡ κύρια ἰδέα τοῦ δράματος: ἡ σύγκρουση τῶν θεϊκῶν κι ἀθανάτων νόμων πρὸς τοὺς αὐθαίρετους νόμους τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι πρέπει νὰ ὑποχωροῦν στοὺς θεϊκοὺς). Τὰ παρακάλια τῆς Ἰσμήνης, ποὺ δὲν ξεχωρίζεται ἀπὸ τὴν ἀδερφή της, δὲνπραϋνοῦν τὸν Κρέοντα, καὶ καταδικάζει καὶ τὶς δυὸ σὲ θάνατο.— 2. Στάσιμο β', ἡ 3ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (582—625).—'Ο χορὸς στὸ τρίτο τραγούδι του κακοτυχίζει τὴν ἀστάθεια τῆς ἀνθρώπινης εὐτυχίας.

Γ' βαθμ. ἐπιτ. (626—800).—1. Ἐπεισόδιο γ', ἡ 4η πράξη (626—780).—Μεσολαβεῖ ὁ μοναχογιὸς τοῦ Κρέοντα, ὁ Αἴμονας, νὰ σώσει τὴν ἀρραβωνιαστικὴ τοῦ Ἀντιγόνη. Γίνεται ἔξω φρενῶν ὁ Κρέοντας ἀπὸ τὸ θυμὸ του. Φεύγει ὁ Αἴμονας βαρύθυμος καὶ πικραμένος. Ὁ Κρέοντας ἐπιμένει νὰ ἐνταφιάσει ζωντανὴ τὴν Ἀντιγόνη ἀφήνοντας ἐλεύτερη τὴν Ἰσμήνη.— 2. Στάσιμο γ', ἡ 4ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (781—800).—'Ο χορὸς στὸ τέταρτο τραγούδι του ἐκθειάζει περίφοβος τὴν παντοδυναμία τοῦ Ἐρωτα ὡς θεοῦ, ποὺ καταστρέφει τὴν ἀνθρώπινη εὐτυχία.

III. Κορύφωση (Δ' ἐπεισόδιο καὶ Δ' στάσιμο, στ. 800—987).

1. Ἐπεισόδιο δ', ἡ 5η πράξη (800—943). Πρῶτος θρηῆνος (κομμὸς) τῆς Ἀντιγόνης, ποὺ ἀποχαιρετᾶ τὴ ζωὴ (800—881).—'Ο Κρέοντας προστάζει νὰ τὴν κλείσουν ζωντανὴ στὸ μνήμα (882—890).—Τελευταῖος θρηῆνος τῆς Ἀντιγόνης κι ἀποχαιρετισμὸς (891—943).—2. Στάσιμο δ', ἡ 5ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (944—987).—Μὲ τὸ πέμπτο θλιβερὸ σὰ μυρολόγι τραγούδι του ὁ χορὸς ξεπροβοδᾷ τὴν Ἀντιγόνη καὶ παρηγορώντας τὴν φέρνει τρία παραδείγματα εὐγενικῶν προσώπων τῶν μυθικῶν καιρῶν, (τῆς Δανάης, τοῦ Λυκούργου, καὶ τῆς Κλεοπάτρας μὲ τὰ παιδιὰ της) καὶ λέγει πῶς ἡ ἀπόφαση τῆς Μοίρας εἶναι ἀνίκητη.

IV. Κατάσταση (μετατροπὴ ἢ περιπέτεια. Ε' ἐπεισόδιο καὶ Ε' στάσιμο, στ. 988—1154).

1. Ἐπεισόδιο Ε', ἡ 6η πράξη (988—1114).—'Ο μάντης Τειρεσίας συμβουλεύει τὸν Κρέοντα. Ὁ Κρέοντας τοῦ ἀντιλογιέται ὑβριστικά. Ὁ Τειρεσίας τὸν καταριέται (988—1090).—'Ο Κρέοντας ἔξαφνα ἀλλάζει γνώμη καὶ προστάζει νὰ θάψουν

τὸ νεκρὸ καὶ νάπολύσουν τὴν Ἀντιγόνη (κέδῳ (1105) τελιώνει ἡ πλοκὴ ἢ δέση τοῦ μύθου τοῦ δράματος καὶ ἀρχίζει ἡ λύση) (1091—1114).—2. Στάσιμο ε', ἡ 6ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (1115—1154). Ὁ χορὸς στὸ ἔκτο διθυραμβικὸ τραγούδι του, ποὺ τὸ συνοδεύει μὲ χοροπηδήματα (ὑπόρχημα), παρακαλεῖ τὸν πολιοῦχο θεὸ τῆς Θήβας, τὸ Βάκχο, νάρθει γλήγορα χαρούμενος καὶ νὰ καθαρῆσει τὴ χώρα ἀπὸ τὸ κρίμα.

V. Καταστροφή (ἔξοδος, στ. 1155—1353).

Ἐξοδος (τέλος) ἡ 7η πράξη σὲ τρία μέρη.—1. Ἐπικὸ μέρος τῆς ἐξόδου: ἀναγγελία τοῦ θανάτου τοῦ Αἴμονα καὶ τῆς Ἀντιγόνης (1155—1256).—2. Λυρικὸ μέρος: θάνατος τῆς Εὐρυδίκης, ἀπελπισμὸς καὶ θρηῆνος (κομμὸς) τοῦ Κρέοντα, μετάνοια, κέξιλασμὸς (1256—1346).—3. Τελευταῖοι λόγοι τοῦ χοροῦ (1347—1353).

* *

Ὁ αἰοιδίμος Δ. Σεμιτέλος στὴν Ἀντιγόνη του (σ. 93), ἀκολουθώντας συντομώτερη διαίρεση, λέγει: «ὡς πᾶν ὀργανικὸν σῶμα, οὕτω καὶ πᾶσα τραγωδία ἐκ τριῶν σύγκειται μερῶν, ἀρχῆς, μέσου καὶ τελειότης. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος, *πρότασις* καὶ *εἰσβολὴ* (expositio) ὑπὸ τῶν τεχνικῶν καλούμενον, εἰσάγει τὸν θεατὴν εἰς τὴν πρᾶξιν τοῦ δράματος. Τὸ δὲ δεύτερον, ὅπερ *ἐπίτασις* καλεῖται, εἶναι ὁ κύριος τόπος τῆς πράξεως τοῦ δράματος. Ἐνταῦθα γίνεται ὁ ἀγὼν τῶν συγκρουομένων προσώπων καὶ συμφερόντων καὶ ἐπιτείνεται εἰς τὸν κολοφῶνα ἢ δέσις τοῦ δράματος. Τὸ δὲ τρίτον μέρος (ἐν τῷ προκειμένῳ δράματι ἀπὸ 1155 στίχου μέχρι τέλους), ὅπερ καλεῖται *καταστροφή*, περιέχει τὴν κρίσιν τοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν λύσιν τοῦ δράματος».

* *

Γιὰ τὴ γένεση καὶ κατασκευὴ τοῦ ἀρχαίου δράματος, γιὰ τοὺς δραματικούς ἀγῶνες, γιὰ τὸ ἀρχαῖο θέατρο καὶ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, καθὼς καὶ γιὰ τὴν παρακμὴ τοῦ ἀρχαίου δράματος, καὶ γενικὰ γιὰ τὸ νεώτερο δράμα, ἰδὲ τὸ βιβλίον μου «Εἰσαγωγή στὸ ἀρχαῖο δράμα», Ἀθήνα, 1930 (ξανατύπωμα ἀπὸ τὴ 1ην ἐκδοσὴ τῆς Ἀντιγόνης μου).

ANTIGONH

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

ΑΝΤΙΓΟΝΗ, θυγατέρα τοῦ Οἰδίποδα, ἄλλοτε βασιλιᾶ τῆς Θήβας, καί τῆς Ἰοκάστης· ἀνεψιά τοῦ βασιλιᾶ Κρέοντα.

ΙΣΜΗΝΗ, ἀδερφή τῆς.

ΧΟΡΟΣ ΘΗΒΑΙΩΝ ΓΕΡΟΝΤΩΝ, 15 πρόσωπα· ἕνας ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ὁ ἀρχηγός τους (κορυφαῖος) καί δύο ὑπαρχηγοί (παραστάται).

ΚΡΕΟΝΤΑΣ, ἀδερφός τῆς Ἰοκάστης, βασιλιάς τώρα τῆς Θήβας.

ΦΥΛΑΚΑΣ, τοῦ νεκροῦ Πολυνείκη.

ΑΙΜΟΝΑΣ, γιός τοῦ Κρέοντα.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ, μάντης ξακουσμένος, τυφλός.

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ 1ος, ἀπ' ἔξω (ἄγγελος).

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ 2ος, ἀπό μέσα ἀπό τὸ παλάτι (ἐξαγγελος).

ΕΥΡΥΔΙΚΗ, γυναῖκα τοῦ Κρέοντα.

Κωφά (δηλ. βωβά) πρόσωπα : Δυὸ δορυφόροι τοῦ Κρέοντα, δυὸ ἐκόλουθες τῆς Εὐρυδίκης, κένες ὑπηρέτης τοῦ Τειρεσία, πού τὸν ὀδηγεῖ.

¹Απὸ τοὺς τρεῖς ἠθοποιούς (ὑποκριτάς), κατὰ τὸν M. Croiset, ὁ *πρωταγωνιστής* παράστανε τὴν Ἄντιγόνη καί τὸν Αἴμονα· ὁ *δευτεραγωνιστής* τὴν Ἰσμήνη, τὸ φύλακα, τὸν Τειρεσία καί τοὺς ἀγγελιοφόρους· ὁ *τριταγωνιστής* τὸν Κρέοντα καί τὴν Εὐρυδίκη.—Κατὰ τὸ Δ. Σεμιτέλο ὁ *πρωταγωνιστής* τὴν Ἄντιγόνη, τὸν Τειρεσία καί τοὺς δυὸ ἀγγελιοφόρους· ὁ *δευτεραγωνιστής* τὴν Ἰσμήνη, τὸ φύλακα, τὸν Αἴμονα καί τὴν Εὐρυδίκη· κι ὁ *τριταγωνιστής* τὸν Κρέοντα.—Κατὰ τὸν R. C. Jebb ὁ *πρωταγωνιστής*· Ἄντιγόνη, Τειρεσία, Εὐρυδίκη· ὁ *δευτεραγωνιστής*· Ἰσμήνη, φύλακα, Αἴμονα, Ἀγγελιοφόρο 1ο, ἀγγελιοφόρο 2ο· ὁ *τριταγωνιστής*· Κρέοντα.

²Ἡ σκηνὴ στὴν Ἄγορὰ τῆς Θήβας, ἐμπρὸς στὸ βασιλικὸ παλάτι, πού πρὶν ἦταν τοῦ Οἰδίποδα καί τώρα τοῦ Κρέοντα.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

¹Αφοῦ ἀποκρούστηκαν ἀπὸ τοὺς Θηβαίους κέφυγαν τῆ νύχτα νικημένοι οἱ ἐχτροὶ Ἄργειοι, παρουσιάζονται τὴν αὐγὴ στὴ σκηνή, μπροστὰ στὸ παλάτι, ἢ Ἄντιγόνη κῆ Ἰσμήνη με πένθιμα φορέματα καί με μαλλιά κοντοκομμένα.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἰσμήνη μου, ἀδερφοῦλα συνομότυχη,
ξέρεις κανένα ἀπὸ τοῦ Οἰδίπου τὰ κακά,
πού ὁ Δίας νὰ μὴν τῷδωκε σέμας τίς δυὸ
πού ζοῦμε ἀκόμα; Δὲν ὑπάρχει συμφορὰ
καί λύπη καί ντροπὴ καί καταφρόνηση 5
πού νὰ μὴν εἶδα μες στὰ πάθια μας ἐγώ.
Καί τώρα τί εἶναι πάλι τούτη ἡ προσταγή,
πού ὁ στρατηγὸς στὴ χώρα, λέν, διαλάλησε;
Ἔχεις ἀκούσει; Ξέρεις; Ἦ δὲν ἔμαθες 10
τί μελετοῦν οἱ ἐχτροὶ μας γιὰ τοὺς φίλους μας;

ΙΣΜΗΝΗ

Ἐγώ, Ἄντιγόνη, τίποτα δὲν ἄκουσα,
κανένα λόγο εὐχάριστο ἢ δυσάρεστο,
ἀφότου σὲ μιὰ μέρα χάσαμε κοί δυὸ
τοὺς δυὸ ἀδερφούς μας, πού ἀλληλοσκοτώθηκαν· 15
κι ἀπὸ τὴ νύχτα τούτη, πῶγιν' ἄφαντος
ὁ Ἀργίτικος στρατὸς δὲν ξέρω τίποτα,
μήτ' ἂν με βρῆκε πλειότερο καλὸ ἢ κακό.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Τῶξερα, κι ἔξω ἀπὸ τίς θύρες τῆς αὐλῆς
γι' αὐτὸ σὲ πῆρα, μὴν ἀκούσει ἄλλος κανεῖς.

ΙΣΜΗΝΗ

Τί τρέχει; δείχνεις πὼς θὰ πεῖς κάποιον κακό. 20

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

²Απὸ τὰ δυὸ τ'ἀδέρφια μας ὁ Κρέοντας

τῶνα δὲν εἶπε νὰ τὸ θάψουν μὲ τιμές,
 κι ἄσπλαχνα τᾶλλο δὲν τὸ καταφρόνεσε;
 Καί, καθὼς λέν κι ἀκούω, τὸν Ἐτεοκλῆ,
 κατὰ τὸ νόμο καὶ τὸ δίκιο, ἐπρόσταξε
 νὰ θάψουν καὶ στὸν Ἄδη μὲ τιμὴ νὰ μπεῖ·
 μὰ τοῦ κακοθανατισμένου τὸ κορμί,
 τοῦ Πολυνείκη, λέν, στὴ χώρα ἐκήρυξε
 νὰ μὴν ταφιάσει μηδὲ κλάψει το κανεῖς,
 μὰ νὰ τάφήσουν ἄθαφτο κι ἀθρήνητο,
 γλυκὸ τῶν ὄρνιων θησαυρό, πού λαίμαργα
 θὰ ὀρμήσουν νὰ τάρπάξουν. Τέτοια, καθὼς λέν,
 τώρα ὁ καλὸς μας Κρέοντας διαλάλησε
 σ' ἐσένα καὶ σ' ἐμένα—καὶ σ' ἐμέν', ἀκούς;—
 κέρχεται ἐδῶ νὰ τὰ κηρύξει ὀρθὰ κοφτὰ
 σ' αὐτοὺς πού δὲν τὰ ξέρουν· καὶ τὸ πρᾶμ' αὐτὸ
 βαριά τὸ παίρνει· κι ὅποιος κάνει ἀλλοιώτικα
 θὰ τὸν σκοτώσει μὲ τὶς πέτρες ὁ λαὸς
 στὴν πολιτεία μέσα. Τέτοια πράματα!
 Καὶ τώρα θὰ τὸ δείξεις ἂν γεννήθηκες
 εὐγενικιά, ἢ ἀνάξια ἀπὸ καλοὺς γονιούς.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἄν εἶναι τέτοια, δύστυχη, τὰ πράματα,
 ὅπως κιἂν κάνω, ποῖο ὄφελος θὰ φέρω ἐγώ;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Σκέψου, θὰ μὲ βοηθήσεις; θὰ ἐργαστεῖς μ' ἐμέ;

ΙΣΜΗΝΗ

Τί θὰ τολμήσεις τάχα; τί προμελετᾷς;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Μαζί μου ἂν θὰ σηκώσεις τὸ νεκρὸ κέσυ.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἀλήθεια νὰ τὸν θάψεις, δόλια, ἐσκέφτηκες,
 πού αὐτὸ στὴν πολιτεία ἀπαγορεύτηκε;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ναί, τὸ δικό μου καὶ δικό σου αὐτάδερφο,
 ἐσύ ἂν δὲ θέλεις· δὲν τὸν ἀπαρνιοῦμ' ἐγώ.

ΙΣΜΗΝΗ

Δύστυχη, ἐνῶ προστάζει ἐνάντια ὁ Κρέοντας;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Νὰ μὲ χωρίσει ἀπ' τοὺς δικούς μου δὲ μπορεῖ!

ΙΣΜΗΝΗ

Ὅϊμέ! σκέψου, ἀδερφή μου, πόσο μισητὸς
 καὶ ντροπιασμένος χάθηκε ὁ πατέρας μας,
 σὰ χτύπησεν ὁ ἴδιος μὲ τὸ χέρι του
 τὰ δυὸ του μάτια, ἀφοῦ τίς ἀμαρτίες του
 ξεσκέπασε μονάχος· ἔπειτα κι αὐτὴ
 πού καὶ τὰ δυὸ ἦταν, μάνα καὶ γυναῖκα του,
 πεθαίνει κρεμασμένη σὲ πλεχτὴ θηλειά·
 καὶ τρίτο σὲ μιὰ μέρα τὰ δυὸ ἀδέρφια μας
 ὁ ἕνας στὸν ἄλλο, οἱ δόλιοι, χέρι ἐσήκωσαν
 κέτσι κοί δυὸ τους ἀλληλοσκοτώθηκαν.
 Καὶ τώρα πού μονάχες οἱ δυὸ μείναμε
 σκέψου πὼς θὰ χαθοῦμε μ' ὄλεθρο κακὸ,
 ἂν, πρὸς τὸ νόμο ἐνάντια, θάψωψήσουμε
 τὴν προσταγὴ καὶ δύναμη τοῦ βασιλιᾶ.
 Πρέπει νὰ νοιώσεις πὼς γυναῖκες εἴμαστε
 καὶ μ' ἄντρες δὲ μπορούμε νὰ μαχομάσθε·
 κι ἀφοῦ μᾶς κυβερνοῦν οἱ δυνατώτεροι,
 κι αὐτὰ θάκοῦμε κι ἄλλα πιὸ πικρότερα.
 Ἐγὼ λοιπόν, παρακαλώντας τοὺς νεκροὺς
 ποῦναι στὸν Κάτω κόσμον νὰ μὲ συμπαθοῦν,
 θὰ ὑποταχτῶ στὰ λόγια αὐτῶν πού κυβερνοῦν,
 ἀφοῦ μὲ σφίγγ' ἡ ἀνάγκη· κείν' ἀνόητο δὲ
 παραπανήσια πράματα νὰ κάνουμε.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Δέ σε παρακινῶ πιά, μὰ κιἂν ἤθελες
 νὰ μὲ βοηθήσεις, δέ μ' εὐχαριστᾷς μ' αὐτό.
 Ἐλευτέρ' εἶσαι· ἐκείνον θὰ τὸν θάψω ἐγώ.
 Τιμὴ μου νὰ πεθάνω κάνοντας αὐτό.
 Ἀγαπημένοι οἱ δυὸ μας θὰ εἴμαστε μαζί,
 σὰν κριματίσω πράματα θεάρεστα.

γιατί πρέπει ν'ἀρέσω πλειότερον καιρὸ
σ' αὐτοὺς ποῦναι στὸν Ἄδη, πάρα στοὺς ἐδῶ·
γιατί ἐκεῖ θὰ εἶμαι πάντα. Τώρα ἐσὺ λοιπὸν
τῶν θεῶν τοὺς νόμους περιφρόνα, ἂν ἀγαπᾷς.

ΙΣΜΗΝΗ

Δὲν τοὺς περιφρονῶ, μὰ ἐγὼ εἶμαι ἀδύναμη
νὰ πράξω ἐνάντια στοῦ λαοῦ τῆ θέληση.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἐσὺ μπορεῖς νὰ λέγεις τέτοια· ὅμως ἐγὼ
θὰ πάω νὰ θάψω τὸ γλυκὸ μας ἀδερφό.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἄϊμέ, πόσο φοβοῦμαι, δύστυχη, γιὰ ἄσέ.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Γιὰ ἄμην τρέμεις· φρόντισε γιὰ λόγου σου.

ΙΣΜΗΝΗ

Μὰ σέ κανένα μὴν τὸ πείς τὸ πρᾶμ' αὐτό,
καὶ κράτησέ το μυστικό, καθὼς κέγῶ.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἄϊμένα, πές το, θὰ θυμῶσω πλειότερο,
σὰ δὲν τὸ διαλαλήσεις σ' ὅλους φανερά.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἐχεις ζεστή καρδιά σέ κρύα πράγματα.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Μὰ ξέρω πὼς ἀρέσω σ' ὁποιοὺς ἔπρεπε.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἄν θὰ μπορέσεις· μὰ ζητᾷς τὰδύνατα.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ὅταν δὲ θάχω δύναμη, θὰ πάψω πιά.

ΙΣΜΗΝΗ

Τὰδύνατα δὲν πρέπει νὰ τὰ κυνηγᾷς.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Τέτοια ἂν θὰ λές, κέγῶ θὰ σέ μισήσω πιά,
κι ὁ πεθαμένος δίκια θὰ σ' ἐχτρεύεται,

σὰν πᾶς στὸν Ἄδη. Ἄλλ' ἄφησε νὰ πάθω ἐγὼ

75

80

85

90

95

μὲ τὴν κακὴ μου γνώμη τοῦτο τὸ κακό·
κι ὅ,τι κι ἂν πάθω, θὰ πεθάνω μὲ τιμῆ.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἄφοῦ τὸ θέλεις, σύρε· μάθε ὅμως αὐτό:
πὼς πᾶς ἀνόητα, μὰ πιστὴ στοὺς ποθητούς.

Ἄν Ἄντιγόνη φεύγει. Ἄν Ἰσμήνη ξαναμπαίνει στὸ παλάτι.

2. ΠΑΡΟΔΟΣ

Ἄπὸ τῆ δεξιᾶ (ὡς πρὸς τοὺς θεατῆς) πάροδο μπαίνει ὁ χορός, πού τὸν ἀπαρτίζουν 15 ἐπίσημοι γέροντες Θηβαῖοι (7+7+1), κι ἀφοῦ φτάσει στὴν ὀρχήστρα, (ὅπου μένει ὡς τὸ τέλος τοῦ δράματος), ἀρχίζει τὸ τραγούδι του γοργὰ καὶ χαρούμενος, χαιρετώντας πρῶτα τὸν ἥλιο, πού τὴν ἄνατέλλει.

Ο ΧΟΡΟΣ

Στροφή 1

Τοῦ ἡλίου ἀχτίδα, πού ποτὲ μὲ τέτοιο φῶς πανώριο 100
στὴ Θήβα τὴν ἐφτάπυλη δὲν ἔχεις λάμψει, ἐφάνης,
μάτι τῆς μέρας τῆς χρυσῆς, ἀπάνω ἀπὸ τῆς Δίρκης
τὰ ρέματα σὰν πρόβαλες, καὶ τὸν ἐχτρὸ μας ποῦρθε 105
μέσ' ἀπὸ τ' Ἄργος πάνοπλος, μὲ κάτασπρες ἀσπίδες,
τὸν ἔκαμες στὸν τόπο του νὰ φύγει μὲ τρομάρα
τὰ χαλινάρια σφίγγοντας μὲς στὸ φευγατισμὸ του
πιὸ βιαστικά κι ἀψύτερα παρὰ στὸν ἐρχομὸ του.

Ἄνάπαιστοι—μελοδραματικά

Ο ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ ἢ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ

Μᾶς τὸν ἔφερ' ἐδῶ ὁ Πολυνεΐκης γοργὰ 110
θυμωμένος βαριά ἀπὸ φιλόνεικα λόγια·
κέτσι πέταξ' ἐκεῖνος ἐπάνω στὴ χώρα,
σὰν ἀετὸς μὲ στριγγιὰ τῆ φωνῆ, σκεπασμένος
μ' ἄσπρη ἀσπίδα σὰ χιόνι, μὲ πλῆθος ἀρμάτων 115
καὶ περικεφαλαῖες μ' ἀλόγιες φούντες.

ΧΟΡΟΣ

Ἄντιστροφή 1

Κι ἀφοῦ μὲ λόγχες φονικῆς ζυγιάστηκεν ἐπάνω
στὰ σπίτια μας, τριγύρισε μ' ὀλάνοιχτο τὸ στόμα
στῆς χώρας τὴν ἐφτάπυλη περιοχὴ καὶ φεύγει, 120
πρὶν μὲ δικά μας αἵματα τὸ στόμα του γεμίσει,

καὶ πρὶν τὰ πεύκινα δαυλιὰ τοῦ Ἡφαίστου περικάψουν
τοὺς πύργους ποὺ ὀλοτρόγυρα τὸ κάστρο στεφανώνουν.
Τέτοιο στὶς πλάτες χτύπημα τὸν ἠῦρε ἀπὸ τὸν Ἄρη,
κέτσι τὴ νίκη ὁ ἀντίμαχος ὁ δράκος ἔχει πάρει. 125

Ἄναπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Γιατ' ὁ Δίας μισεῖ τὶς τρανὲς καυχησιῆς
τῆς περήφανης γλώσσας, κι ὡς εἶδε ποὺ ὀρμοῦσαν
σὰν ἀκράτητο ρέμα, κομπάζοντας ἄγρια
στῶν χρυσῶν τοὺς ἀρμάτων τὸν κρότο, γκρεμίζει 130
μ' ἀστραπὴ χτυπημένον ἐκείνον ποὺ ἀνέβη
νᾶλαλάξει τὴ νίκη ψηλὰ ἀπὸ τὸ κάστρο.

ΧΟΡΟΣ

Στροφή 2

Κι ἀφοῦ κλονίστηκ' ἔπεσε κερανοχτυπημένος
στὴ γῆς ποὺ ἀνατραντάχτηκε, μὲ τὴ φωτιά στὸ χέρι, 135
αὐτὸς ποὺ μὲ τρελὴν ὀρμὴ σὰν ἄγρια ἀνεμοζάλη
φυσομανοῦσε ἀπάνω μας μὲ λύσσα καὶ μανία.
Δὲν πέτυχε ὁμως· κέρριξεν ὁ μέγας σύμμαχος μας,
ὁ Ἄρης, κι ἄλλες συμφορὲς, ποὺ τρόμαξ' ὁ ἔχτρος μας. 140

Ἄναπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Γιατὶ ἑπτὰ στρατηγοὶ σ' ἑπτὰ πύλες ὀρθοί,
σ' ἄλλους τόσους ἀντίκρυ, νεκροὶ πέφτουν χάμω
καὶ στὸ Δία ποὺ δίνει τὴ νίκη ἀφήνουν
τᾶρματά τους τὰ ὀλόχαλκα, ἔξὸν οἱ δυὸ δόλιοι,
ποὺ ἐνῶ βγήκαν ἀπὸ ἕνα γονιὸ καὶ μιὰ μάνα, 145
διπλοφόνισσες λόγχες στὰ στήθια τους μπήγουν
καὶ μοιράζονται ἀντάμα τὸ θάνατο οἱ δυὸ τους.

ΧΟΡΟΣ

Ἀντιστροφή 2

Ἄλλὰ μᾶς ἦρθε ἡ Νίκη πιά, μεγάλο τῶνομά της,
στὴ Θήβα τὴν πολυάμαξη τρανὴ χαρὰ νὰ δώσει.
Γι' αὐτὸ τῶρ' ἄς ξεχάσουμε τὶς πίκρες τοῦ πολέμου, 150
κι ἄς πᾶμε σ' ὅλους τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν κι ὄλην τὴ νύχτα

χοροὺς νὰ σύρουμε, κέμπρὸς ὁ Βάκχος νὰ προστάξει,
ποὺ μὲ χοροπηδήματα τὴ Θήβα ἀνατραντάξει.

Ἄναπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἄλλὰ νὰ ὁ βασιλιάς μας ὁ Κρέοντας τώρα, 155
ὁ γιὸς τοῦ Μεινοικέα, κυβερνήτης καινούργιος,
μετ' αὐτὲς τὶς καινούργιες τῶν θεῶν συντυχίες,
προχωρεῖ. Τάχα τί στοχασμοὺς σχεδιάζει
τῶρ' αὐτὸς μὲς στὸ νοῦ του, ποὺ ἐμᾶς τοὺς γερόντους
μᾶς φωνάζει νάρθοῦμε στὴ σύναξη τούτη, 160
σὰ μᾶς ἔχει στελεμένο ἕνα κάλεσμα σ' ὅλους;

Ἐνῶ μιλεῖ ὁ Κορυφαῖος μελοδραματικά, βγαίνει ὁ Κρέοντας ἀπὸ τὴ με-
σαία (βασίλική) πύλη τῆς σκηνῆς καὶ προχωρεῖ μὲ τοὺς δορυφόρους του
στὸ προσκήνιο μὲ μεγαλοπρέπεια, βαδίζοντας σύμφωνα πρὸς τὸ ρυθμὸ
τῶν ἀναπαιστικῶν στίχων, ντυμένος μὲ στολὴ βασιλικὴ καὶ κρατώντας
τὸ σκῆπτρο στὸ χέρι. Ἐπειτα στέκει καὶ λέγει σοβαρὰ στὸ χορὸ τᾶκόλουθα:

3. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Α΄.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄντρες, οἱ θεοὶ τὴ χώρα πάλι ἀνάστησαν,
μὲ τρικυμία μεγάλη ἀφοῦ τὴν ἔσεισαν.
Κεῖγώ μ' ἀποστελεμένους κάλεσα λοιπὸν
ἔσᾶς ἀπ' ὅλους χωριστὰ νάρθειτ' ἐδῶ,
πρῶτα γιατί καλὰ τὸ ξέρω ποῦχατε 165
στοῦ Λαΐου τὸ θρόνο σέβας πάντοτε,
καθὼς καὶ στὸν Οἰδίποδα, ὅταν πάσκιζε
τὴ χώρα νᾶναστήσει· κι ἀφοῦ χάθηκε,
πάλι πιστοὶ στοὺς γιούς του ἐσεῖς σταθήκατε.
Ἄφοῦ λοιπὸν ἐκείνοι μὲ τὰ χέρια τους 170
κοί δυὸ τους σὲ μιὰ μέρα ἀλληλοσφάχτηκαν
καὶ μὲ κριματισμένο φόνου χάθηκαν,
τὴν ἐξουσία καὶ τὸ θρόνο ἐγὼ κρατῶ,
σὰν κληρονόμος συγγενῆς τῶν δυὸ νεκρῶν.
Κι ἀδύνατο νὰ νοιώσεις καθενὸς ἀντρὸς 175
τὴ γνώμη, τὴν ψυχὴ καὶ τὰ φρονήματα,
σὲ νόμους κέξουσία πρὶν δοκιμαστεῖ.
Ἐγὼ φρονῶ πὼς εἶναι προστυχώτατος

ὅποιος μιὰ ἀκέρια πόλη κυβερνώντας την
 γιὰ τὸ καλὸ τῆς πάντα δὲ στοχάζεται,
 ἀλλὰ ἀπὸ κάποιον φόβο κλεί τὸ στόμα του. 180
 Κι ὅποιος ἀπ' τὴν πατρίδα πλειότερο τιμᾶ
 τὸ φίλο, αὐτὸν γιὰ πάντα τὸν περιφρονῶ.
 Κεγῶ,— ἄς τὸ ξέρει ὁ Δίας ποὺ ὅλα τὰ θωρεῖ,—
 ποτὲ τὸ στόμα δὲ θὰ κλείσω βλέποντας
 νᾶρχεται στοὺς πολῖτες ἢ καταστροφή 185
 ἀντὶ τῆς σωτηρίας, μήτε τὸν ἐχτρὸ
 τῆς χώρας μου θὰ κάμω φίλο μου ποτέ,
 ἀφοῦ τὸ ξέρω πὼς ἐκείνη μᾶς βαστᾶ,
 κι ὅταν μ' αὐτὴν ὀλόρθην ἀρμενίζουμε,
 τότε καὶ φίλους ἀποχοῦμε ἀληθινούς.
 Μὲ τέτοιους νόμους θέλω νᾶναδείξω ἐγὼ 190
 τῆ χώρα μας. Καὶ τώρα σύμφωνα μ' αὐτὰ
 ἔχω κηρύξει γιὰ τοὺς γιούς τοῦ Οἰδίποδα:
 τὸν ἕνα, τὸν Ἐτεοκλῆ, ποὺ χάθηκε
 γι' αὐτὴν τὴ χώρα πολεμώντας, νικητῆς
 καὶ πρῶτος στὸ κοντάρι, μὲς στὸν τάφο αὐτὸν 195
 νὰ τὸν σκεπάσουν κι ὅλες τὶς πρεπούμενες
 τιμὲς νὰ τοῦ προσφέρουν, ὅσες ἔρχονται
 στοῦ Κάτω κόσμου τοὺς καλύτερους νεκρούς·
 ἀλλὰ τὸν ἀδερφό του Πολυνείκη, αὐτὸν
 ποὺ ἐξορισμένος γύρισε καὶ θέλησε 200
 νὰ κάψει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὴν πατρίδα του
 καὶ τῶν θεῶν τοῦ τόπου τοὺς ναοὺς μαζί,
 ποὺ θέλησ' αἷμα νὰ ρουφήξει ἀδερφικό,
 κι ὅλους τοὺς συντοπιῖτες πάρει σκλάβους του,
 γι' αὐτὸν στὴ χώρα τούτη ἐγὼ διαλάλησα
 κανεὶς νὰ μὴν τοῦ κάμει νεκρικὲς τιμὲς,
 μηδὲ καὶ νὰ τὸν κλάψει, μόνον ἄθαφτο 205
 νὰ τὸν ἀφήσουν γιὰ νὰ φᾶν τὸ σῶμα του
 καὶ νὰ τὸ μαγαρίσουν ὄρνια καὶ σκυλιὰ.
 Τέτοια φρονῶ· ποτὲ μου τοὺς κακοὺς ἐγὼ
 δὲ θὰ τιμῆσω ἀπὸ τοὺς δίκιους πλειότερο.
 Ἄλλ' ὅποιος ἔχει ἀγάπη γιὰ τὴν πόλη αὐτῆ,

ὁμοια θὰ τὸν τιμῆσω, κι ἂν χαθεῖ κι ἂν ζεῖ. 210
 ΧΟΡΟΣ
 Αὐτὰ, παιδι τοῦ Μενοικέα, Κρέοντα,
 σ' ἀρέσουν γιὰ τοὺς φίλους καὶ γιὰ τοὺς ἐχτροὺς
 τῆς χώρας· καὶ τὸ νόμο ἔχεις στὰ χέρια σου
 καὶ γιὰ τοὺς πεθαμένους καὶ τοὺς ζωντανούς.
 ΚΡΕΟΝΤΑΣ
 Λοιπὸν τὸ κήρυγμά μου νὰ φυλάξετε. 215
 ΧΟΡΟΣ
 Αὐτὴν τὴν ἔγνοια δὸς τὴν σ' ἕνα νιώτερο.
 ΚΡΕΟΝΤΑΣ
 Ἄλλὰ ἔχω βάλει νὰ φυλάγουν τὸ νεκρό.
 ΧΟΡΟΣ
 Λοιπὸν τί παραγγέλλεις, ἄλλο, Κρέοντα;
 ΚΡΕΟΝΤΑΣ
 Νὰ εἴστε αὐστηροὶ πιά σ' ὅσους δὲν τάκοῦν αὐτὰ.
 ΧΟΡΟΣ
 Ποιὸς ἐτρελάθη νὰ ζητᾶ τὸ θάνατο; 220
 ΚΡΕΟΝΤΑΣ
 Αὐτὸς θᾶναι ὁ μιστὸς του· κι ὅμως χάθηκαν
 πολλοὶ ποὺ εἶχαν στὸ κέρδος τὶς ἐλπίδες των.
 Μπαίνει μὲ βάδισμα ἀργό, δειλὸ καὶ δισταχτικὸ ἕνας φτωχὸς ἄνθρωπος.
 Εἶναι ἕνας ἀπ' αὐτοὺς πῶραλε ὁ βασιλιάς νὰ φυλάγουν τὸ σῶμα τοῦ Πο-
 λυνείκη. Ὅστερ' ἀπὸ πολλοὺς δισταγμοὺς ἀποφασίζει νὰ μιλήσει:
 ΦΥΛΑΚΑΣ
 Ἄφεντη, δέ σου λέγω πὼς μὲ βιά πολλὴ
 λαχανιασμένος ἦρθα τρέχοντας γοργά.
 Γιατὶ συλλογισμένος κοντοστάθηκα 225
 πολλὲς φορὲς στὸ δρόμο, τριγυρίζοντας
 νὰ στρέψω πάλι πίσω, ἀπὸ τὸ φόβο μου·
 γιατί πολλὰ ἦ ψυχὴ μου λόγια μοῦλεγε:
 «Δόλιε, τί πᾶς ἐκεῖ ποὺ θὰ τιμωρηθεῖς;»—
 «Κακόμοιρε, τί στέκει; Κι ἂν ὁ Κρέοντας
 αὐτὰ τὰ μάθει ἀπ' ἄλλον; τότε χάθηκες.» 230
 Τέτοια σὰ συλλογιόμουν ἀργοπόρεσα,

κῆτσι ὁ κοντὸς ὁ δρόμος γίνεται μακρὺς.
 Στὸ τέλος πῆρα ἀπόφαση γιὰ νᾶρθω ἐδῶ,
 κένῶ δὲν ξέρω τίποτα, μὰ θά σου εἰπῶ·
 γιὰτ' ἔρχομαι μὲ μιὰν ἐλπίδα ποὺ ἄδραξα,
 πὼς ἄλλο δὲ θὰ πάθω, πάρεξ τὸ γραφτό.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ τί σὲ κάνει νὰ εἶσαι τόσο ἀνήσυχος;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Καὶ πρῶτα τὰ δικά μου θέλω νὰ σοῦ εἰπῶ·
 τὸ πρᾶμα μῆτε τῶκαμα μῆτ' εἶδα ἐγὼ
 ποιὸς τῶπραξε, κι ἂν κακοπάθω εἶν' ἄδικο.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Γύρα στὸ πρᾶμα βάνεις φράχτη φρόνιμα.
 Δείχνεις πὼς κάτι νέο θέλεις νὰ μοῦ πεῖς.

ΦΥΛΑΚΑΣ

Πολὺ κανεὶς διστάζει στὰ δυσάρεστα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Δὲ θὰ μιλήσεις τέλος πάντων, κῆπειτα
 γλήγορα φύγε;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Νά, σοῦ λέγω. Τὸ νεκρὸ

τώρα δὰ κάποιος πῆγε καὶ τὸν ἔθαψε·
 σκόνη ξερὴ πασπάλισε στὸ σῶμα του
 καὶ τοῦκαμε τὰ νεκρικὰ ραντίσματα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί λές; καὶ ποιὸς νὰ κάμει τέτοια ἐτόλμησε;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Δὲν ξέρω· ἐκεῖ δὲν ἦταν χτύπημα τσαπιοῦ,
 μῆτε δικέλλας σκάσιμο· κῆταν ἡ γῆς
 τραχεῖα καὶ χέρση, ἀνόργωτη κι ἀχάραχτη
 ἀπ' ἀμαξιοῦ τροχούς· ποιὸς τῶκαμε, ἄγνωστο.
 Κι ὄντας ὁ πρῶτος τῆς ἡμέρας φυλαχτῆς
 μᾶς ἔδειξε τὸ πρᾶμα, σ' ὅλους φάνηκε
 θᾶμα δυσκολοξήγητο. Γιατί ὁ νεκρὸς
 δὲ φαίνονταν, σὲ μνήμα δὲν τὸν ἔθαψαν,

μὰ ἦταν ριγμένη ἀπάνω του σκόνη ψιλή,
 σὰν ἀπὸ κάποιον ποὺ τὸ κρῖμα ἀπόφευγε.
 Μῆτ' ἀγριμιοῦ σημάδια φαίνονταν ἐκεῖ,
 μῆτε σκυλιοῦ, ποὺ νᾶρθε νὰ τὸν ξέσκισε.
 Κι ἄσκημα λόγια μεταξὺ μας ρίχναμε·
 κατηγοροῦσε φύλακας τὸ φύλακα
 καὶ τελευταῖα στὸ δαρμὸ θὰ φτάναμε,
 καὶ ποιὸς νὰ μᾶς χωρίσει ἐκεῖ δὲ βρίσκονταν.
 Γιατί ἔνοχος καθένas ἦταν, μὰ κανεὶς
 δὲ φαίνονταν, κι ὅλοι ἔλεγαν δὲν ξέρουμε.
 Κῆμασταν ἔτοιμ' ὅλοι νὰ σηκώσουμε
 καὶ σίδηρο καμένο μὲ τὰ χέρια μας,
 καὶ στή φωτιά νὰ μποῦμε, καὶ νὰ ὁμόσουμε
 σ' ὅλους τοὺς θεούς, πὼς μῆτ' ἐμεῖς τὸ πράξαμε
 μῆτε κανέναν ξέρουμε ποὺ τῶκαμε
 τὸ πρᾶμα ἐκεῖνος ἢ τὸ προμελέτησε.
 Στὸ τέλος σὰ δὲ βρίσκαμε ἄλλο τίποτα,
 λείει ἕνας, ποὺ ὅλους πρὸς τῆ γῆ μᾶς ἔκαμε
 νὰ σκύψουμε ἀπὸ φόβο τὸ κεφάλι μας·
 γιατί κι ὄχι νὰ ποῦμε δὲ μπορούσαμε,
 καὶ νὰ δεχτοῦμε πάλι δὲ γλυτώναμε.
 Κεῖτε λοιπὸν σ' ἐσένα νὰναφέρουμε
 τὸ πρᾶμα τοῦτο κι ὄχι νὰ τὸ κρύψουμε.
 Νίκησε αὐτὸς ὁ λόγος κῆπεσε ὁ λαχνὸς
 στὸ δόλιο ἐμὲ νὰ λάβω τοῦτο τὸ καλό.
 Κῆρθα ἄθελά μου κι ἄθελά σου ἐγὼ σ' ἐσέ,
 καλὰ τὸ ξέρω· ἀφοῦ κανεὶς δὲν ἀγαπᾷ
 τὸν ἀνθρωπο ποὺ φέρνει κακὲς εἰδησες.

Ο ΧΟΡΟΣ

Ὦ βασιλιά μου, ἐμένα ὁ νοῦς μου, ὡς τᾶκουσα,
 μοῦ λείει μὴν εἶναι ἀπὸ θεοῦ τὸ πρᾶμ' αὐτό.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Πᾶψε πρὶν με φρενιάσεις μὲ τὰ λόγια σου,
 νὰ μὴ φανεῖς πὼς εἶσαι γέρος κι ἄμυαλος.
 Γιατί λές πράματ' ἀνυπόφερτα, ὅταν λές

235

240

245

250

255

260

265

270

275

280

πῶς οἱ θεοὶ φροντίζουν γι' αὐτὸν τὸ νεκρό.
 Μήπως σὰν εὐεργέτη ὑπερτιμώντας τον
 τὸν ἔθαψαν, ὁποῦρθε γιὰ νὰ κάψει αὐτὸς 285
 διπλόστυλους ναοὺς κι ἀφιερῶματα,
 τῆ γῆ τους νὰ ρημάξει καὶ τοὺς νόμους της;
 Ἦ τοὺς κακοὺς νομίζεις οἱ θεοὶ τιμοῦν;
 Ὅχι. Μόνον στὴν πόλῃ ἀπὸ καιρὸν αὐτὰ
 κάποιοι ποὺ δέ με ὑπόφερναν μουρμούριζαν 290
 γιὰ 'μέ, κρυφὰ κουνώντας τὸ κεφάλι τους,
 οὐδ' ἔσκυφταν τὸν τράχηλό τους στὸ ζυγὸ,
 καθὼς ἦταν τὸ δίκιο, γιὰ νὰ με ὑπακοῦν.
 Αὐτοί, καλὰ τὸ ξέρω, τοὺς παράσυραν
 μὲ πληρωμὴ νὰ κάμουν τέτοια πράματα.
 Κι ἀπ' ὅσα στοὺς ἀνθρώπους συνηθίζονται 295
 κακὸ δὲ φύτρωσε ἄλλο σὰν τὰ χρήματα.
 Αὐτὰ στὶς πολιτεῖες φέρνουν χαλασμό,
 αὐτὰ διώχνουν ἀνθρώπους ἀπ' τὰ σπίτια τους,
 αὐτὰ πλανεύουν τῶν φρονίμων τὰ μυαλὰ
 καὶ τὰ γυρίζουν πρὸς τὰ αἰσχρὰ τὰ πράματα·
 καὶ στοὺς ἀνθρώπους ἔδειξαν τὶς πονηριές 300
 καὶ καθεμιὰν ἀσέβεια τοὺς ἐδίδαξαν.
 Ὅσοι ὅμως πληρωμένοι τᾶκαμαν αὐτὰ,
 μὲ τὸν καιρὸ ὅπως πρέπει θὰ τιμωρηθοῦν.
 Ἄλλ', ἂν τὸ Δία ἀκόμα ἐγὼ τὸν σέβουμαι,
 μάθε καλὰ, καὶ μ' ὄρκο σοῦ τὸ λέω αὐτό, 305
 πῶς ἂν δὲ βρεῖτε καὶ μπροστὰ στὰ μάτια μου
 δὲ φέρετ' αὐτὸν πῶχει θάψει τὸ νεκρό,
 δὲν εἶναι ὁ Ἄδης μόνον ἀρκετὸς γιὰ σᾶς,
 ἀλλὰ θὰ σᾶς κρεμάσω πρῶτα ζωντανούς,
 ὡς ποὺ τὸ κρῖμ' αὐτὸ νὰ φανερώσετε,
 νὰ ξέρετε κι ἄλλῃ φορὰ ἀπὸ ποῦθ' ἔσεῖς
 νάρπάζετε τὸ κέρδος, καὶ νὰ μάθετε 310
 νὰ μὴν ποθεῖτε πάντοτε τὰ χρήματα.
 Κι ἀπὸ τὰ αἰσχρὰ τους κέρδη οἱ περισσότεροὶ
 θὰ ἴδεις κακὸ νὰ πάθουν κι ὄχι νὰ σωθοῦν.

ΦΥΛΑΚΑΣ
 Κάτι νὰ πῶ μ' ἀφήνεις, ἢ νὰ φύγω πιά; 315
 ΚΡΕΟΝΤΑΣ
 Δὲν ξέρεις πόσο μ' ἐνοχλοῦν τὰ λόγια σου;
 ΦΥΛΑΚΑΣ
 Σταύτιά ἔχεις τὴν ἐνόχληση, γιὰ στὴν ψυχὴ;
 ΚΡΕΟΝΤΑΣ
 Καὶ τί, θὰ μὲ ξετάξεις ποῦναι ἢ λύπη μου;
 ΦΥΛΑΚΑΣ
 Ὁ φταίχτης στὴν ψυχὴ σου φέρνει πείραξη
 κέγῳ σταύτιά σου μόνον.
 ΚΡΕΟΝΤΑΣ
 Πόσο φλυαρεῖς! 320
 ΦΥΛΑΚΑΣ
 Ὅμως ποτὲ τὸ πρᾶμα αὐτὸ δὲν τῶκαμα.
 ΚΡΕΟΝΤΑΣ
 Ναί, τῆ ζωὴ σου πούλησες γιὰ χρήματα.
 ΦΥΛΑΚΑΣ
 Ἄλιμονο!
 Κακὸ νὰ κάνει κρίσην ἀδικῆ ὁ κριτής.
 ΚΡΕΟΝΤΑΣ
 Καμάρωνε τὴν κρίση σου. Ὅμως ἂν αὐτοὺς
 ποὺ τᾶχουν πράξει αὐτὰ δὲ μοῦ τοὺς δείξετε, 325
 θὰ ἴδεῖτε τὰ κακὰ τῆς αἰσχροκέρδειας.
 ΦΥΛΑΚΑΣ
 Μακάρι ἀμέσως νὰ βρεθοῦν· μὰ ἂν θὰ πιαστοῦν
 κιἂν δὲν πιαστοῦν—ἢ τύχη θὰ τὸ κρίνει αὐτό—
 ἐδῶ ἐσὺ δὲ μὲ βλέπεις νὰ ξανάρθω ἐγώ.
 Κι ἀφοῦ χωρὶς νὰ ἐλπίζω τώρα γλύτωσα, 330
 γι' αὐτὸ μεγάλη χάρη στοὺς θεοὺς χρωστῶ.
 Φεύγει τρέχοντας, ἐνῶ ὁ Κρέοντας εἶχε μπεῖ στὸ παλάτι.

4. ΣΤΑΣΙΜΟ Α'.

ΧΟΡΟΣ

Στροφή 1

Εἶναι πολλὰ τὰ θαυμαστὰ, μὰ τίποτα δὲν εἶναι
 πιὸ θαυμαστὸ ἀπ' τὸν ἄνθρωπον. Αὐτὸς περνοδιαβαίνει
 καὶ πέρ' ἀπὸ τῆ θάλασσα τῆ λευκοκυματοῦσα
 μὲ τὶς φουρτοῦνες τοῦ νοτιᾶ, στὰ κύματα ἀποκάτω, 335
 ποὺ ἀφρομανίζουν γύρω του. Αὐτὸς τὴν πιὸ μεγάλην
 ἀπ' ὅλους τοὺς θεοὺς, τῆ Γῆ, τὴν ἄφταρτη καὶ ὠνια,
 κατακουράζει ὀργώνοντας μ' ἀλέτρια πάνω κάτω
 ποὺ κάθε χρόνο ταχτικὰ τὰ σέρνουν τᾶλογά του. 340

Ἀντιστροφή 1

Καὶ τᾶλαφρόμουσα πουλιά τὰ πιάνει μὲ τὰ βρόχια·
 κι ἄγρια θεριά λογιῆς λογιῆς, καὶ τάρμυροῦ πελάγου
 τὰ θρέμματα ὅλα ὁ ἄνθρωπος ὁ πάντεχνος τάρπάζει 345
 μὲ δίχτυα λιναρόπλεχτα. Μὲ μηχανὲς δαμάζει
 θεριά λαγκαδοκοίμητα καὶ βουνογυρισμένα.
 Καὶ τᾶλογο πῶχει πυκνὴ στὸν τράχηλο τῆ χαίτη 350
 τὸ βάζει κάτω στὸ ζυγὸ καὶ τὸ χαλιναρώνει·
 ἔτσι καὶ τὸν ἀκούραστο βουνόταυρο ἡμερώνει.

Στροφή 2

Καὶ γλωσσο, κι ἀνεμόγοργα φρονήματα, καὶ τρόπους
 γιὰ τὸ καλὸ κυβέρνημα τῆς πολιτείας βρῆκε· 355
 καὶ νᾶψηφᾶ στὸ ξέσκεπο τὶς σαίτιες τῶν πάγων
 καὶ τῆς κακῆς νεροποντῆς, ὁ τετραπερασμένος!
 Σὲ κάθε τι μελλούμεο καὶ τί νὰ κάνει ξέρει. 360
 Μόνον ἀπὸ τὸ θάνατο δὲ θᾶβρει σωτηρία,
 ἂν κᾶχει βρεῖ σ' ἀγιάτρευτες ἀρρώστιες θεραπεία.

Ἀντιστροφή 2

Κὲν ὦ μὲ τέχνη ἀνέλπιστη σοφίζεται τὰ πάντα, 365
 πότε βαδίζει στὸ κακὸ, πότε καλὸ γυρεύει·
 κι ὅταν τοὺς νόμους σέβεται τοῦ τόπου καὶ τὸ δίκιο
 τῶν θεῶν τὸρκοπαράδοτο, τιμιέται μὲς στῆ χώρα·
 μὰ ἂν τὸ κακὸ ἐγκολπώνεται μὲ τὴν κακὴ του τόλμη, 370
 τότε στῆ χώρα τὸν μισοῦν. Ποτὲ συγκάτοικό μου
 τὸν τέτοιο ἄς μὴν τὸν ἔχω ἐγὼ, μηδὲ κι ὁμόγνωμό μου. 375

5. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Β'.

Ξανάρχεται ὁ φύλακας ὀδηγώντας τὴν Ἀντιγόνη, ποὺ βαδίζει μὲ τὸ κε-
 φάλι τῆς πρὸς τὰ κάτω.

Ἀνάπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἄλλὰ βλέπω μπροστά μου σημεῖο θεϊκό:
 πῶς μπορῶ, ἀφοῦ τὴν ξέρω, γι' αὐτὴ νὰ μὴν πῶ
 πῶς δὲν εἶναι ἡ κοπέλα Ἀντιγόνη; 380
 Ὡ τοῦ δύστυχου Οἰδίποδα δύστυχη κόρη,
 γιατί τάχα σὲ φέρνουν ἐδῶ; τί συμβαίνει;
 μήπως ἔχεις πατήσει τοὺς νόμους τοῦ ρήγα
 καὶ σὲ πράξη τρελὴ σ' ἔχουν πιάσει, καημένη;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Αὐτὴ εἶναι ἡ κείνη πῶχει θάψει τὸ νεκρὸ·
 τὴν πιάσαμε στὴν πράξη. Ποῦναι ὁ Κρέοντας; 385

ΧΟΡΟΣ

Στὴν ὥρα ξαναβγαίνει ἀπὸ τ' ἀνάκτορα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί τρέχει; καὶ πῶς ἦρθα σ' ὥρα πῶπρεπε;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Κανεὶς, ἀφέντη, μ' ὄρκο τὸ ὄχι νὰ μὴν πεῖ·
 τὴν πρώτη γνώμη βγάζει ψεύτρα ἢ δευτέρη:
 κέγῳ ἔλεγα ποτέ μου νὰ μὴν ἔρθω ἐδῶ, 390
 μ' ἐκείνες τὶς φοβέρες σου, ποὺ πάγωσα.
 Ἡ ἀνέλπιστη ὅμως κι ἀνεπάντεχη χαρὰ
 περνάει πολὺ κάθε ἄλλην εὐχαρίστηση,
 κέρχουμαι, ἐνῶ ὄρκον ὄμοσα νὰ μὴν ἔρθῶ,
 τὴν κόρη τούτῃ φέρνοντας, ποὺ τὸ νεκρὸ 395
 τὴν πιάσαμε νὰ θάφτει. Δὲν ἐρρίξαμε
 λαχνό, μὰ εἶναι δικό μου τοῦτο τὸ εὔρεμα
 κι ὄχι ἄλλου. Κᾶτσι τώρα αὐτὴν, ἀφέντη μου,
 ἀφοῦ τὴν πάρεις, μοναχός σου ἀνάκρινε
 καὶ ξέταξε ὅπως θέλεις· κείναι δίκιο ἐγὼ
 νὰ παλλαχτῶ ἀπὸ τοῦτα πιά τὰ βάσανα. 400

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ πῶς τῆ φέρνεις τούτη; ποῦ τὴν ἔπιασες;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Αὐτὴ ἔθαφτε τὸν ἄντρα· τᾶχεις ὅλα πιά.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Νοιώθεις τί μοῦ εἶπες; κι ὅσα λὲς εἶναι σωστά;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Τὴν εἶδα αὐτὴ νὰ θάφτει τὸ νεκρὸ, ποῦ ἐσὺ
πρόσταξες νὰ μὴ θάψουν. Τὰ εἶπα καθαρὰ;

405

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ πῶς ἐφανερῶθη; Πῶς τὴν πιάσατε;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Ἔτσι ἔγινε τὸ πρᾶμα: Καθὼς πῆγαμε
φοβερισμένοι τρομερὰ ἀπὸ λόγου σου,
σαρώσαμε τὴ σκόνῃ εὐτύς, ποῦ σκέπαζε
τὸν πεθαμένο, καὶ σὰν ξεγυμνώσαμε
τὸ σαπισμένο σῶμα του, καθίσαμε
ψηλὰ στοὺς βράχους, σ' ἓναν τόπο ἀπάνεμο,
πού εἶχαμε φύγει, μὴ μᾶς φτάσει ἡ βρόμα του,
κι ἄγρυπνοι ἓνας τὸν ἄλλο φοβερίζαμε,
ἂν ὄκνευε κανένας μὲς στὸν κόπο αὐτόν.
Αὐτὰ ἦταν, ὡς ποῦ ἀνέβη πιά μεσουρανής
τοῦ ἡλιοῦ ὁ λαμπρὸς ὁ κύκλος καὶ μᾶς φλόγιζε
τὸ κᾶμα· κένας σίφουνas τὸτ' ἄξαφνος
ἀπὸ τῆ γῆς σηκώνει ἀνεμοστρόβιλο,
θεϊκὸ κακὸ, ποῦ ἀπλώθη μὲς στὸν κᾶμπο αὐτό,
κι ὅλων τῶν δέντρων χάλασε τὸ φούντωμα,
κι ὁ ἀπέραντος ἀθέρας ἀνταριάστηκεν.
Ἔμεῖς τῆ θεϊκὴν ὀργὴ ὑπομέναμε
σὰν κλείσαμε τὰ μάτια. Κι ὄταν ἀπ' αὐτὴν
ἕστερα ἀπ' ὥρα κάμποση γλυτώσαμε,
φαίνεται ἡ κόρη: σκούζει μὲ στριγγὴ φωνὴ
πικροῦ πουλιοῦ, ποῦ βρίσκει τῆ φωλίτσα του
ὀρφανὴν κι ἄδεια, δίχως τὰ μικρούλια του.

425

Ἔτσι κι αὐτὴ, σὰ βλέπει τὸ νεκρὸ γυμνόν,
ἀναθρηνεῖ καὶ κλαίγει, ξεφωνίζοντας
κατάρεις μαῦρες σ' ὁποίους τὸκαμαν αὐτό.
Καὶ φέρνει εὐτύς στὰ χέρια τῆς χῶμα ξερό,
κι ἀπὸ προχύτη χάλκινο καλόκρουστο
μὲ τρίσπονδες ραντίζει τὸ νεκρὸ χοές.
Κεμεῖς χυμοῦμε, σὰν τὴν εἶδαμε, ὅλοι μας,
χωρὶς καθόλου νὰ σκιαχτεῖ, τὴν πιάνουμε,
καὶ τῆ ρωτοῦμε γιὰ τίς πράξεις πῶκανε
τώρα καὶ πρῶτα· δὲν ἀρνιώνταν τίποτα.
Γιὰ μένα αὐτό 'ναι καὶ γλυκὸ μὰ καὶ πικρὸ.
Εἶναι γλυκὸ ἀπὸ τὰ κακὰ νὰπαλλαχτῶ,
ἀλλὰ νὰ σέρνω στὸ κακὸ τοὺς φίλους μου,
πικρότατο. Ὅμως μπρὸς στῆ σωτηρία μου
ἐγὼ ὅλα τοῦτα τὰ θωρῶ κατώτερα.

430

435

440

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἐσὺ, ποῦ σκύβεις κάτω τὸ κεφάλι σου,
λὲς ἢ τάρνιέσαι πὼς δὲν τᾶπραξες αὐτὰ;
Ἢ Ἀντιγόνη σηκώνει τὸ κεφάλι καὶ κοιτάζει τὸν Κρέοντα.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Καὶ λέω, καὶ δὲν τάρνιοῦμαι πὼς δὲν τᾶπραξα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Στὸ φύλακα

Ἐσὺ τώρα ὅπου θέλεις ἡμπορεῖς νὰ πᾶς·
ἔχεις γλυτώσει ἀπὸ βαρεῖά κατηγορία.

445

Στὴν Ἀντιγόνη.

Μὰ πέ μου ἐσὺ κοντολογῆς καὶ σύντομα:
τὰ κηρυγμένα τᾶξερεις, ποῦ ἐμπόδιζαν;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ναί, τᾶξερα, πὼς ὄχι; κῆταν φανερά.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Λοιπὸν τοὺς νόμους νὰ πατήσεις τόλμησες;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ναί, γιὰτ' ὁ Δίας δὲ μοῦ πρόσταξεν αὐτὰ,
μήτε ἢ Δικαιοσύνη, ποῦ μὲ τοὺς θεοὺς

450

τοῦ Κάτω κόσμου μένει, τέτοιους ἔβαλε
 γιὰ τοὺς ἀνθρώπους νόμους, μήτ' ἐνόμιζα
 νᾶχουν οἱ προσταγές σου τόση δύναμη,
 πού νά μπορεῖς, θνητὸς ἐσύ, νά μὴν τιμᾶς
 ἄγραφους νόμους τῶν θεῶν κι ἀσάλευτους. 455
 Γιατὶ δὲν ἔχουν γίνεи σήμερα καὶ χτές,
 ἀλλ' αὐτοὶ ζοῦν αἰώνια, κι ἀνθρωπος κανεῖς
 δὲν ξέρει πότε πρωτοφάνηκαν. Αὐτοὺς
 σκοπὸ δὲν εἶχα νά καταπατήσω ἐγώ,
 φοβούμενη τὴ γνώμη κανενὸς θνητοῦ,
 καὶ νά μὲ τιμωρήσουν οἱ θεοὶ γι' αὐτό·
 γιατί πὼς θὰ πεθάνω, τῶξερα καλά,— 460
 πὼς ὄχι;—δίχως τὸ δικό σου κήρυγμα.
 Κιᾶν πρόωρα θὰ πεθάνω, κέρδος τὸ θαρρῶ.
 Γιατὶ ὅποιος ζεῖ στὴν πίκρα μέσα, ὅπως ἐγώ,
 σὰν ἀπεθάνει πάντα κέρδος ἔχει αὐτός.
 Ἔτσι κὲγὼ νά λάβω αὐτὸν τὸ θάνατο 465
 καθόλου δὲ λυπούμαι· ἂν ὅμως ἄφηνα
 τὸν πεθαμένο γιὸ τῆς μάνας μου ἄθαφτο,
 γιὰ κείνο θὰ ἐλυπούμουν· ὄχι ὅμως γι' αὐτά.
 Κιᾶν μὲ θαρρεῖς πὼς κάνω ἀνόητα πράματα,
 ἴσως ἀνόητος γιὰ μιὰ ἀνόητη μὲ περνᾶ. 470

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Σκληρόγνωμο βλαστάρη ἀπὸ τραχὺ γονιό:
 στὶς συμφορὲς δὲν ξέρει αὐτὴ νά ὑποχωρεῖ.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄλλὰ νά μάθεις ὅτι τᾶγρια πείσματα
 πρὸ πάντων πέφτουν, καὶ τὸ στέριο σίδερο,
 ἂν στὴ φωτιά καεῖ καὶ γίνεи ὀλόσκληρο, 475
 συχνὰ θὰ ἰδεῖς νά σπάσει καὶ νά συντριφεῖ.
 Ζέρω πὼς σωφρονίζει τᾶγρια τᾶλογα
 μικρὸ χαλιναράκι· γιὰτ' εἶν' ἄπρεπο
 ἐκεῖνος ποῦναι δοῦλος νά ὑψηλοφρονεῖ.
 Αὐτὴ ὅμως νά καυχιέται τότες ἤξερε,
 τοὺς κηρυγμένους νόμους ὅταν πάτησε· 480

κι αὐτὴ ἔναι αὐθάδεια δεύτερη, ἀφοῦ τᾶπραξε,
 νὰ τὰ καυχιέται καὶ νὰ μᾶς περιγελά.
 Ἐγὼ πιά δὲν εἶμ' ἄντρας, ἄντρας εἶν' αὐτὴ, 485
 σὰ μείνουν τέτοιες πράξεις ἀτιμώρητες.
 Ἄλλὰ κὴ ἀδερφή μου ἂν τὴν ἐγέννησε,
 κιᾶν εἶναι ἀκόμα πιὸ σιμὰ στὸ αἷμα μου
 ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς μας ὅλους, πού τιμοῦν
 τὸ σπιτικό μας Δία, δὲν ξεφεύγει αὐτὴ
 κὴ ἀδερφή της ἀπὸ θάνατο κακό·
 γιατί κέκείνην ὅμοια τὴν κατηγορῶ 490
 πὼς ἔχει μελετήσσει τούτην τὴν ταφή.
 Φωνάξετέ την· τώρα δὰ τὴν εἶδα ἐγὼ
 μὲς στὸ παλάτι λυσσασμένη καὶ τρελή.
 Ὅποιοι στὸ σκότος τᾶδिका σοφίζονται,
 συχνὰ ἢ ψυχὴ τους ἀπὸ πρὶν προδίνεται. 495
 Θυμῶνω κι ὅταν στὸ κακὸ πιαστεῖ κανεῖς
 κέπειτα θέλει νά τὸ δείχνει γιὰ ὄμορφο.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Θὰ μὲ σκοτώσεις· θέλεις ἄλλο πλεῖότερο;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ὅχι, δὲ θέλω· κι ὅλα τάχω πιά μ' αὐτό.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Λοιπὸν τί περιμένεις; Τίποτε σ' ἐμὲ
 δὲν εἶναι πού νᾶρέσει ἀπὸ τὰ λόγια σου, 500
 μηδὲ ποτὲ θᾶρέσει· κέτσι φυσικὰ
 κέσένα τὰ δικά μου σὲ δυσαρεστοῦν.
 Καὶ ποῦθε θᾶβρω δόξα μεγαλύτερη,
 παρὰ τὸν ἀδερφό μου ἐνταφιάζοντας;

Δείχνοντας τοὺς γέροντες τοῦ χοροῦ.

Γι' αὐτὸ θὰ μὲ παινοῦσαν ὅλοι τους αὐτοί,
 τὴ γλώσσα τους ὁ φόβος ἂν δὲν ἔδενε. 505
 Ἄλλ' ἔχει ἢ βασιλεία πάμπολλα καλά,
 κέλεύτερα ὅσα θέλει κάνει καὶ λαλεῖ.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄπ' ὅλους τούτους ἔτσι μόνο ἐσύ θωρεῖς.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Θωροῦν κι αὐτοί· μὰ ἐμπρός σου κλειοῦν τὸ στόμα τους·

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Δὲ ντρέπεσαι, ἄλλη γνώμη νᾶχεις ἀπ' αὐτούς; 510

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ντροπή ἔναι νὰ τιμοῦμε τοὺς ὁμόσπλαχνους;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κι ὁ ἀντίμαχος του δὲν εἶν' αἷμα σου κι αὐτός;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Αἷμα μου, ἀπὸ μιὰ μάνα κι ἀπὸ ἓνα γονιό.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Περιφρονᾶς ἐκείνον σὰν τιμᾶς αὐτόν.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Αὐτὰ ποὺ λὲς ἐκείνος δὲ θὰ τὰ δεχτεῖ. 515

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Σὰν τὸν τιμᾶς παρόμοια μὲ τὸν ἄνομον!

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἐχάθηκε ἀδερφός του κι ὄχι σκλάβος του.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἐχτρός στή χώρα, ὁ ἄλλος ὑπερασπιστής.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Δὲν κάνει ὁ Ἄδης διάκριση στοὺς νόμους του.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τὸ ἴδιο πρέπει κι ὁ καλὸς μὲ τὸν κακό; 520

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ποιὸς ξέρει ἂν καὶ στὸν Ἄδη τὰ τιμοῦν αὐτά;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ὁ ἐχτρός μου φίλος, κι ἂν χαθεῖ, δὲ γίνεται.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Γεννήθηκα ὄχι νὰ μισῶ, μὰ νὰγαπῶ.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Σὰν πᾶς στὸν Ἄδη, ἀγάπα τους, ἂν ἀγαπᾶς.

μὰ ἐγὼ ὅσο ζῶ, γυναῖκα δὲ θὰ κυβερνᾶ.

525

Φέρνουν τὴν Ἰσμήνη.

Ἄνάπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἄλλὰ νὰ τὴν ἢ Ἰσμήνη στὶς πύλες μπροστά,

χύνει κάτω φιλάδερφα δάκρυα·

καὶ τὸ σύγνεφο ἐπάνω στὰ φρύδια τῆς

ἀσκημίζει τὸ κόκκινο πρόσωπο,

βρέχοντάς τῆς τὸ ὠριόμορφο μάγουλο. 530

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κέσὺ ποὺ σπῖτι μουλωχτὴ σὰν ὄχεντρα

κρυφὰ τὸ αἷμα μουπίνες,—κιούτ' ἤξερα·

πὼς ἔθρεφα δυὸ ἐπίβουλες ἀντάρτισσες

τοῦ θρόνου μου—ἔλα πὲς μου, θὰ παραδεχτεῖς

πὼς βόηθησες σὲ τούτην τὴν ταφή κέσὺ,

ἢ μ' ὄρκο ἀρنيέσαι πὼς δὲν ξέρεις τίποτα; 535

ΙΣΜΗΝΗ

Τὸπραξα τοῦτο, ἀφοῦ τόμολογεῖ κι αὐτή,

καὶ συνεργάτισσά εἰμαι καὶ συνένοχη.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Αὐτὸ ἢ δικαιοσύνη δὲν τὸ θέλει, ἀφοῦ

μῆτε βοηθὸν σὲ πῆρα, μῆτε δέχτηκες.

ΙΣΜΗΝΗ

Ντροπή δὲν τ'ὄχω στή φουρτούνα σου κέγὼ 540

νᾶρθω μαζί σου στὸ ταξίδι τὸ πικρό.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ὁ Ἄδης ξέρει κοί νεκροὶ ποιοὶ τ'ὄπραξαν·

μόνον μὲ λόγια ἀγάπη δὲν τὴ θέλω ἐγὼ.

ΙΣΜΗΝΗ

Μὴ μὲ καταφρονέσεις νὰ χαθῶ κέγὼ

μ' ἐσέ, ἀδερφή μου, καὶ τιμήσω τὸ νεκρό. 545

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Νὰ μὴ χαθεῖς μ' ἐμένα· ὅσα δὲν τ'ἀγγιξες

μὴν τὰ ζητᾶς· καὶ φτάνει ποὺ πεθαίνω ἐγὼ.

ΙΣΜΗΝΗ

Χωρίς ἔσένα τί τῆ θέλω τῆ ζωῆ;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Τὸν Κρέοντα πιά ρώτα, ποὺ τὸν γνοιάζεσαι.

ΙΣΜΗΝΗ

Τί μὲ λυπᾶς μὲ τέτοια, ἀφοῦ δέ σ' ὠφελεῖ;

550

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

"Ομως γελῶ μὲ πόνον, ἂν γελῶ μ' ἐσέ.

ΙΣΜΗΝΗ

Σὰν τί νὰ κάμω τώρα γιὰ καλό σου ἐγώ;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Τὸν ἑαυτό σου σῶσε. Δὲ φτονῶ γι' αὐτό.

ΙΣΜΗΝΗ

Νὰ μὴν πεθάνω, ἢ δόλια, ἐγώ μαζί μ' ἐσέ;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἐσὺ τῆ ζωῆ προτίμησες, τὸ Χάρο ἐγώ.

555

ΙΣΜΗΝΗ

Ἄλλ' ὄχι δίχως νὰ σοῦ πῶ τοὺς λόγους μου.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Γι' ἄλλους ἐσὺ εἶχες δίκιο, γι' ἄλλους εἶχα ἐγώ.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἄλλ' ἔχουμε τὸ ἴδιο φταίξιμο κοί δυό.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἐννοια σου. Ἐσὺ ἴσαι ζωντανή, μὰ ἐμένα πιά,
γιὰ τῶν νεκρῶν τῆ χάρη, μῶσθησε ἡ ζωῆ.

560

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Αὐτὰ τὰ δυὸ κορίτσια ξεμουαλίστηκαν,
ἢ μιὰ ἀπὸ τώρα, ἢ ἄλλη ἀφότου βρέθηκε.

ΙΣΜΗΝΗ

Δὲ μένει, βασιλιά μου, στοὺς κακότυχους
μηδὲ κι ὁ φυσικός τους νοῦς, μὰ χάνεται.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Σ' ἐσέν' ἀφότου πράττεις μὲ κακοὺς κακά.

565

ΙΣΜΗΝΗ

Μὰ πῶς μπορῶ νὰ ζήσω ἐγὼ δίχως αὐτή;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Γι' αὐτὴ μὴν κάνεις λόγο· δὲν ὑπάρχει πιά.

ΙΣΜΗΝΗ

Τοῦ γιοῦ σου θὰ σκοτώσεις τῆ μελλονύφη;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κι ἄλλων χωράφια βρίσκονται γι' ἀλέτρεμα.

ΙΣΜΗΝΗ

Δὲ βρίσκονται ζευγάρια τόσο ταιριαστά.

570

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μισῶ κακὲς γυναῖκες γιὰ τοὺς γιούς μου ἐγώ.

ΙΣΜΗΝΗ

Πόσο σὲ βρίζει, ὦ Αἴμονα, ὁ πατέρας σου!

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μὲ σκότισες πολὺ κέσὺ κιὸ γάμος σου.

ΙΣΜΗΝΗ

Πῶς, τὸ παιδί σου θὰ χωρίσεις ἀπ' αὐτή;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Αὐτὸν τὸ γάμο θὰ χαλάσει ὁ θάνατος.

575

ΧΟΡΟΣ

Τὸ θάνατό της, φαίνεται, ἀποφάσισες.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κέσὺ κέγῳ.—Ἵπηρέτες, μὴν ἀργεῖτε, μπρός·
γιὰ πάρτε μέσα τοῦτες τίς γυναῖκες πιά
καὶ δέστε τες, δὲν πρέπει νᾶναι ἐλεύτερες.
Γιατὶ νὰ φύγουν προσπαθοῦν κοί τολμηροί,
σὰ βλέπουν πῶς κοντὰ τους στέκει ὁ θάνατος.

580

Δυὸ κονταροφόροι τοῦ Κρέοντα παίρνουν τίς δυὸ ἀδερφές καὶ φεύγουν.
Ὁ Κρέοντας μένει στῆ σκηνὴ συλλογισμένος.

6. ΣΤΑΣΙΜΟ Β΄.

ΧΟΡΟΣ

Στροφή 1

Καλότυχοι ὅσοι βάσανα δὲ γεύτηκαν στῆ ζωῆ τους·

γιατί ὅποιων ἀπ' ὄργῃ θεοῦ θάνασεισται τὸ σπίτι,
καμιὰ δὲ λείπει συμφορὰ πού νὰ μὴν πέσει μέσα,
κι ὅσο πληθαίνουν οἱ γενιές καὶ τὸ κακὸ πληθαίνει. 585
Ὅμοια καθὼς τῆς θάλασσας τὸ κύμ' ἀνακατεύει
βαθιά τῇ μαύρῃν ἀμμουδιὰ κι ἀνεμοταραγμένην,
ὅταν τρελὰ φυσομανοῦν οἱ ἄνεμοι τῆς Θράκης, 590
καὶ μὲς στὸ σκοτεινὸ βυθὸ τὸ σπρώχνουν καὶ ξεσπᾶ,
καὶ τὰ κρογιάλια ἀντιβροντοῦν ἀπὸ τὰ χτυπητὰ.

Ἀντιστροφή 1

Βλέπω τάρχαϊα παθήματα τῶν Λαβδακίδων, πέφτουν
ἀπανωτὰ στὰ σπίτια τους τὰ καταρημαγμένα· 595
μηδὲ οἱ καινούργιες τους γενιές τίς συμφορὲς ξεφεύγουν·
μὰ κάποιος θεὸς τὲς κυνηγᾶ, καὶ γλυτωμὸ δὲν ἔχουν.
Καὶ τῶρ' ἀπὸ τῇ ρίζα τους τὴν τελευταία πάλι
τὸ φῶς ὅποῦχε ξαπλωθεὶ τοῦ Οἰδίποδα τὸ σπίτι, 600
τὸ ἀποθερίζει ξαφνικὰ μιὰ σκόνῃ αἱματωμένη
τῶν ὑποχθόνιων θεῶν, τὰ λόγια τὰ τρελὰ,
κὴ Ἐρινύα πᾶσπρωξε στὴν τύφλα τὰ μυαλὰ.

Στροφή 2

Ποιά περηφάνεια ἀνθρώπινη θεὸ νὰ μπορούσε, ὦ Δία,
τὴν ἄφταστή σου δύναμη γιὰ νὰ τῇ σταματήσει; 605
Ποῦ μήτε ὁ παντοδαμαστής ὁ ὕπνος τὴν κλονίζει,
μήτε κοὶ μήνες τῶν θεῶν, ποῦ ἀκούραστα γυρίζουν.
Κι ἀπὸ τὰ χρόνια ἀγέραςτος ἀφέντης βασιλεύεις
στοῦ Ὀλύμπου τῇ λαμπρότητά τὴν ἀχτινοβολοῦσα. 610
Μὰ πάντα γιὰ τὸν ἄνθρωπο, καὶ πρὶν καὶ στὰ στερνὰ,
τέτοιος ὁ νόμος: τῇ ζωῇ μὲ πίκρες νὰ περνᾶ.

Ἀντιστροφή 2

Πολλοὺς ἀνθρώπους ὠφελεῖ ἡ ἀσύστατη ἡ ἐλπίδα,
μὰ καὶ πολλοὺς τοὺς ἀπατᾶ μ' ἐπιθυμίες κούφιες·
πλανεύει τὸν ἀνήξερον, ὡς ὅτου νὰποκάψει
τὸ πόδι στὴ θερμὴ φωτιά. Γιατὶ σοφὰ εἶπε κάποιος 620
μιὰ παροιμία ξακουστή: νὰ φαίνεται πὼς εἶναι
κάποτε τὸ κακὸ καλὸ, σ' ὅποιον ὁ Θεὸς τοῦ σέρνει
τὰ λογικὰ πρὸς τὸ χαμό· τῇ ζωῇ του αὐτὸς περνᾶ
γιὰ λιγοστὸ μόνον καιρὸ χωρὶς τῇ συμφορᾶ. 625

7. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Γ'.

Μπαίνει ὁ Αἴμονας στὴ σκηνὴ ἀπὸ τὰ δεξιὰ, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πολιτεία.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἄλλὰ νὰ τος ὁ Αἴμονας τώρα,
τὸ στερνὸ σου παιδί, μήπως ἦρθε
γιὰ τὸ θάνατο πιά πικραμένος
τῆς μελλόνυφης νιάς Ἀντιγόνης,
καὶ θρηνεῖ πού τὸ ταίρι του χάνει; 630

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κάλλιο παρὰ ἀπὸ μάντες θὰ τὸ μάθω εὐτύς.
Γιέ μου, μὴν ἦρθες στὸν πατέρα σου μ' ὄργῃ
τὴν τελειωμένη ἀπόφασή μου ἀκούοντας
γιὰ τῇ μελλόνυφῇ σου; ἢ θάχω πάντοτε,
μ' ὅ τι κι ἂν κάνω, γιέ μου, τὴν ἀγάπη σου;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Πατέρα, εἶμαι δικός σου, κέσὺ μ' ὀδηγᾶς
σὰν ἔχεις σκέψεις φρόνιμες, ποῦ πρόθυμα
θάκολουθήσω. Καὶ κανένα γάμο ἐγὼ
μπρὸς στὶς καλές σου συμβουλές δὲν προτιμῶ. 635

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τέτοια στὸ νοῦ σου, γιέ μου, νάχεις πάντοτε,
κι ὅλα στὴ γνώμη τοῦ πατρὸς νὰ ὑποχωροῦν. 640
Γι' αὐτὸ ἴσια-ἴσια οἱ ἄνθρωποι παρακαλοῦν
γιὰ νὰποχτήσουν τέκνα ὑπάκουα σ' αὐτούς,
στὰ σπίτια τους νὰ τᾶχουν, ποῦ καὶ τὸν ἐχτρὸ
κακὰ νὰντεκδικιοῦνται, καὶ τὸ φίλο τους
ὅμοια μὲ τὸν πατέρα τους νὰ τὸν τιμοῦν.
Κι ὅποιος στὸν κόσμον βγάζει ἀνώφελα παιδιὰ, 645
σὰν ἄλλο τί θὰ πείς παρὰ πὼς γέννησε
στὸν ἑαυτό του βάσανα, καὶ στοὺς ἐχτροὺς
περίγελο μεγάλο; Αὐτὴν τῇ φρόνησιν
λοιπὸν νὰ μὴν ἀφήσεις, γιέ μου, ἐσὺ ποτὲς
ἀπὸ τὸν πόθο μιᾶς γυναίκας, ξέροντας
πὼς εἶναι πάντα κρῦο παραγκάλιασμα, 650

κακή γυναίκα μὲς στὸ σπίτι ὁμόκλινη.
 Καὶ γίνεται ἄλλη μεγαλύτερη πληγή
 παρὰ ὁ κακὸς ὁ φίλος; Φτύσε την λοιπὸν
 καὶ σὰν ἐχτρό σου αὐτὴν τὴν κόρη στείλει την
 στὸν Ἄδη μ' ὅποιον θέλει ἐκεῖ νὰ παντρευτεῖ.
 Κι ἀφοῦ ἀπ' ὄλην τὴ χώρα μόνη αὐτὴν ἐγὼ
 655 τὴν ἔχω πιάσει φανερά παράκοην,
 ποτὲ στὴ χώρα ψεύτης δὲ θάποδειχτῶ,
 παρὰ θὰ τὴ σκοτώσω. Κι ἄς ὑμνολογεῖ
 τὸ Δία τὸν προστάτη τῆς συγγένειας.
 Ἄν θρέψω ἀντάρτες τοὺς δικούς μου συγγενεῖς,
 τοὺς ξένους θὰ τοὺς ἔχω πλιὸ χειρότερους.
 660 Ὅποιος στοὺς σπιτικούς του ὡς πρέπει φέρνεται,
 αὐτὸς καὶ πρὸς τὴ χώρα δίκιος θὰ φανεῖ.
 Κι αὐθαίρετα τοὺς νόμους ὅποιος δὲν τιμᾷ,
 ἢ θέλει νὰ προστάζει σ' ὅσους κυβερνοῦν,
 665 αὐτὸς ποτὲ ἀπὸ μένα δὲ θὰ ἐπαινεθεῖ.
 Ἄλλ' ὅποιον βάλει ἢ χώρα κυβερνήτη, αὐτὸν
 καὶ στὰ μικρὰ καὶ δίκια καὶ στὰ ἐνάντια
 νὰ τὸν ἀκοῦμε πρέπει. Ὁ τέτοιος ἄνθρωπος
 ἐγὼ πιστεύω πῶς θὰ κυβερνᾷ καλά,
 670 μὰ καὶ θὰ θέλει νὰ τὸν καλοκυβερνοῦν,
 κι ἂν προσταχτεῖ στῆς μάχης τὸ τρικύμισμα,
 θὰ μείνει ἀντρεῖος παραστάτης καὶ πιστός.
 Κι ἀπὸ τὴν ἀναρχία μεγαλύτερον
 ἄλλο κακὸ δὲν εἶναι· αὐτὴ χῶρες χαλνᾷ
 καὶ σπίτια ἀναστατώνει· αὐτὴ στὸν πόλεμο
 τσάκισμα φέρνει στοὺς συντρόφους καὶ φυγὴ·
 675 μὰ τοὺς πολλοὺς ποὺ ἀκοῦν τοὺς κυβερνήτες των
 τοὺς σώζει ἢ πειθαρχία. Καὶ γι' αὐτὸ καθεὶς
 πρέπει τὸ νόμο νὰ φυλάγει πάντοτε,
 κι ἀπὸ γυναίκα νὰ μὴ νικηθεῖ ποτέ.
 Κι ἂν πρέπει ἀπὸ τὸ θρόνο γιὰ νὰ πέσω ἐγὼ,
 κάλλια νὰ πέσω ἀπ' ἄντρα, κέτσι δὲ θὰ ποῦν
 680 ἀπὸ γυναῖκες ὅτι ἐγὼ νικήθηκα.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἄν δὲ μᾶς πῆραν τὰ γεράματα τὸ νοῦ,
 φρόνιμα τὰ θαρροῦμε ἐμεῖς αὐτὰ ποῦ λές.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Οἱ θεοί, πατέρα, δίνουν στοὺς ἀνθρώπους νοῦ,
 τὸ πιὸ μεγάλο ἀπ' ὅλα τὰποχτήματα.
 685 Κεγὼ πῶς δὲν τὰ λέγεις ὄλ' αὐτὰ σωστά,
 μήτε μποροῦσα μήτε θᾶξερα νὰ πῶ.
 Μπορεῖ ὅμως κι ἄλλος νᾶχει γνώμη φρόνιμη.
 Κεγὼ μαθαίνω φυσικὰ πρὶν ἀπὸ σέ
 τί λὲν γιὰ σένα ἢ πράττουν ἢ κατηγοροῦν.
 690 Γιατὶ φοβᾶται τοῦ λαοῦ ἕνας ἄνθρωπος
 νὰ πεῖ μπροστά σου λόγια, ποῦ νὰ πικραθεῖς.
 Ὅμως ἐγὼ νάκούω ἀπὸ κρυφὰ μπορῶ
 πῶς κλαίει ἡ πολιτεία γιὰ τὴν κόρη αὐτή,
 695 ποῦ ἀπ' ὅλες τὶς γυναῖκες ἀθώωτερη,
 γιὰ πράξεις τιμημένες χάνετ' ἄδικα
 γιατί τὸν ἀδερφό της, πῶπεσε νεκρός,
 στὸ αἶμα βαμμένος, δὲν τὸν ἄφησε ἄθαφτον,
 λαίμαργοι σκύλοι νὰ τὸν φᾶν κι ἄγρια πουλιά·
 700 λοιπὸν δὲν τῆς ἀξίζει μιὰ χρυσὴ τιμὴ;
 Τέτοια στὴ χώρα μυστικὰ σιγομιλοῦν.
 Γιὰ ἔμὲ δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀνώτερο
 ἀπὸ τὴν εὐτυχία σου, πατέρα μου.
 Καὶ τί καμάρι πιὸ μεγάλο στὰ παιδιά
 παρὰ ἢ ἀκμὴ καὶ δόξα τοῦ πατέρα τους;
 705 ἢ τί γιὰ τὸν πατέρα ἀπὸ τὰ τέκνα του;
 Λοιπὸν μιὰ γνώμη ἀγύριστη νὰ μὴ βαστᾷς,
 ὀρθὸ πῶς εἶναι μόνον ὅ,τι λές ἐσύ.
 Κι ὅποιος θαρρεῖ πῶς μόνο αὐτὸς φρονεῖ σωστά,
 ἢ πῶς ἀνώτερη ἔχει γλῶσσα καὶ ψυχὴ
 ἀπὸ κάθ' ἄλλον, ὅταν ξανοιχτοῦν αὐτοὶ
 φαίνονται κούφιοι. Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὸν πιὸ σοφὸ
 710 ντροπὴ δὲν εἶναι νὰ μαθαίνει πλειότερα,
 καὶ μήτε νὰ τεντώνει τὸ σκοινὶ πολὺ.
 Βλέπεις στὰ ποταμήσια γοργὰ ρέματα

σώζουν τούς κλώνους ὅσα δέντρα ὑποχωροῦν,
κίῶσα ἀντιστέκουν, σύρριζά τους χάνουνται.
Τὸ ἴδιο κι ὅποιος τὰ πανιὰ τοῦ караβιοῦ
σὰν τὰ παρατεντώσει δὲν ὑποχωρεῖ
στὸν ἄνεμο, ἀρμενίζει πιά τὰ μπρούμυτα
μὲ τὰ θρονιά του γυρισμένα ἀνάσκελα.
Μὰ ἄλλαξε γνώμη, δόσε τόπο στὴν ὀργή.
Κι ἂν πέφτει καὶ σ' ἐμένα, πού εἶμαι νιός, νὰ πῶ
μιὰ συμβουλή, λέω ποῦναι ἀνώτερο πολὺ
νὰ γεννηθεῖ κανένας σ' ὅλα πάνσοφος,
ἀφοῦ ὅμως εἶναι τοῦτο πρᾶμα ἀδύνατο,
εἶναι καλὸ ν'ἀκούει κι ὅποιους λὲν σωστά.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἄν λέγει, βασιλιά μου, αὐτὸς κάτι σωστό,
ταιριάζει νὰ τ'ἀκούσεις, κέσν πάλι αὐτόν
γιατὶ καλὰ κοί δυὸ σας ὁμιλήσατε.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Σ' αὐτὴν τὴν ἡλικία τώρα πού εἶμαστε
τέτοιο παιδάριο θὰ μᾶς μάθει λογική;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Τὸ δίκιο μόνον· κι ἂν ἐγὼ εἶμαι τόσο νιός,
ξέταξε ὄχι τὰ χρόνια, ἀλλὰ τὰ πράματα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Εἶν' αὐτὸ πρᾶμα νὰ τιμᾶς τοὺς ἄνομους;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Ποτὲ δὲ λέγω νὰ τιμοῦμε τοὺς κακοὺς.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μὰ αὐτὴ σὲ τέτοιο σφάλμα δὲν ἐπιάστηκε;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Ὅχι, ὁ λαὸς τῆς Θήβας δὲν τὸ λέει αὐτό.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μὰ ἐγὼ τί νὰ προστάξω ἢ Θήβα θὰ μοῦ πεῖ;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Βλέπεις πῶς σὰν παιδάριο τώρα μίλησες;

715

720

725

730

735

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τὴ χώρα γι' ἄλλον ἢ γιὰ 'μὲ θὰ κυβερνῶ.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Καμιὰ χώρα δὲν εἶναι κτῆμα ἀνθρώπου ἐνός.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Δὲν εἶναι ἡ χώρα ἐκείνου πού τὴν κυβερνᾷ;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Ἐραῖα μιὰν ἔρμη πολιτεία θὰ κυβερνᾷς.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Σύμμαχος τῆς γυναίκας εἶν' αὐτός, θαρρῶ.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Ἄν εἶσ' ἐσύ γυναῖκα: γνοιάζουμαι γιὰ σέ.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄχρεῖε, μὲ τὸν πατέρα σου μαλώνοντας;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Γιατὶ σὲ βλέπω κάνεις σφάλματ' ἄδικα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τάξιμά μου νὰ τιμῶ σφάλμα τὸ λές;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Δὲν τὸ τιμᾶς, πατώντας νόμιμα θεϊκά.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καντιποτένιε, μιᾶς γυναίκας παίγνιο.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Κι ὅμως σὲ πράξεις ἄσκημες δὲ θὰ μὲ βρεῖς.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄλλὰ γιὰ κείνην εἶναι κάθε λόγος σου.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Μὰ καὶ γιὰ σὲ κέμένα καὶ τοὺς Κάτω θεούς.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Γυναῖκα δὲν τὴν παίρνεις τούτῃ ζωντανή.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Ἄν θὰ πεθάνει, κι ἄλλον θὰ χαλάσει αὐτή.

Ἄντιγόνη

740

745

750

5

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τολμᾶς καὶ μὲ φοβέρες νὰ μου ἀντισταθεῖς.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Φοβέρα λές σ' ἀνόητες σκέψεις πού ἀπαντῶ;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄνόητος, θὰ μὲ μάθεις γνώση κλαίοντας.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Γονιὸ ἂν δέ σ' εἶχα, θά'λεγα κακὰ φρονεῖς.

ΚΡΕΟΣΤΑΣ

Ἄφοῦ εἶσαι σκλάβος γυναικὸς μὴ φλυαρεῖς.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Θέλεις νὰ λέγεις κενῶ λές νὰ μὴν ἀκοῦς;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄλήθεια; Μάθε το ὅμως, μὰ τὸν Ὀλυμπο,
πικρὰ θὰ μετανοιώσεις γιὰ τὶς ὕβρεις σου.—
Πάρτε τὴ μισημένη γλήγορ' ἀπὸ δῶ,
γιὰ νὰ πεθάνει ἀμέσως στὸ γαμπρὸ κοντά.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Μήτε καὶ τούτη θὰ χαθεῖ κοντὰ σ' ἐμέ—
ποτὲ μὴν τὸ πιστέψεις τοῦτο—μήτ' ἐσύ
θὰ μὲ ξανακοιτάξεις μὲ τὰ μάτια σου,
καὶ δεῖχνε σ' ὁποίους δέχονται τὴν τρέλα σου.

Φεύγει.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἐφυγε ὁ γιὸς σου, βασιλιά, γοργὰ μ' ὀργή·
κεῖναι τῶν νιῶν ἢ λύπη πάντα ἐπίφοβη.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄς κάνει πιά ὃ τι θέλει κι ἄς ξυπάζεται·
τις δυὸ ἀδερφές δὲ σώζει ἀπὸ τὸ θάνατο.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Κέχεις στὸ νοῦ σου νὰ σκοτώσεις καὶ τὶς δυό;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καλὰ εἶπες· ὄχι ἐκείνη πού δὲν ἔγγιξε.

755

760

765

770

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Καὶ πῶς τὴν ἄλλη νὰ σκοτώσεις σκέπτεσαι;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄφοῦ τὴν πάγω σ' ἔρμο δρόμο, ζωντανή
σὲ τάφο θὰ τὴν κλείσω ὑπόγειο πέτρινο,
γιὰ τὸ καλὸ σὰ βάλω λιγοστή θροφή,
γιὰ νὰποφύγει ἢ χώρα μας τὸ μόλυσμα.
Κέκει παρακαλώντας πιά τὸν Ἄδη αὐτή—
πού μόνο ἐκείνον ἀπὸ τοὺς θεοὺς τιμᾶ—
ἴσως καὶ νὰ γλυτώσει ἀπὸ τὸ θάνατο,
ἢ ἄργὰ θὰ νοιώσει ὅτι εἶναι κόπος περιττός
τὰ πράματα μονάχα τ' Ἄδη νὰ τιμᾶ.

Φεύγει.

8. ΣΤΑΣΙΜΟ Γ'.

ΧΟΡΟΣ

Στροφή 1

Ἐρωτα πού εἶσαι ἀνίκητος στὴ μάχη,
Ἐρωτα πού σκλαβώνεις καὶ χτυπᾶς,
πού ξενυχτᾶς στὰ μάγουλα τῆς κόρης
τὰ τρυφερά, πού πάντα διαγυρνᾶς
σὲ θάλασσες καὶ σὲ στεριές· ἐσένα
δὲ μπόρεσε κανεὶς, μήτε θεὸς
μήτ' ἄνθρωπος ποτὲ νὰ σὲ ξεφύγει,
κι αὐτὸς πού σ' ἔχει καταντᾶ τρελός.

Στροφή 2

Ἐσύ στὴν ἀδικία τῶν δίκιων σέρνεις
τὴ γνώμη, γιὰ νὰ πάθουν συμφορά·
ἐσύ κι αὐτὴν τὴν ἔχτρα ἔχεις ἀνάψει
σὲ συγγενεῖς ἀνθρώπους· καὶ νικᾷ
ὁ Πόθος ἀπὸ τῆς ἐράσμιας νύφης
τὰ μάτια· πλᾶι κέκεῖνος στοὺς τρανοὺς
τοῦ κόσμου Νόμους στέκει· γιὰτὶ παίξει
ἢ θεὰ Ἀφροδίτη ἀνίκητη ἀπ' αὐτοὺς.

775

780

785

790

795

9. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Δ'. (ΚΟΜΜΟΣ)

Φέρνουν την Ἀντιγόνη με τὰ χέρια δεμένα δυὸ δορυφόροι τοῦ Κρέοντα.

Ἀνάπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Τώρα πιά κέγω ὁ ἴδιος μ' αὐτὰ πού θωρῶ 800

σέρνουμ' ἔξω τοῦ νόμου, γιατί δέ μπορῶ
νὰ κρατήσω τὰ δάκρυα πού χύνω σὰ βρύση,
καθῶς βλέπω τὴν ἔρμη Ἀντιγόνη νὰ τρέχει
πρὸς τὸ θάλαμο πού ὅλους αὐτὸς θὰ κοιμίσει. 805

Στροφή 1

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Γιὰ ιδέστε με, τῆς πατρικῆς μου χώρας συμπολίτες,
τὸν τελευταῖο δρόμο μου βαδίζω κι ἀντικρῦζω
γιὰ τελευταία φορά τὸ φῶς τοῦ ἡλιοῦ καὶ πιά ποτέ μου
δὲ θὰ τὸ ιδῶ. Μὰ ζωντανὴν ὁ νεκροδόχος Ἄδης 810
γοργὰ στὴν ἀκροποταμιὰ τοῦ Ἀχέροντα με σέρνει,
χωρὶς κέγω τοῦ γάμου μου νὰ ιδῶ τὴ μέρα ἀκόμα,
χωρὶς ὕμνο νυφιάτικο νὰ ποῦν στὴν κάμαρά μου, 815
ἀλλὰ με τὸν Ἀχέροντα θὰ κάμω τὴ χαρὰ μου.

Ἀνάπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Κι ὅμως πᾶς ξακουστὴ καὶ με δόξα τρανὴ
στῶν νεκρῶν τὸ σκοτάδι, χωρὶς νὰ σὲ βροῦν,
μὴτ' ἀρρώστιες βαρεῖες πού τὸ σῶμα χαλνοῦν,
μῆτε θῦμα σπαθιῶν σκοτωμένη σὲ μάχες, 820
ἀλλ' αὐτόγνωμη, ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους
μόνη ἐσὺ ζωντανὴ κατεβαίνεις στὸν Ἄδη.

Ἀντιστροφή 1

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἄκουσα δὰ πού χάθηκε πικροθανατισμένη
μιὰ ἀπ' τὴ Φρυγία ξένη μας, τοῦ Τάνταλου μιὰ κόρη,
μὲς στὴν κορφή τοῦ Σίπυλου· πού βλάστησεν ἡ πέτρα 825
καὶ σὰν κισσὸς τὴν ἔσφιξε καὶ τὴν ἀπολιθώνει·
καὶ δὲν τῆς λείπουν, καθῶς λέν, ποτέ βροχὲς καὶ χιόνι,
καὶ λυώνει ἀπὸ τὸν πόνου της, καὶ τρέχει στὰ λαιμά της 830

τὸ κλάμα ἀπὸ τὰ μάτια της τὰ πολυδακρυσμένα·
ὅμοια μ' αὐτὴν ἢ μοῖρα μου θανάτωσε κέμένα!

Ἀνάπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἄλλ' αὐτὴ ἦταν θεὰ καὶ γενιὰ τῶν θεῶν,
ἐμεῖς ὅμως θνητοὶ καὶ γενιὰ τῶν θνητῶν. 835

Ἄλλ' ἀφοῦ θὰ χαθεῖς εἶναι δόξα τρανὴ
νὰ τὰκούσεις νὰ λέγουν γιὰ σένα πὼς εἶχες
ἴδια μοῖρα με ἰσόθεους, κόρη μου, λάχει,
κι ὅταν ζοῦσες καθῶς καὶ κατόπι πού ἐχάθης.

Στροφή 2

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἄλιμονο, γελᾶς μ' ἐμέ! Στούς πατρικούς θεούς σου,
γιατί με βρίζεις ζωντανὴ καὶ δὲν προσμένεις πρῶτα 840
νὰ κλείσω τὰ ματάκια μου; Πατρίδα, συμπολίτες,
με τὰ πολλὰ σὰς κτήματα· ὦ ἀνάβρυσες τῆς Δίρκης,
κι ἄλσος τῆς ὀμορφάμαξης τῆς Θήβας, συμφορά μου, 845
ὅλους σᾶς κράζω μάρτυρες, πὼς ἄκλαυτη ἀπὸ φίλους,
καὶ με ποιοὺς νόμους σέρνουμαι στάνάκουστό μου μνημα,
τὸ θολωτό, κι ὀλόσκεπο με χῶμα· ἀλίμονό μου! 850
στοὺς ζωντανούς δὲ βρίσκουμαι καὶ στοὺς νεκρούς δὲ μένω,
ἀπόκληρη τῶν ζωντανῶν καὶ τῶν ἀπεθαμένω.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Στὴν ἄκρα τῆς θρασύτητας
φτάνοντας, κόρη, ἐσκόνταψες
στῆς Δίκης τὸ ψηλὸ θρονί· 855
καὶ τώρα σ' ἤῤε τὸ κακὸ
γιὰ κάποιον σφάλμα πατρικό.

Ἀντιστροφή 2

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Μόγγιξες θλιβερώτατη πληγὴ, πού μοῦ θυμίζεις
τὴν τύχη τοῦ πατέρα μου τὴν τρισασβολωμένη,
κι ὅλης τῆς ξακουσμένης μου γενιᾶς τῶν Λαβδακίδων 860
τὴ μαύρη μοῖρα· ὦ συμφορά στὸ γάμο τῶν γονιῶν μου!
ὦ μαῦρα συγκοιμήματα τῆς ἄμοιρῆς μου μάνας

μέ τον πατέρα μου, πού αὐτὴ τὸν εἶχε γεννημένον! 865
 οἰμένα πῶς γεννήθηκα κέγῳ ἢ πολυπαθοῦσα!
 σ' αὐτοὺς καταραμένη ἐγὼ κι ἀνύπαντρη πηγαίνω
 νὰ εἶμαι μαζί. Δόλιε ἀδερφέ, μέ τὴν πικρὴ παντρεία σου,
 σ' ἡῦρ' ὁ χαμός, μὰ ζωντανὴ πῆρες κέμέ κοντά σου. 871

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Τὸ σέβας εἶναι εὐσέβεια,
 τὴν ἐξουσία ὅμως κανεῖς
 τοῦ κυβερνήτη δὲ μπορεῖ
 νὰ τὴν πατεῖ· κέσέ ἢ τραχειὰ
 σ' ἐχάλασε βαρυγνομιά. 875

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἐπωδός

Ἔρμη ἀπὸ φίλους, ἄκλαυτη, χωρὶς τραγούδια γάμου,
 μέ σέρνουν τὴ βαρυόμοιρη στὸν ὑστερνό μου δρόμο.
 Αὐτὸ τὸ μάτι τὸ ἱερὸ τοῦ ἡλιοῦ δὲ θὰ μπορέσω
 νὰ ξαναἰδῶ ἢ ταλαίπωρη. Μὲ βρῆκε ὁ χαλασμός μου 880
 καὶ δὲν ἐθρήνησε κανεῖς, δὲν κλαίει κανεῖς δικός μου.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μπαίνει ξαφνικὰ καί λείπει στοὺς ὄπλοφόρους πού συνοδεύουν τὴν Ἀντιγόνη:

Ζέρετε πῶς κανέννας μελλοθάνατος
 δὲ θάπαυε τοὺς θρήνους κι ἀναστεναγμούς, 885
 ἂν θὰ τὸν ὠφελοῦσαν; Πάρτε τὴν εὐτύς,
 κιάφοῦ σὲ τάφο θολωτὸ τὴν κλείσετε,
 καθὼς ἐγὼ εἶπα, μόνη κῆρμη ἀφήστε τὴν,
 καὶ θέλει ἄς ἀπεθάνει, θέλει ἄς ζήσει ἐκεῖ.
 Κέγῳ δὲ φταίω καθόλου γιὰ τὴν κόρη αὐτῆ·
 μὰ δὲ θὰ ξαναμείνει στὴν ἐπάνω γῆ. 890

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἦ μνήμα μου, ὦ νυφιάτικὴ μου κάμαρα,
 ὦ φυλακὴ βαθύσκαφτη, παντάκλειστη,
 πῶρχουμαι νᾶβρω τοὺς δικούς μου συγγενεῖς,
 πού ἢ Περσεφόνη δέχτηκε τοὺς πλειότερους
 στοὺς πεθαμένους, κύστηρνή τους τώρα ἐγὼ 895

κι ἄπ' ὅλους πιὸ χειρότερα, θὰ κατεβῶ,
 πρὶν νὰ περάσω τῆς ζωῆς μου τὸν καιρὸ.
 Αὐτοῦ σὰ φτάσω, ἐλπίζω βέβαια καὶ θαρρῶ
 πῶς θάρθω ἀγαπημένη στὸν πατέρα μου,
 καὶ ποθητὴ σ' ἐσένα, μάννα, κι ἀκριβὴ 900
 σέσέ, γλυκὲ ἀδερφέ μου· πού νεκροὺς ἐγὼ
 σᾶς ἔλουσα, σᾶς στόλισα, σᾶς ἔχυσα
 σπονδὲς στὰ μνήματά σας μέ τὰ χέρια μου.
 Καὶ τώρα, Πολυνείκη μου, φροντίζοντας
 νὰ θάψω τὸ κορμί σου, τέτοια ἐκέρδισα.
 Κι ὅμως, ὡς λὲν οἱ δίκιοι, ἐγὼ σὲ τίμησα. 905
 Γιατὶ ποτές ἐπάνω μου δὲ θᾶπαιρνα
 τὸν κόπο αὐτὸν ἐνάντια στὴν ἀπόφαση
 τῆς χώρας, μήτε ἂν ἤμουν μάννα μέ παιδιὰ,
 μήτε ἂν νεκρὸς ὁ ἄντρας θὰ μοῦ σέπουνταν.
 Καὶ τώρα μέ ποιὸ δίκιο τὰ προβάλλω αὐτά;
 Σὰν ἔχανα τὸν ἄντρα, κιᾶλλον θᾶβρισκα,
 σὰν ἔχανα ἕνα γιό μου, κιᾶλλον θᾶκανα· 910
 μὰ τώρα πού στὸν Ἄδη πιά μοῦ κρύφτηκαν
 ἢ μάννα κι ὁ πατέρας, εἶναι ἀδύνατο
 νὰ μοῦ ξαναβλαστήσει κιᾶλλος ἀδερφός.
 Μὲ τέτοια σκέψη ἐσὲ προτίμησα λοιπὸν
 ἄπ' ὅλους, ἀδερφέ μου γλυκοπόθητε, 915
 τοῦ Κρέοντα ὅμως φάνηκε πῶς ἔσφαλα
 καὶ πῶς ἔχω τολμήσει πράξη τρομερῆ.
 Καὶ τώρα ἀπὸ τὰ χέρια καθὼς μ' ἄρπαξεν
 ἀνύμφευτη μέ σέρνει κι ἀτραγούδιστη,
 χωρὶς νὰ κάμω γάμο, οὐδὲ παιδιὰ νὰ ἰδῶ,
 ἀλλὰ ἀπὸ φίλους ἔρμη πάγω ζωντανή,
 μὲς τῶν νεκρῶν τοὺς τάφους ἢ βαρυόμοιρη· 920
 ποιὸ νόμο τάχα τῶν θεῶν νὰ πάτησα;
 Γιατὶ στοὺς θεοὺς ἢ δόλια νάποβλέπω πιά;
 Βοηθὸν ποιὸν νὰ φωνάξω, σὰν ἐκέρδισα
 μ' ὅλη μου τὴν εὐσέβεια τὴν ἀσέβεια;
 Ἄλλ' ἂν αὐτὰ τὰ βρίσκουν οἱ θεοὶ καλὰ,
 τότε θὰ πῶ πῶς δίκια τιμωρήθηκα· 925

μὰ ἂν ὅμως τοῦτοι κάνουν ἄδικο σ' ἐμέ,
τότε νὰ πάθουν τὰ κακὰ πού μῶκαναν.

Ἄναιπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Μὲ τὴν ἴδια βαρεῖα ἀνεμοζάλη
παραδέρνει ἡ ψυχὴ τῆς καὶ πάλι.

930

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μὰ γιὰ τοῦτο κι αὐτοὶ πού τὴ σέρνουν
σὰν ἀργοῦν μαῦρο δάκρυ θὰ χύσουν.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ὅϊμέ, τοῦτος ὁ λόγος μοῦ δείχνει
πὼς ὁ θάνατος εἶναι κοντά.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Δέ σου λέγω πιά νάχεις ἐλπίδα
πὼς μπορεῖ νὰ μὴ γένουν αὐτά.

935

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Πατρικὴ μου ἐσὺ χώρα τῆς Θήβας,
καὶ θεοὶ τῶν παλιῶν μου προγόνων,
μὲ τραβοῦν δίχως ἄργητα τώρα.

Δέτ' ἐσεῖς οἱ ἀρχόντοι τῆς Θήβας
τὴ στερνὴ τῶν ρηγάδων σας κόρη,
τί παθαίνω καὶ ποιοί μοῦ τὰ κάνουν,
τὴν εὐσέβεια σὰν ἔχω τιμήσει.

940

10. ΣΤΑΣΙΜΟ Δ'.

Τραβοῦν τὴν Ἀντιγόνη οἱ δυὸ δορυφόροι τοῦ Κρέοντα, ἐνῶ ὁ χορὸς τραγουδεῖ ἀργὰ καὶ μὲ λύπη τὸ παρακάτω στάσιμον, τοῦ ὁποῖου μόνον τὴν 1η στροφή θάκουσε ἡ Ἀντιγόνη.

Στροφή 1

ΧΟΡΟΣ

Τὸ βάσταξε ἡ καρδιά καὶ τῆς Δανάης
τὸ οὐράνιο φῶς νάλλάξει μὲ τὸ σκότος
μὲς στὴ χαλκοδεμένη φυλακὴ·
μέσα στὸ θαλαμόταφο κλεισμένη
ἔχει ὑποκύψει στὸ ζυγὸ τῆς Μοίρας·
κι ὅμως ἀπὸ γενιά ἦταν ξακουστή,

945

κοπέλα μου, κέκείνη καὶ κρατοῦσε
στὰ σπλάχνα τῆς τοῦ Δία τὸ χρυσὸ σπέρμα.
Τῆς Μοίρας εἶναι ἡ δύναμη φριχτὴ·
κανένας, οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε ὁ Ἄρης,
οὔτε καστρόπυργοι, οὔτε μαῦρα πλοῖα,
πού οἱ θάλασσες τὰ δέρνουν, ἀπὸ κείνη
κανένας δὲ μπορεῖ νάπαλλαχτεῖ.

950

Ἀντιστροφή 1

Ἐχει ὑποκύψει στὸ ζυγὸ τῆς Μοίρας
κι ὁ βασιλιάς τῶν Ἡδωνῶν Λυκοῦργος,
τοῦ Δρύαντα τάψυθμο παιδί,
σὲ φυλακὴ μαρμάρινη κλεισμένος,
γιὰ τὴς καρδιοπειραχτικὴς του τρέλες,
ἀπὸ τὸ θεὸ Διόνυσον· κέκεῖ

955

κατασταλάζει ἡ ἀγριεμένη λύσσα
καὶ φοβερὴ τῆς τρέλας του. Μὰ ἐκεῖνος
τῶνοιωσε ἀργὰ πὼς στὴς τρελὲς του ὄρμεις
μὲ λόγια ὑβριστικὰ τὸ θεὸ κεντοῦσε·
πού ἐρέθιζε τὴς φίλαυλες τὴς Μοῦσες
καὶ μπόδιζε τὴς ἔνθεες γυναῖκες
ἀπὸ τὴς βακχικὴς τὸς τὴς φωτιές.

960

965

Στροφή 2

Κοντὰ στοὺς μαυρογάλανους τοὺς βράχους
τῆς δίδυμης τῆς θάλασσας ἐκεῖ ἔναι
τοῦ Βόσπορου οἱ θαμπὲς ἀκρογιαλιές
κιὸ ἄξενος Σαλμυδησοὺς τῆς Θράκης.
Ἐκεῖ θεὸς γειτονικός, ὁ Ἄρης,
εἶδε διπλὲς φριχτότατες πληγὲς
στὰ δυὸ παιδιὰ τοῦ βασιλιᾶ Φινέα,
τὰ μαῦρα, πού ἡ κακούργα μητριὰ τους
τὰ χτύπησε στὴς κόρες τῶν ματιῶν
καὶ τὰ τυφλώνει, μ' αἱματοβαμμένα
τὰ νύχια τῶν χεριῶν τῆς καὶ τὴς μύτες
τῶν ἀκροσουβλερῶν τῆς σαϊτιῶν.

970

975

Ἀντιστροφή 2

Κέλυωναν τὰ φτωχὰ κέκλαιγαν πάντα
 τὴ μαύρη τους τὴ μοῖρα, πού ἦταν γέννα
 κακόπαντρης μητέρας. Μὰ κι αὐτὴ
 κρατιώνταν ἀπὸ τὴν πανάρχαια ρίζα
 τῶν Ἑρεχθίδων κείχε μεγαλώσει,
 μὲς σὲ σπηλιὲς ἀπέραντες κλειστή,
 μέσα στὶς πατρικὲς ἀνεμοζάλες
 ἢ κόρη τοῦ Βοριᾶ, ἢ γοργοπηδοῦσα
 σὰν τᾶλογο στὸρθόβατο βουνό,
 τῶν θεῶν ἢ θυγατέρα ἢ Κλεοπάτρα·
 ὅμως κι αὐτὴν, κοπέλα μου, τὴν ἠῦρε
 τῆς Μοίρας τῆς αἰώνιας τὸ γραφτό.

11. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Ε΄.

Σιωποῦν ὅλοι. Ἔρχεται ὁ προφήτης (μάντις) Τειρεσίας πού τὸν ὀδηγεῖ
 ἓνα παιδί.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Ἦω προεστοὶ τῆς Θήβας, δυὸ μαζί ἤρθαμε
 κι ὅνας βλέπει γιὰ τοὺς δυό· γιατί οἱ τυφλοὶ
 στὸ δρόμο ἔτσι βαδίζουν, μ' ἓναν ὀδηγό.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί νέα, γέρο Τειρεσία, θὰ μᾶς πεῖς;

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Ἐγὼ σοῦ λέγω, κι ἄκουσε τὸ μάντη ἐσύ.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ πρῶτα ἀπὸ τὴ γνώμη σου δὲν ἔφευγα.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Γι' αὐτὸ τὴ χώρα κυβερνοῦσες σίγουρα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μπορῶ νὰ μολογήσω πὼς μ' ὠφέλησες.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Στοῦ ξουραφιοῦ τὴν κόψη μάθε πὼς πατεῖς.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί τρέχει; ἀνατρομάζω μὲ τὰ λόγια σου.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Μάθε, σημεῖα ἀκούοντας τῆς τέχνης μου.
 Καθόμουν στὸ παλιό μου μαντικὸ θρονί,
 ποῦναι λιμάνι σ' ὅλα τὰ πετούμενα,
 κι ἀγνώριστην ἀκούω μιὰ φωνὴ πουλιῶν,
 πῶκραζαν ἄγρια μὲ μανία φοβερή,
 κένοιωσα εὐτύς πὼς τῶνα τᾶλλο ξέσκιζε
 μὲ φονικά τὰ νύχια· γιατί τῶδειχνεν
 ὁ κρότος τῶν φτερῶν τους. Ἐγὼ τρώμαξα,
 καὶ τὴν πυρομαντεία στοὺς πολυφλογούς
 βωμούς εὐτύς κοιτάζω. Ἐκεῖ δὲν ἔλαμπεν
 ὁ Ἡφαιστος στὰ θύματα πού καίγονταν,
 μὰ τῶν μηριῶν τὸ λίπος σιγολυώνοντας
 ἐστάλαζε στὴ στάχτη κι ὄλο κάπνιζε,
 κῆρριχνε σπίθες, κοὶ χολὲς ἀνάερες
 σκορπίζονταν, καὶ τῶν μηριῶν τὰ κόκκαλα,
 σὰν ἔλυωσε τὸ πάχος πού τὰ σκέπαζε,
 γυμνά ἦταν. Τέτοια μοῦ εἶπε τοῦτο τὸ παιδί,—
 ποῦναι ὀδηγὸς σ' ἐμένα, κι ἄλλων εἴμ' ἐγὼ—
 πὼς τέλεψε ἢ θυσία κακοσήμαδη.
 Κι αὐτὰ παθαίνει ἢ χώρα ἀπὸ τὴ γνώμη σου.
 Γιατί οἱ βωμοὶ κοὶ σκάρες ὅλες τῶν θεῶν
 ἀπὸ κοψίδια σκύλων κι ὄρνιων γέμισαν
 τοῦ δόλιου σκοτωμένου γιοῦ τοῦ Οἰδίποδα.
 Καὶ πιά οἱ θεοὶ θυσίες καὶ παράκλησες
 καὶ τῶν μηριῶν τὶς φλόγες δὲ μᾶς δέχονται·
 πουλι φωνὴ δὲ βγάζει καλοσήμαδη,
 πού λίπος καῖμα τοῦ νεκροῦ ἀπογεύτηκαν.
 Αὐτά, παιδί μου, σκέψου. Κι ὄλο οἱ ἄνθρωποι
 πέφτουν σὲ λάθη· ἀλλ' ὅταν σφάλει πιά κανεῖς,
 αὐτὸς μωρὸς δὲν εἶναι οὐδὲ κακότυχος,
 ἄν, ἀφοῦ φταίξει, θὰ γιατρέψει τὸ κακό,
 καὶ δὲ θὰ μείνει μὲ τὴ γνώμη ἀγύριστη.
 Τὸ πείσμα πάντα δείχνει στραβοκεφαλιά.
 Μὰ στὸ νεκρὸ ὑποχώρα καὶ μὴν τὸν χτυπᾶς.
 Τί ἀντρέια νὰ σκοτώσεις τὸ νεκρὸ ξανά;

Θέλοντας τὸ καλὸ σου σὲ καλοδηγῶ.
 Νάκούει κανέννας ἄλλον ποὺ ὀμιλεῖ καλὰ
 καὶ λόγια λέγει ὠφέλιμα, εἶναι εὐχάριστο.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Αἶ γέρο, σὰν τοξότες στὸ σημάδι τους
 τὶς σαΐτιές σας ὅλοι ρίχνετε σ' ἐμέ·
 κὴ μαντικὴ σας δέ μ' ἀφήνει ἀχτύπητο· 1035
 κοὶ συγγενεῖς μου πάλι ἀπὸ πολὺν καιρὸ
 μὲ πούλησαν, μὲ φόρτωσαν γιὰ ξόδεμα.
 Κερδίστε, ἐμπορευτεῖτε τὸ χρυσάργυρο
 τῶν Σάρδεων, καὶ τὸ χρυσάφι τὸ Ἰνδικό,
 σὰ θέλετε· μὰ ἐκείνον δὲ θὰ θάψετε
 στὸ μνήμα. Κι ἂν τοῦ Δία θέλουν οἱ ἄετοι 1040
 νάρπάξουν καὶ νὰ φέρουν τὰ κοψίδια του
 στοῦ Δία τοὺς θρόνους, οὔτε τότε πάλι ἐγὼ
 θάφήσω νὰ τὸν θάψουν· δὲ θὰ φοβηθῶ
 τὸ μόλυσμά τους· καὶ καλὰ τὸ ξέρω αὐτό·
 τοὺς θεοὺς κανέννας νὰ μολύνει δὲ μπορεῖ.
 Κι ἄσκημο κάνουν πέσιμο οἱ παμπόνηροι, 1045
 γέροντα Τειρεσία, σὰ λὲν ὁμορφα
 γιὰ τὸ δικό τους κέρδος λόγους ἄσκημους.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Ἄλιμονο!

Τάχα κανέννας ξέρει, τάχα σκέπτεται—

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί λές; τί παραμύθια θέλεις νὰ μᾶς πεῖς;

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Πόσον ἢ φρόνηση εἶναι ἀπ' ὅλα ἀνώτερη;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ὅσο, θαρρῶ, εἶναι ὀλέθρια κὴ ἀνεγνωμιά.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Κι ὁμως ἐσὺ ἔχεις πάντα τὴν ἀρρώστια αὐτή.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Δὲ λέγω σ' ἓνα μάντη ἀντιλογία κακή.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Μὰ λές, ἀφοῦ εἶπες πῶς μαντεύω ψέματα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Γιατὶ ὅλοι οἱ μάντες ἀγαποῦν τὰ χρήματα. 1055

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Κοὶ βασιλιάδες θέλουν κέρδος ἄπρεπτο.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ξέρεις πῶς σ' ἓναν κυβερνήτη αὐτὰ τὰ λές;

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Ξέρω· ἀπὸ μένα κυβερνᾷς τὴ χώρα αὐτή.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μάντης σοφὸς ἂν κεῖσαι, τᾶδικα ἀγαπᾷς.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Τὰ μυστικά μου θὰ μὲ κάμεις νὰ σοῦ πῶ. 1060

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Πές τα, μονάχα πληρωμένος μὴ μιλᾷς.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Κῆτσι θαρρεῖς, ἀλήθεια, πῶς μιλῶ γιὰ σέ;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μάθε πῶς δέ μου ἀλλάζεις τὰ φρονήματα.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Μάθε λοιπὸν πῶς δὲ θὰ ἰδεῖς πολλὰς φορὰς
 τὸ κυκλικὸ τοῦ ἡλίου γοργοβάδισμα, 1065
 προτοῦ κέσῃ νὰ δώσεις ἀπ' τὰ σπλάχνα σου
 ἓνα νεκρὸ, γι' ἀντάλλαγμα τῶν δυὸ νεκρῶν,
 γιατί ἔρριξες στὸν Κάτω κόσμον ἄνθρωπο
 τοῦ Ἐπάνω κόσμου, καὶ στὸν τάφο ζωντανὸ
 τὸν ἔχεις κλείσει δίχως νεκρικὰς τιμὰς, 1070
 κῆνα νεκρὸ τῶν Κάτω θεῶν κρατεῖς ἐδῶ
 ἄθαφτον, ἀνεθρήνητον, ἀτίμητον,
 χωρὶς δικαίωμά σου, μήτε τῶν θεῶν
 τοῦ Ἐπάνω κόσμου, ποὺ ἄθελά τους τὸν βαστᾷς.
 Γι' αὐτὸ κοὶ Ἐρινύες τ' Ἄδη καὶ τῶν θεῶν,
 στερνοχαλάστρες τιμωρήτρες τῶν κακῶν, 1075

παραμονεύουν νὰ πιαστεῖς σὲ συμφορὰς
ὅμοιες μὲ τοῦτες, πῶγινες ὁ αἴτιος.

Καὶ σκέψου ἂν πλερωμένος σοῦ τὰ λέω αὐτά.

Γιατὶ ὁ καιρὸς θὰ δείξει δίχως ἄργητα
θρήνους ἀντρῶν καὶ γυναικῶν στὸ σπίτι σου.

Κι ὄλες οἱ χώρες μ' ἔχτρα συνταράζονται,
ὄσων τὶς σάρκες τῶν νεκρῶν τους χώνεψαν
σκυλιά ἢ ἀγρίμια ἢ κάποια λαίμαργα πουλιά,
μὲς στοὺς βωμούς τους φέρνοντας ἀνόσια ὄσμη.

1080

Τέτοιες σ' ἐσένα σὰν τοξότης σαγιτιὲς
ἀλάθευτες σοῦ ρίχνω—σὰ μὲ πίκρανες—

1085

μὲς στὴν καρδιά σου, θυμωμένος, καὶ ποτὲ
τὸ κάψιμό τους δὲν τὰποξεφεύγεις πιά.—

Παιδί μου, ἐσύ στὸ σπίτι τώρα ὀδήγα με,
γιὰ νὰποξεθυμάνει αὐτὸς σὲ νιώτερους,
καὶ μάθει νάχει πιὸ ἡμερὴ τὴ γλῶσσα του,
καὶ τὰ μυαλά του νάχει φρονιμώτερα.

1090

Φεύγει.—Σωπαίνουν ὅλοι.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Μὲ προφητεῖες, βασιλιά μου, τρομερὲς
ἔφυγε ὁ μάντης. Μὰ καλὰ τὸ ξέρουμε,
ἀφότου ἐγὼ εἶχα μαῦρα τὰ μαλλιά μου αὐτά,
πού τώρα εἶν' ἄσπρα, πὼς ἀκόμα αὐτὸς ποτὲ
στὴν πολιτεία ψέμα δὲν προφήτεψε.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κέγῳ τὸ ξέρω καὶ φρενοζαλίζουμαι:
κακὸ νὰ ὑποχωρήσω, κι ἂν ἀντισταθῶ
βαριά θὰ κρούξει τὴν ψυχὴ μου ἢ συμφορὰ.

1095

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Παιδί τοῦ Μενοικέα, σκέψου φρόνιμα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Σὰν τί νὰ κάνω; λέγε· θὰ σ' ἀκούσω πιά.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Σύρε, τὴν κόρη βγάλε ἀπ' τὴ βαθύσκαφτη
τὴ σκέπη της, καὶ φκιάσε τάφο στὸ νεκρό.

1100

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ λὲς νὰ ὑποχωρήσω; Τέτοια ἐσύ φρονεῖς;

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ναί, βασιλιά μου, ὅσο μπορεῖς πιὸ γλήγορα·
γιατὶ σύντομα φτάνουν γοργοπόδαρες
τῶν θεῶν οἱ Τιμωρίες στοὺς κακόβουλους.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄλίμονό μου· ἀθέλητα τὴ γνώμη μου
ἀλλάζω τώρα· στὴν ἀνάγκη ὑποχωρῶ.

1105

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Μόνος σου τρέξε, σ' ἄλλους μὴ μπιστεύεσαι.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἔτσι ὅπως εἶμαι τρέχω. Ἐμπρός, ἀκόλουθοι,
ὄσ' εἶστε, ὄσοι δὲν εἶστε, ἐμπρός, ἀρπάξτε
στὰ χέρια ἀξίνες, τρέξετε στὸν ξέφαντο
τὸ λόφο.—Τώρα ἐγὼ πού τὴ φυλάκισα
θὰ τὴ γλυτώσω, ἀφοῦ κὴ γνώμη μου ἄλλαξε.
Γιατὶ φοβοῦμαι ὅτι εἶναι τὸ καλύτερο
καθεὶς τοὺς νόμους ποῦβρε πάντα νὰ τιμᾷ.

1110

Φεύγει μὲ τὴν ἀκολουθία του.

12. ΣΤΑΣΙΜΟ Ε'. (ΥΠΟΡΧΗΜΑ)

ΧΟΡΟΣ

Ζωηρὰ καὶ μὲ χαρὰ τραγουδώντας καὶ χορεύοντας.

Στροφή 1

Ἦ Βάκχε πολυονόματε, καμάρι τῆς Σεμέλης,
τοῦ Κάδμου θυγατέρας,

1115

καὶ γιὲ τοῦ Δία πού βροντᾷ καὶ τρέμει ὁ τόπος ὄλος,
πού προστατεύεις καὶ βοηθᾷς τὴν ξακουστὴ Ἰταλία,
καὶ μὲς στὶς κοσμοσύχναστες κοιλάδες βασιλεύεις
τῆς Ἐλευσίνιας Δήμητρας, πού κάθεσαι στὴ Θήβα,
στὴν ξακουστὴ μητρόπολην, ὦ Βάκχε, τῶν Βακχίδων
κοντὰ στοῦ ποταμοῦ Ἴσμηνοῦ τὰ ρέματα τὰ ὑγρά
πού τᾶγριου δράκου σπάρθηκαν τὰ δέντρα καὶ τὰ ἄνθη

1120

Ἀντιστροφή 1

Ἐκ τὸ δίκωρο βουνὸ τοῦ Παρνασοῦ, ποῦ οἱ νύφες
 Κωρύκιες Βακχίδες,
 σοῦ στηοῦν ἀράδα τοὺς χορούς, σὲ βλέπει ἐκεῖθε πάντα
 καπνὸς φεγγόβωλον δαδιῶν, κῆ βρύση ἢ Κασταλία. 1130
 Κέσένα σὲ ξεπροβοδοῦν οἱ κισσοσκεπασμένες
 τῆς Νύσας οἱ βουνοκορφές κοῖ πράσινοι γιαλοῖ της
 μὲ τὰ πολλὰ σταφύλια τους, ἐνῶ ἀντηχοῦν τραγούδια
 θεόπνευστα κι ἀλαλαγμοί, μόλις ἐσὺ φανεῖς 1135
 στὴ Θήβα τὴν πλατύδρομη νὰ τὴν ἐπισκεφτεῖς.

Στροφή 2

Αὐτὴν ἀπ' ὅλες πλειότερο τιμᾶς τὶς πολιτεῖες,
 μὲ τὴν κεραυνοβόλητη μητέρα σου. Καὶ τώρα
 πῶπεσε ἀρρώστια ἀκράτητη σ' ὀλόβολην τὴ χώρα, 1140
 νάρθεις ἀπὸ τοῦ Παρνασοῦ τὰ πλάγια λυτρωτῆς,
 ἢ κι ἀπὸ τὸν πολύβογγο πορθμό, νὰ μᾶς φανεῖς. 1145

Ἀντιστροφή 2

Ἐσὺ ποῦ σέρνεις τὸ χορὸ καὶ τᾶστρα τρεμολάμπουν,
 ποῦ παραστέκεις στῆς νυχτὸς τὰ βακχικὰ τραγούδια,
 παιδί τοῦ Δία, πρόβαλε μὲ τὶς γοργές Βακχίδες, 1150
 ἀφέντη, ποῦ σ' ἀκολουθοῦν, κι ὀλονυχτὶς τρελές
 χορεοῦν στὸν προστάτη τους, τὸν Ἰακχο, πιστές.

13. ΕΞΟΔΟΣ

Ἐρχεται τρέχοντας κατατρομαγμένος ἓνας ἀγγελιοφόρος.

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ἐ κάτοικοι τῆς Θήβας, ποῦ θεμέλιωσαν 1155
 ὁ Ἀμφίωνας κι ὁ Κάδμος, δὲ μπορῶ ποτὲ
 γιὰ νὰ παινέσω μήτε καὶ κακὸ νὰ πῶ
 γιὰ τὴ ζωὴ τ'ἀνθρώπου, πρὶν τοῦ τέλους της.
 Ἡ Τύχη ὑψώνει, ἢ Τύχη ρίχνει στὸ χαμὸ
 καὶ τὸν εὐτυχισμένο καὶ τὸ δύστυχο,
 καὶ μάντης στῶν ἀνθρώπων τὰ μελλούμενα 1160
 δὲ βρίσκειται κανένας. Γιατὶ ὁ Κρέοντας
 θαρρῶ πὼς ἦταν ὡς τὰ τώρα ζηλευτός,
 τὴν αὐτὴν τὴν χώρα γλύτωσε ἀπὸ τοὺς ἐχτρούς,
 τὴ σκέπη της, καὶ φκιάς.

κι ἀφοῦ μονάρχης ἔγινε βασιλεὺς,
 καὶ τὰ παιδιὰ του χαίρουνταν τὰ εὐγενικά.
 Καὶ τώρα τᾶχασε ὅλα. Κι ὅταν στερηθεῖ 1165
 τὶς ἡδονές του ὁ ἄνθρωπος, θαρρῶ, δὲ ζεῖ,
 παρὰ μονάχα εἶναι νεκρὸς μ' ἀναπνοή.
 Ἐχε ὅσον πλοῦτο θέλεις μὲς στὸ σπίτι σου
 καὶ ζῆσε μ' ὅλες τὶς βασιλικές τιμές·
 ἂν ὅμως θὰ σοῦ λείπει μὲς σ' αὐτὰ ἡ χαρά,
 τᾶλλα ἐγὼ μήτε γιὰ τὸν ἡσκιο τοῦ καπνοῦ 1170
 δὲν τᾶγοράζω, μπρὸς στὴ γλύκα τῆς χαρᾶς.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Τί κακὸ φέρνεις πάλι στοὺς ρηγάδες μας;

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Πέθαναν· καὶ γιὰ τοῦτο φταῖν οἱ ζωντανοί.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ποιὸς ὁ φονιάς; κι ὁ σκοτωμένος, λέγε, ποιός;

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ὁ Αἴμονας σκοτώθη· πλέει στὸ αἷμα του. 1175

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἐπὸ δικό του χέρι ἢ τοῦ πατέρα του;

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Μόνος του, ὀργίστη γιὰ τὸ φόνο στὸ γονιό.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἐ μάντη, πόσο ἀληθινὰ προφήτεψες!

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ἐτο' εἶν' αὐτὰ, σκεφτεῖτε τώρα τᾶλλα πιά.

Ἐρχεται ἡ Εὐρυδικὴ μὲ δύο ἀκόλουθες τῆς βγαίνοντας ἀπὸ τὴ μεσαία
 πύλη.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Μὰ νὰ κῆ δόλια ἡ Εὐρυδικὴ πῶρχεται, 1180
 τοῦ Κρέοντα ἢ γυναικα, ἀπὸ τὰ δώματα,
 ἢ κατὰ τύχη, ἢ γιὰ τὸ γιό της ἄκουσε.

ΕΥΡΥΔΙΚΗ

Ἐ συμπολίτες, ἄκουσα τὰ λόγια σας

Ἐντιγόνη

σάν ἔβγαινα νὰ πάγω νὰ προσευχηθῶ
 στὴ θεὰ Παλλάδα. Ἐσήκωνα τὸ μάνταλο
 τῆς θύρας γιὰ νὰ νοίξω, καὶ μ' ἐχτύπησε
 σταυτιά σὰ λόγος σπιτικῆς μου συμφορᾶς·
 κιὰπὸ τρομάρα πέφτω πισοκέφαλα
 στῶν δούλων μου τὰ χέρια καὶ λιγοθυμῶ.
 Ἄλλὰ τί λόγος ἦταν; Ξαναπέτε μου·
 δὲν εἶναι ἡ πρώτη πού θάκούσω συμφορά.

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Καλὴ κυρά μου, ἐγὼ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου
 καὶ θὰ σοῦ πῶ τὴν πᾶσα ἀλήθεια καθαρὰ.
 Γιὰ τί νὰ σὲ πρᾶννω κῦστερα νὰ βγῶ
 ψεύτης· ἡ ἀλήθεια πάντα θὰ φανερωθεῖ.
 Ἄκολουθοῦσα ἀπὸ κοντὰ τὸν ἄντρα σου
 στὸ ψήλωμα τοῦ κάμπου, πού ἀνελύπητο
 τὸ σκυλοφαγωμένο σῶμα ἐκείτουνταν
 τοῦ Πολυνεΐκη ἀκόμα. Κιάφοῦ στὴ θεὰ
 τῶν τρίστρατων Ἐκάτη καὶ στὸν Πλούτωνα,
 τ' Ἄδη τὸ θεό, ἴκεσία κάμαμε, ἴλαροι
 νὰ πάψουν τὴν ὀργή τους, τότε μὲ νερὸ
 τὸν λούσαμε καθάρειο καὶ σὲ νιόσπαστα
 κλαδιὰ τᾶπομεινάρια του ἀποκάψαμε·
 κέπειτα, σάν ὑψώσαμε ὀρθοκέφαλο
 τὸ μνημα του μὲ χῶμα τῆς πατρίδας του,
 πηγαίναμε πρὸς τ' Ἄδη τὴ λιθόστρωτη
 νυφιάτικη τῆς κόρης θολωτὴ σπηλιά.
 Μὰ κάποιος θρήνων μακρινῶν στριγγὴ φωνὴ
 ἀπ' τὸν ἀστόλιστό της θάλαμο ἄκουσε
 καὶ τρέχει στὸν ἀφέντη Κρέοντα νὰ τὸ πεῖ·
 ἐκεῖνος ὅσο σέρνονταν σιμότερα
 φτάνουν ἀχοὶ σταυτιά του θλιβερῆς βοῆς,
 κεῦτύς ἀναστενάζει καὶ θρηνολαλεῖ:
 «Μὴν εἶμαι μάντης, ὁ ταλαίπωρος ἐγώ;
 μὴν εἶν' αὐτός μου ὁ δρόμος ὁ πικρότερος
 ἀπ' ὅσους ἔχω κάμει; τὴ γλυκεῖά φωνὴ

ἀκούω τοῦ παιδιοῦ μου. Τρέξετε γοργὰ
 σιμὰ στὸν τάφο, δοῦλοι, καὶ τραβήξετε
 τὴν πέτρα πού σφαλίζει τὸ μπασίδι του·
 στᾶνοιγμα μπεῖτε μέσα καὶ κοιτάξετε,
 αὐτὸς πού ἀκούω τὴ φωνὴ εἶναι ὁ Αἴμονας,
 ἢ θεϊκιά εἶν' ἀπάτη;» Κύπακούσαμε
 τοῦ πικραμένου ἀφέντη μας τὶς προσταγές·
 καὶ μὲς στὸ βάθος εἶδαμε τοῦ μνήματος
 ἐκείνην κρεμασμένη ἀπὸ τὸν τράχηλο,
 στοῦ πέπλου τῆς πνιγμένη τὴ στριφτὴ θηλειά,
 κι αὐτὸν πού ἐκράτει θλιβερά τὴ μέση τῆς
 θρηνῶντας γιὰ τὸ ταίρι πού τοῦ χάθηκε,
 καὶ γιὰ τὴν ἀσπλαχνία τοῦ πατέρα του
 καὶ τὸν πικρὸ του γάμο. Βλέπει ὁ Κρέοντας
 καὶ προχωρεῖ στὸν τάφο μέσα σκούζοντας
 κι ἀναθρηνῶντας τοῦ φωνάζει: «Δύστυχε,
 τί πρᾶμα κάνεις; τί σοῦ μπήκε μὲς στὸ νοῦ;
 τί χαλασμός σὲ πῆρε; Σὲ παρακαλῶ,
 παιδί μου, σὲ ἴκετεύω, νᾶβγεις ἔξω πιά.»
 Μὰ ὁ γιὸς του μ' ἄγρια μάτια σάν τὸν τήραξε,
 στὸ πρόσωπο τὸν φτύνει καὶ χωρὶς μιλιὰ
 τραβᾷ ἀπὸ τὸ θηκάρι δίκικοπο σπαθί,
 μὰ ξέφυγε ὁ πατέρας του καὶ γλύτωσε.
 Κατόπι ἀπανωθιὸ του ἀποξεθύμανε
 ὁ δόλιος, κι ὅπως ἦταν σάν τεντώθηκε
 μπήγει ὡς τὴ μέση στὰ πλευρά του τὸ σπαθί,
 κι ὄντας ἀκόμα στὰ σωστά του ἀγκάλιασε
 τὴν κόρη μὲ τᾶδύναμα βραχιόνια του
 καὶ ξεφυσῶντας ρίχνει ὀρμητικὴ ροὴ
 στὸ μάγουλό της τᾶσπρο, αἱματοστοτάλαχτην.
 Νεκρὸς κείμεται τώρα στὴ νεκρὴ κοντά,
 τὴν τελετὴ τοῦ γάμου του σάν τῶμελλε
 στὰ δώματα νὰ κάμει τ' Ἄδη ὁ ἄμοιρος,
 δείχνοντας στοὺς ἀνθρώπους πόσο εἶναι κακὸ
 μεγάλο στὸν καθέναν ἢ κακογνωμία.

*Ἡ Εὐρυδίκη φεύγει ἀπὸ τὴ μεσαιά (δηλ. τὴ βασιλικὴ) πύλη ζαλοβροντι-
 σμένη κι ἀμίλητη, καὶ μπαίνει στὸ παλάτι. -Σωπαίνου ὄλοι.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Τί λές γι' αὐτό; ἢ γυναῖκα ἀποτραβήχτηκε,
χωρὶς νὰ πεί ἓνα λόγον, ἢ καλὸ ἢ κακό. 1245

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Κέγῳ ἀπορῶ· μὰ ἐλπίζω πῶς σὰν ἄκουσε
τὴ συμφορὰ τοῦ γιοῦ τῆς δὲν τῷβρε σωστό
νὰ ξεφωνίζει ἐμπρὸς στὸν κόσμον, ἀλλὰ κλειστή
μὲς στὸ παλάτι ἀντάμα μὲ τὶς δοῦλες τῆς
θὰ στήσει θρῆνον γιὰ τὸ σπιτικό κακό.
Δὲν εἶν' ἀνόητη γιὰ νὰ κάνει σφάλματα. 1250

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Δὲν ξέρω· ἀλλὰ σὲ μένα φαίνεται κακὸ
κὴ σιωπὴ ἢ μεγάλη κὴ πολλὴ βοή.
ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Θὰ μάθουμε σὰ μποῦμε στὸ παλάτι εὐτύς,
μὴν κρύβει στὴν καρδιά τῆς τὴ βαρυθύμη
κανένα μυστικό τῆς. Καὶ καλὰ τὸ λές:
κακὸ σημεῖο κὴ μεγάλη σιωπή. 1255

Φεύγει.

*Ερχεται ὁ Κρέοντας ἀνήσυχος μὲ πλῆθος δούλων, κρατώντας τὸ νεκρὸ
σῶμα τοῦ Αἴμονα, ποὺ τὸ βαστοῦν δυὸ ἀκόλουθοί του.

*Ανάπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

*Ἀλλὰ νὰ ὁ βασιλιάς, ἦρθ' ὁ ἴδιος ἐδῶ
κι ὀλοφάνερο δεῖγμα στὸ χέρι κρατεῖ,
κι ἂν μπορῶ νὰ τὸ πῶ, δὲν τοῦ φταίει κανεὶς,
ἀλλὰ μόνος του ἐστάθηκ' αἰτία τοῦ κακοῦ. 1260

ΚΟΜΜΟΣ

Στροφή 1 (Δόχμιοι ἢ ἱαμβοανάπαιστοι).

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

*Οἰμέ! νοῦ τρελοῦ παράφρονες πράξεις!
θανάσιμο πείσμα!
*Ὦ ἐσεῖς ποὺ θωρεῖτε φονιά καὶ νεκρὸ
τῆς ἴδιας γενιᾶς!
*Οἰμέ, στὶς τυφλὲς δικές μου βουλές! 1265

*Ὦ γιέ μου, ἐσὺ νιός, οἰμέ συμφορές!
μοῦ ἀπέθανες πιά, μοῦ φεύγεις γοργά,
χωρὶς νὰ μοῦ φταίς, στραβά μου μυαλά!

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Τί κρίμα! ἀργὰ τὸ δίκιο τὸ κατάλαβες. 1270

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

*Ἀλίμονό μου ὁ δόλιος τώρα τῶνοιωσα!
τὰ λογικά μου τότε ζαλοβρόντισε
κάποιος θεός, καὶ σ' ἄγριους δρόμους μ' ἔσπρωξε,
οἰμένα, τὴ χαρὰ μου κλωτσοπάτησε
κι ἀλίμονό μου ἀνάποδα τὴ γύρισε! 1275
*Ὦ βάσανα στὸν κόσμον κακοβάσταχτα!

*Ερχεται στὴ σκηνὴ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ παλάτι ἓνας δούλος μαντα-
τοφόρος (ἀγγελιοφόρος 2ος, ἐξάγγελος).

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

*Ἀφέντη μου, τί πάθια ποὺ σ' ἐπλάκωσαν!
ἄλλα μπροστά σου τὰ κρατεῖς στὰ χέρια σου,
κι ἄλλα μὲς στὸ παλάτι γλήγορα θὰ ἰδεῖς.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί εἶν' τοῦτο πάλι; ὑπάρχουν καὶ χειρότερα; 1280

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

*Ἀπέθανε ἡ γυναῖκα σου, ἡ τρισάμοιρη
τοῦ γιοῦ σου μάνα, στάζει ἀκόμα τὸ αἷμα τῆς.

*Ἀντιστροφή 1

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

*Οἰμένα σκληρὸ τοῦ Χάρου λιμάνι,
γιατί μ' ἔχεις σβήσει;
*Ὦ ἐσὺ ποὺ μοῦ φέρνεις κακὲς συμφορές,
τί λόγο λαλεῖς;
*Οἰμέ τὸ νεκρὸ, μὲ σφάζεις ξανά,
παιδί, τί μοῦ λές; ποιό νέο φονικό
τῆς δόλιας, οἰμέ, γυναίκας γοργὰ
μὲ βρῆκεν ἐδῶ γιὰ τέλειο χαμό! 1285
1290

*Ἀνοίγεται ἡ θύρα τοῦ παλατιοῦ, στρέφεται τὸ τροχοφόρο θρονί
(ἐκκύκλημα) καὶ φαίνεται τὸ σῶμα τῆς Εὐρυδίκης.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Μπορείς νὰ ἴδεις· δὲν εἶναι τώρα μέσα πιά.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἵϊμένα, ὁ δόλιος βλέπω δεύτερο κακό. 1295

Ποιά μαύρη μοῖρα ἀκόμα νὰ με καρτερεῖ;

Κρατῶ στὰ χέρια τώρα τὸ παιδάκι μου,

κ᾿ἔχω μπροστὰ στὰ μάτια μου κι ἄλλον νεκρό.

Ἵλίμονο ἄθλια μάνα, γιέ μου, ἄλίμονο! 1300

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Μὲ κοφτερὸ μαχαίρι δίπλα στὸ βωμὸ

σφάχτηκε αὐτὴ καὶ τώρα πιά ἀποσφάλισε

τὰ σκοτεινά της μάτια, σὰν ἐθρήνησε

τὸ γιό της Μεγαρέα, ποὺ πρωτύτερα

μὲ δόξα εἶχε πεθάνει, καὶ κατόπι αὐτόν.

Καὶ τελευταία ἐσένα καταράστηκε

κακὰ νὰ πάθεις, ποὺ τὸ γιό σου σκότωσες. 1305

Στροφή 2 (ἱαμβοανάπαιστοι)

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τρομάρα σ' ἐμένα! μοῦ πέταξ' ὁ νοῦς.

Γιατὶ δὲ μοῦ μπήγει στὸ στήθος κανεῖς

σπαθὶ μὲ δυὸ κόφες; ὦ μαῦρος ἐγώ,

ποὺ μ' ἔχει τυλίξει φριχτὴ συμφορά! 1310

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Εἶχε γιὰ σένα τὸ παράπονο ἢ νεκρὴ

ποῦ ἦσουν αἰτία νὰ χαθοῦν οἱ δυὸ της γιοί.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ μὲ ποιὸν τρόπο σφάχτηκε ἡ τρισάμοιρη;

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Τὰ σωτικά της χτύπησε μονάχη της, 1315

πικρὰ θρηνώντας τοῦ παιδιοῦ της τὸ χαμό.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἵϊμέ! κανεῖς ἄλλος δὲ φταίει γι' αὐτά.

Ἵγὼ εἶμ' ἢ αἰτία στὸν ὄλεθρ' αὐτό.

Ἵγὼ εἶμαι ὁ φονιάς σου, ὁ τρισάθλιος, ἐγὼ εἶμαι·

τὸ λέω μοναχός μου. Τραβᾶτε μ' εὐτύς, 1320

τραβᾶτε με, δοῦλοι μου, πέρ' ἀπὸ δῶ,
γιατὶ δὲν ὑπάρχω καὶ χάθηκα ἐγώ!

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

1325

Καλὰ εἶπες, ἂν στὶς πίκρες βρίσκεται καλό:
τὸ πιὸ μικρὸ κακό εἶναι πιὸ καλύτερο.

*Αντιστροφή 2

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

*Ἄς ἔρθει πιά, ἄς ἔρθει, κεῦτύς ἄς φανεῖ
ὁ θάνατος τώρα, ποὺ τόσο ποθῶ.

1330

τὸ τέλος νὰ φέριε στὴ μαύρη μου ζωὴ·

ἄς ἔρθει, ἄλλη μέρα νὰ μὴν ξαναῖδῶ.

ΧΟΡΟΣ

Αὐτὰ ὑστερνὰ ἔναι, κι ὅσοι πρέπει θὰ γνοιαστοῦν.
Μὰ πρέπει νὰ σκεφτοῦμε γιὰ τὰ τωρινά.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

*Ἐκεῖνα μόνον ποὺ ποθῶ ἀποζήτησα.

1335

ΧΟΡΟΣ

Νὰ μὴν παρακαλέσεις τίποτα λοιπόν·
κεῖναι τῆς Μοίρας τὸ γραφτὸ ἀναπόφευχτο.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τὸν ἄμοιρον ἄντρα τραβᾶτε μακριά,
ποὺ δίχως νὰ θέλω σᾶς σκότωσα ἐγώ,

1340

καὶ σένα, παιδί μου, καὶ σένα καλὴ μου!

οἶμέ, ποιὸν ὁ δόλιος νὰ ἰδῶ ἀπὸ τοὺς δυό;

πρὸς ποῦ νάκουμπήσω; στὰ πάντα χαμός·

1345

βαρὺ στὸ κεφάλι μὲ βρῆκε κακό.

Οἱ ἀκόλουθοι τὸν σέρνουν πρὸς τὸ παλάτι.

*Ανάπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

*Ἡ εὐτυχία τὴ φρόνησην ἔχει θεμέλιο
πρῶτ' ἀπ' ὅλα· καὶ πρέπει τοὺς θεοὺς νὰ τιμοῦμε.

1350

Τὰ μεγάλα τὰ λόγια, μεγάλα κακὰ

στοὺς περήφανους φέρνουν, κι ἄργὰ αὐτοὶ μαθαίνουν

νάχουν φρόνηση, ἀφοῦ τιμωρήθηκαν πιά.

*Γοργίας Μα
Βέιν' ἐπονδασίης
π. 4^η Ἡρα*

Μαρίτσια

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΓΟΝΗ

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ (στ. 1—99).¹

1. *Ἰσμήνη μου, ἀδερφοῦλα συνομότυχη.* Ἔτσι νομίσσαμε νάποδώσουμε πιστότερα τὸν περίφημο καὶ δυσκολομετάφραστο πρῶτο στίχο τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλῆ: «*᾿Ω κοινὸν αὐτάδελφον Ἰσμήνης κἀρα*». Ὁ Ἄλ. Ρ. Ραγκαβῆς τὸν εἶχε μεταφράσει: «*᾿Ω ἀδελφῆς Ἰσμήνης φίλη κεφαλή*», ὁ Κ. Μᾶνος «*Ἰσμήνη ἀδερφοῦλα μου..*», ὁ Κ. Χρηστομαῆς «*Ἰσμήνη ἀδερφοῦλα μου, ἐσύ ἀγαπημένο κεφαλάκι*», κέμεις στὴν ἀ΄ ἔκδοσή μας «*Ἰσμήνη μου, ἀδερφοῦλα μυριαγάπητη*». Ὁ Ε. Romagnoli μεταφράζει: *O mia compagna, o mia sorella, Ismene.* Ὁ G. Young: *Ismene, dear in very sisterhood.* Ὁ F. Storr: *Ismene, sister of my blood and heart.* Ὁ R. Jebb: *Ismene, my sister, mine own dear sister.* Ὁ P. Masqueray: *Toi qui partages ma destinée, Ismène, chère soeur.*

8. *Στρατηγός.* Ἡ Ἀντιγόνη πουθενὰ δὲν ὀνομάζει β α σ ι λ έ α τὸν Κρέοντα.

25. Τὸ θάψιμο τῶν νεκρῶν ἦταν ὑποχρεωτικὸ ἀπὸ ἄγραφο Πανελλήνιο νόμο· καὶ τῶν ἐχτρῶν ἀκόμα ἦταν καθιερωμένο ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ. Οἱ ἄρχαιοὶ νόμιζαν ὅτι, ἂν ἔμενε ἄθαπτο ἢ ἄκαυτο τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ, ἡ ψυχὴ του θά περιπλανώνταν ἔξω ἀπὸ τὸν Ἄδη. Γι' αὐτὸ κῆ ψυχὴ τοῦ Πατρόκλου παρουσιάζεται στὸν Ἀχιλλέα, ὅπως λέγει ὁ Ὅμηρος (Ἰλιάδ. Ψ, 71 κ.έ.), καὶ τὸν παρακαλεῖ:

*Θάψε με γλήγορα νὰ μὴ κέγῳ στὸν Ἄδη μέσα·
μακριὰ μὲ διώχνουν οἱ ψυχές, τῶν πεθαμένων οἱ ἦσκιοι,
νὰ μὴ διαβῶ τὸν ποταμὸ νι ἀνταμωθῶ μαζί τους,
ἀλλ' ἔτσι στ' Ἄδη τίς πλατειές τίς πύλες παραδέξου.*

Καὶ λίγο χῶμα πασπαλισμένο στὸ νεκρὸ ἰσοδυναμοῦσε μὲ ταφή του. (Πρβλ. Δ. Σεμιτέλου Ἀντιγόνη στ. 246 καὶ 256, καὶ Schmidt—Ὀλυμπίου Ἡθική τῶν ἀρχ. Ἑλλήνων τ. Β' σ. 140—5.) Καὶ σήμερα ρίχνουν κατ' ἀρχαία συνήθεια λίγο χῶμα στὸ νεκρὸ οἱ παραστεκούμενοι, ὅταν τὸν σκεπάζουν στὸν τάφο.—Τὸ σέβας τῶν νεκρῶν εἶναι συναίσθημα ἱερό, θρησκευτικὸ καὶ οἰκογενειακό, στοὺς περισσότερους λαούς. Τῆ χρονιὰ πού πέθανε ὁ Σοφοκλῆς (406 π.Χ.) οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν καταδικάσει σὲ θάνατο ἐξ στρατηγούς, ἂν καὶ νίκησαν στίς Ἀργινοῦσες (κοντὰ στὴ Μυτιλήνη) τοὺς Σπαρτιάτες, γιατί ἐξ αἰτίας τῆς τρικυμίας δὲ μπόρεσαν νὰ σηκώσουν ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ θάψουν τοὺς νεκρούς των.—Φριχτότατη κατάρρα στοὺς ἄρ-

1. Τοὺς στίχους, καὶ στὴ μετάφραση καὶ στίς σημειώσεις, μετροῦμε κατὰ τὸ ἀρχαῖο κείμενο.

χαίους ἦταν: «νὰ τὸν φῶν τὰ ὄρνια καὶ τὰ σκυλιά», ἢ ὅπως λέγει ὁ Εὐριπίδης (στὸν Ἰππόλυτο, κατὰ μετάφρασή μου, στίχ. 1030):

*Καὶ μὴτ' ὁ πόντος, σὺν πεθάνω, μίτη ἢ γῆς
νὰ μοῦ θεχτοῦν τις σάρκες, ὃν εἴμ' ἄμιος.*

Καὶ στὴν Ἡπειρο (Ζαγόρι) λὲν κατάρτα: «Νὰ τὸν θάψουν κὴ γῆς νὰ τὸν ἀναρρίχῃ» ἢ «...νὰ μὴν τὸν δέχεται», ἢ «νὰπομείνει ἄλυωτος».

49 κ. ἔ. Αὐτὰ δὲ συμφωνοῦν μ' ὅσα λέγει ὁ Σοφοκλῆς στὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ» πού τὸν ἔγραψε 35 χρόνια ἀργότερα.

2. ΠΑΡΟΔΟΣ (100–161).

Ἡ π ἄ ρ ο δ ο ς τῆς Ἀντιγόνης ἀπαρτίζεται ἀπὸ δυὸ σ τ ρ ο φ έ ς μ ᛚ τις δυὸ ἀ ν τ ι σ τ ρ ο φ έ ς των, κὶ ἀπὸ δυὸ ζευγάρια ἀ ν α π α ι σ τ ι κ ὶ ὶ ν συστημάτων. Ἐ π ὠ δ ὀ δ ἔν ἔχουμ' ἔδῶ (πρ. Εἰσαγωγή μου σ. 32). Κρατοῦμε τίς ἴδιες ἀρχαῖες ὀνομασίε πού τίς πῆραν κοὶ ξένοι. Ὁ Ἄλ. Πάλλης (στὸν Κύκλωπα) τίς μεταφράζει: γ ὕ ρ ο ς (στροφῆ), ἀ ν ἄ γ υ ρ ο ς (ἀντιστροφή), σ τ ε ρ ν ο τ ρ ἄ γ ο υ δ ο (ἐπωδός). Γιά τίς ὀνομασίε των μερῶν τοῦ δράματος ἰδὲ Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχαῖο δράμα σ. 30–34.

100. **Τοῦ ἡλίου ἀχτίδα.** Ὅπως εἶπαμε καὶ στὴν Εἰσαγωγή στὸ ἀρχαῖο δράμα, σ. 20, ἡ παράσταση τῶν δραμάτων ἀρχίζε ἀπὸ τὸ πρῶτ. Ἔτσο συμβαίνει κάποτε ἡ πράξη τοῦ δράματος νᾶρχίζει μ ᛚ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡμῶ. Στίς τραγωδίε τοῦ Σοφοκλῆ αὐτὸ γίνεται στὴν Ἀντιγόνη, στὸν Αἴαντα καὶ στὴν Ἡλέκτρα.

104. **Ἡ Δίρκη** ἦταν ρυάκι, πού σήμερα λέγεται Πλακιώτισσα, ἀλλὰ ἦταν καὶ φημισμένη βρυσομᾶνα (σήμερα Παραπόρτι, κοντὰ στίς ἀρχαῖε «Διρκαίας πύλας»). Ἡ Δίρκη ἦταν δυτικὰ τῆς Θήβας, ἐνῶ ὁ Ἰσμηνός ποταμός ἦταν ἀνατολικὰ. Ὁ ποιητῆς ἀντιστρέφει τὴ θέση τους. Ἴσως δὲν εἶχε πάγει στὴ Θήβα. Ἡ Δίρκη πῆρε τὸνομα τῆς γυναικὸς τοῦ βασιλιᾶ Λύκου, πού εἶχε βρεῖ τὸ θάνατο τῆς σ' αὐτῆ τῆ βρῦση.

122. Ὁ **Ἡφαιστος**, γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ἦταν θεὸς καὶ προσωποποίηση τῆς φωτιᾶς. Κέδῶ καὶ στὸ στ. 1007 ἡ λέξη=φ λ ὀ γ α, φ ὠ τ ι ἄ.

124. Ὁ **Ἄρης**, γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ἦταν θεὸς καὶ προσωποποίηση τοῦ πολέμου. Ἐλέγονταν καὶ Ἐνυάλιος. Πρῶτα ἦταν ἐχτρός των Θηβαίων, γιὰτὶ σκότωσε ὁ Κάδμος τὸ δράκο του πού φύλαγε μιὰ βρῦση του στὴ Θήβα (1125), ὕστερα ὁμως ἔγινε φίλος (1391), ἀφοῦ θυσιάστηκε μόνος του στὸν Ἄρη, γιὰ νὰ τὸν ἐξιλεῶσει, ὁ γιὸς τοῦ Κρέοντα Μ ε γ α ρ έ α ς (1303), τὸν ὁποῖον ὁ Εὐριπίδης στίς Φοίνισσε (912) τὸν λέει Μ ε ν ο ἰ κ έ α Ὁ Ἄρης κατὰ τοὺς μύθους, κατοικοῦσε στὴ Θράκη (970), γιὰτὶ οἱ Θρᾶκες ἦταν φιλοπόλεμοι, καὶ γιὰτὶ κάθε ἄγριο πρᾶμα—ὅπως κὶ ὁ πόλεμος—νόμιζαν πὼς ἀνήκει στίς βορεινέ χῶρε. —Ἰδὲ καὶ στίχ. 952.

125. **Ἄετὸς—δράκος.** Ἀφοῦ παρομοίασε παραπάνω (113) ὁ Σοφ. τοὺς Ἄργειους μ ᛚ τὸν ἀετό, ἔβαλε ἀντίμαχο τοῦ ἀετοῦ τὸ φυσικὸ του ἐχτρός, τὸ

δράκοντα. Οἱ Θηβαῖοι, ἢ Καδμείοι, ἔλέγονταν καὶ «δρακοντογενεῖς», δρακογεννημένοι, καὶ «σπαρτοῖ» καὶ «δράκοντος σπορά», γιὰτὶ, κατὰ τοὺς μύθους, οἱ πρόγονοι τους εἶχαν γεννηθεῖ ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ μυθικοῦ δράκου πούχε σπείρει ὁ θεμελιωτῆς τῆς Καδμείας, ὁ Κάδμος, ἀφοῦ σκότωσε τὸ τέρας. Ἰδὲ καὶ στ. 1125, καὶ 1155.—Οἱ Ἄργεοὶ εἶχαν ἄσπρε στρογγυλεῖ ἄσπίδε (106, 115).

131-7. **Ἐκεῖνον πού ἀνέβη.** Ἐνοεῖ τὸν αὐθαδέστατο γίγαντα Καπανέα, τὸ δεύτερο ἀρχηγὸ των Ἄργείων, πούχε γράφει μ ᛚ χρυσὰ γράμματα στὴν ἄσπίδα του πὼς θὰ κάψει τὴ Θήβα κὶ ἂν θέλει κὶ ἂν δὲ θέλει ὁ Δίας. Γι' αὐτὸ κὶ ὁ Δίας τὸν ἀστραπόκαψε. Πρβλ. καὶ Εὐριπίδη Φοίνισσε, στ. 1135.

141. Τὰ ὀνόματα των Ἄργείων στρατηγῶν καὶ των ἀντιμάχων των Θηβαίων καὶ των πλυτῶν τῆς Θήβας βρίσκονται στοὺς «Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας» τοῦ Αἰσχύλου καὶ στίς Ἰκέτιδε στ. 258 κ.ἔ. Πρβλ. καὶ Ἀπολλόδωρο 3.6.

143. Ὁ **Δίας** ὡς θεὸς κυβερνήτης τοῦ κόσμου χορηγοῦσε τὴ νίκη (Ζεὺς τροπαῖος). Σ' αὐτὸν ἀφιέρωναν καὶ τὰ ὄπλα καὶ τὰ πράγματα των σκοτωμένων ἐχτρῶν (σκῦλα), πού τὰ κρεμοῦσαν οἱ νικητέ στὸν τόπο τῆς μάχης, στὰ δέντρα, ἢ στοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ τοῦ θεοῦ, ὡς τ ρ ὀ π α ι ο ν, δηλ. σημεῖο νίκης, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄ π ο τ ρ ὀ π α ι ο ν, δηλ. φυλαχτό, γιὰτὶ φοβῶνταν ὁ νικητῆς τὴ μυστηριακὴ ἐνέργεια τοῦ σκοτωμένου ἐχτροῦ του, πού τὰ ὄπλα του ἔτσι γίνονταν ἄβλαβα.

148. Ἡ **Νίκη.** Ἦταν ἐπίθετο τῆς θεᾶς Ἰθηνᾶς (Ἰθηνᾶ Νίκη), πού γιὰ τιμὴ τῆς ἐχτισαν οἱ Ἰθηνᾶοι καὶ τὸ μικρὸ ναὸ στὴν Ἀκρόπολη. Ἔπειτα ἔγινε ξεχωριστὴ θεὰ φτερωτῆ (μ ᛚ στεφάνη ἢ κλαδί) νίκης. Πρβλ. τὴ Νίκη τοῦ Παιωνίου στὴν Ὀλυμπία.

149. Ἡ **Θήβα** λέγεται π ο λ υ ἄ μ α ξ η (πολυάρματος) γιὰτὶ εἶχε πολλὰ κὶ ὠραῖα ἀμάξια. Ἐκεῖ ἔλεγαν πὼς κατασκευάστηκε τὸ πρῶτο ἀμάξι. Ὁ Πίνδαρος τὴ λέγει: φ ι λ ἄ ρ μ α τ ο ν, ε ὕ ἄ ρ μ α τ ο ν, χ ρ υ σ ἄ ρ μ α τ ο ν, π λ ἄ ξ ι π π ο ν.

154. **Βάκχος ἢ Διόνυσος.** Θεὸς, καὶ προσωποποίηση τοῦ κρασιοῦ καὶ προστάτης τῆς Θήβας. Ἰδὲ Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχ. δράμα σ. 8, καὶ σημ. στ. 1126 καὶ 1152.

3. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Α' (στ. 162–331).

177–190. Ὁ Σοφοκλῆς βάζει στὸ στόμα τοῦ Κρέοντα ἀξιόλογε σκέψεις γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας, ὅμοιε μ ᛚ τίς συμβουλές πού εἶχαν ἀκούσει οἱ Ἰθηνᾶοι ἀπὸ τὸ Σόλωνα, τὸ Σωκράτη, τὸν Περικλῆ κὶ ἄλλους σοφοῦς. Μεταφράζουμε ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Σόλωνα (Ἐλεγεία 2 (13) στ. 27 κ.ἔ.):

*Ἐρχεται τὸ κοινὸ κακὸ στοῦ καθενὸς τὸ σπιτί
νὰ τὸ κρατήσουν δὲ μποροῦν οἱ θύρε τῆς ἀλῆς,
ἀλλὰ πηδάει καὶ στὸν ψηλὸ τῆς τοῖχο καὶ σὲ βρίσκει,
κὶ ἂν στοῦ σπιτιοῦ σου φεύγοντας τὰ βᾶθη ἐσὺ κλειστεῖς.*

Καί, κατὰ τὸ Θουκυδίδη (Β', 60), ὁ μέγας κυβερνήτης τῆς Ἰθηνᾶϊκῆς

δημοκρατίας, ὁ Περικλῆς, εἶχε πεί στοὺς Ἀθηναίους: «Ἐγὼ νομίζω ὅτι περισσότερο ὠφελεῖ τοὺς πολῖτες ὅταν εὐτυχεῖ ὀλόκληρη ἡ πολιτεία, παρὰ ὅταν καθένas ἀπὸ τοὺς πολῖτες εἶν' εὐτυχισμένος στὸ σπίτι του, ἡ πολιτεία ὅμως σκοντάφτει. Γιατὶ ὅταν ὁ κάθε πολῖτης χωριστὰ εὐτυχεῖ, ἀρχίζει ὅμως ἡ πατρίδα του νὰ ξεπερφεύγει, τότε κέκεῖνος μαζί με τὴν πατρίδα του καταστρέφεται· ἐνῶ ἂν δυστυχεῖ αὐτός, ἀλλὰ ἡ πατρίδα του εἶναι εὐτυχισμένη, τότε κι αὐτὸς πολὺ εὐκολότερα ξεφεύγει ἀπὸ τὴν καταστροφή».—Τὰ ἴδια εἶπε κι ὁ Σωκράτης, κατὰ τὸν Ξενοφῶντα (Ἀπομνημον. Γ', ζ', 9, καὶ Κυνηγετ. Β', 11). Καὶ σήμερα ὁ λαός μας (στὴν Ἡπειρο—Ζαγόρι) λέει: «Ἐχεις χωριό, ἔχεις (καὶ) σπίτι, δὲν ἔχεις χωριό δὲν ἔχεις (καὶ) σπίτι».

236. **Τὸ γραφτό.** Λέγεται καὶ πληρέστερα: «τῆς Μοίρας τὸ γραφτό» (ἀρχ. τὸ μόρσιμον, τὸ μοιραῖον, ἡ εἰμαρμένη). Ἡ μοιρολατρεία, κοινὴ στοὺς ἀρχαίους Ἀνατολικούς λαοὺς καὶ στοὺς Ἕλληνας, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν Ὀμηρο, ἔχει βαθιεῖς τὶς ρίζες της καὶ στὸ σημερινὸ λαό μας, ὅπως καὶ σ' ὄλους τοὺς Ἀνατολίτες: «Ὁ, τ' ἢ Μοῖρα διορίζει|δὲν εἶν' τρόπος νὰ γυρίσει». 245—247 καὶ 255—256. Ἴδὲ σημ. 429—431.

264—7. Ἔμειναν στὴ γλῶσσα μας παρόμοιες φράσεις ὅταν κανεὶς ἐπιμένει καὶ μ' ὄρκο βεβαιώνει ἡ ἀρνιέται κάτι—ποὺ εἶναι λείψανα ἀπὸ ἀρχαῖες θεοκρισίες ἢ θεοδικίες τῶν Ἀρίων λαῶν—: «πιάνω σίδηρο ἀναμμένο», «πατῶ στὴ φωτιά», «μπαίνω στὴ φωτιά».—Γιὰ τὴ θεοκρισία πρβλ. Δ. Σεμιτέλου Ἀντιγόνη στ. 169 καὶ Ἀδ. Ἀδαμαντίου Ἀγνεῖας πεῖρα, Λαογραφίας Γ' σ. 400.

4. ΣΤΑΣΙΜΟ Α'. (332—375).

338. Ἡ Γῆ ἦταν ἡ ἀρχαιότερη ἀπ' ὄλους τοὺς θεοὺς. Θεωρώνταν ἡ μεγάλη μητέρα τοῦ Δία, κείχε λάβει ἀπὸ τοὺς παλιούς ὡς θεὰ διάφορα ὀνόματα: Γαῖα, Ρέα, Κυβέλη, Γῆ μήτηρ, Δημήτηρ. Εἶχε γεννηθεῖ ἀπὸ τὸ Χάος.

340. Οἱ παλιοὶ ἀλέτρευαν τὴ γῆ με τὰ βῶδια, με τὰ λογα καὶ με τὰ μουλάρια (πρβλ. Ὀμήρου Ἰλιάδα, Κ, 541).

5. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Β'. (376—581).

429—431. **Οἱ τρισπονδες χοῆς** ἐγίνονταν με γάλα, με κρασί καὶ με μελίκρατο. Πρβλ. καὶ Αἰσχ. Πέρσ. 609 κ.ε. καὶ Εὐρ. Ἰφιγ. Ταύρ. στ. 161. Ἡ συνήθεια τῶν χοῶν σώζεται καὶ σήμερα. Χύνει, συνήθως ὁ παπᾶς, κρασί, νερό καὶ λάδι, ἀπὸ καντήλα τῆς ἐκκλησίας, ἢ τοῦ σπιτιοῦ τοῦ νεκροῦ, στὴν Ἡπειρο καὶ σ' ὄλην τὴ Βόρεια Ἑλλάδα κι ἄλλοῦ, στὸ νεκρό, ὅταν τὸν κατεβάσουν στὸν τάφο, πρὶν τὸν σκεπάσουν με τὸ χῶμα. Ἴδὲ Ν. Γ. Πολίτου Λαογραφικά Σύμμεικτα τ. Β' (1921) σ. 276, καὶ τ. Γ' (1931) σ. 336.

451—459. **Δικαιοσύνη.** Ἡ Δίκη, θυγατέρα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέμιδας (θεᾶς τῆς δικαιοσύνης), καθήμενη κοντὰ στὸ θρόνο τοῦ πατρός της, ἐπιτηροῦσε τὴ δικαιοσύνη τοῦ κόσμου. Ἡ Δίκη ἦταν καὶ κοντὰ στοὺς θεοὺς τοῦ Ἄδης, ποὺ φρόντιζε νὰ λαβαίνουσαν τὰ δικαιώματά τους οἱ νεκροὶ κέ-

στελνε τὶς κακοποιεῖς Ἐρινύες νὰ τιμωρήσουν ἐκείνους ποὺ τὰ καταπατοῦσαν (1075). Κατὰ τοὺς μύθους, στὸν Ἄδης ἦταν δικαστήριον τῶν νεκρῶν, ποὺ ἔκρινε τὶς ψυχὰς κατὰ τὶς πράξεις των. Τὸ δικαστήριον αὐτὸ ἀπαρτίζονταν ἀπὸ τὸν Πλούτωνα (ποὺ ἦταν θεὸς καὶ προσωποποίηση τοῦ Ἄδης—καὶ λέγονταν καὶ Ἄδης, στ. 777) ὡς πρόεδρο κι ἀπὸ τοὺς τρεῖς περίφημους, γιὰ τὴν εὐσέβεια καὶ δικαιοσύνη τους, γιὸς τῶν θεῶν ἀπὸ θνητῆς γυναικῆς καὶ ἥρωες: τὸ Μίνω, βασιλιὰ τῆς Κνωσσοῦ τῆς Κρήτης, τὸν ἄδερφό του Ραδάμανθυον καὶ τὸν Αἰακό, βασιλιὰ τῆς Ἀττικῆς.

488. **Σπιτινὸς Δίας** (Ζεὺς ἐρκείος). Ὁ πατέρας τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων Δίας ἦταν καὶ προστάτης τοῦ σπιτιοῦ, γι' αὐτὸ καὶ τοῦ εἶχαν βωμὸν στὴν αὐλὴ ἢ στὴν περιοχὴ (ἔρκος) τοῦ σπιτιοῦ τους. (Κέμεις ἔχουμε σήμερα στὰ σπίτια μας τὸ εἰκονοστάσι με εἰκόνες τοῦ ἀγίου ποὺ γιορτάζει ἡ οἰκογένεια μας, τοῦ πολιούχου, καὶ ἄλλων ἀγίων.) Ἐλέγονταν καὶ «Ζεὺς ἐφέστιος» δηλ. προστάτης τῆς ἐστίας (στιᾶς, γωνιάς) καὶ «Ζεὺς ξύναιμος» (στ. 658) ὡς προστάτης τοῦ ἴδιου αἵματος, τῆς συγγένειας, τῆς γενιάς. Ἴδὲ καὶ σημ. 143 καὶ 604.

562. Ἡ μιὰ δηλ. ἡ Ἰσμήνη, ἡ ἄλλη δηλ. ἡ Ἀντιγόνη.

569. **Κι ἄλλων χωράφια βρῖσκονται γι' ἀλέτρεμα** (ἀρώσιμοι γὰρ χετέρων εἰσιν γυαί). Σὲ πολλοὺς φαίνεται ὑβριστικὴ κι ἀπρεπὴ, μπρὸς σὲ κορίτσια εὐγενικά, ἡ μεταφορικὴ αὐτὴ ἐκφραση. Ὁ Κρέοντας ἐπάνω στὴν ὀργή του δὲ λογαριάζει διόλου τὴν ἔνωσιν τῶν εὐγενικῶν βλασταριῶν, ποὺ ἀγαπιῶνταν φλογερά, ἀλλὰ θεωρεῖ ψυχρὰ τὸ γάμο ὡς μέσον γιὰ γέννηση παιδιῶν καὶ ἱκανοποίηση τῆς σαρκικῆς ὀρμῆς.—Συχνὰ οἱ ἀρχαῖοι μεταχειρίζονται μεταφορικὰ τὴ γῆ, τὸ χωράφι, τὸ λιβάδι, καὶ τάλετρι ἢ τῶργωμα. Ὁ Σοφοκλῆς ὁμοίως καὶ στὸν Οἰδίποδα τυρ., 1256 «μητρῶσαν ἄρουραν» καὶ 1485, καὶ 1497 «τὴν τεκοῦσαν ἤρσεν, ὅθεν περ αὐτὸς ἐσπάρη». Κι ὁ Εὐριπίδης στὶς Φοίνισσες, 18 «μὴ σπεῖρε τέκνων ἄλοκα δαιμόνων βίρα» (ὅπου ὀπαλαιὸς Σχολιαστὴς λέγει: «Ἐμπεδοκλῆς ἀλληγορῶν φησι **Σχιστοὺς λειμῶνας** Ἀφροδίτης, ἐν οἷς ἡ τῶν παίδων γένεσις ἐστίν»). Καὶ στὸν Κύκλωπα 171, «λειμῶν», μεταφ., κι ἄλλοι. Γι' αὐτὸ ἄδικη ἢ διόρθωση τοῦ ἀρώσιμοι σὲ ἀλώσιμοι.—Κι ὁ σημερινὸς Ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει παρόμοιες μεταφορές: Εἶναι γνωστὸ τὸ Ἡπειρωτικὸ τραγούδι τοῦ ξενιτεμένου καὶ τῆς Βουργάρας:

*«Χίλια φλωριά καζάντησα καὶ πεντακόσια γρόσια
καὶ μιὰ βραδὴνὰ τὰ ξόδεγα σὲ μιὰ Βουργαροπούλα.....*

—Βουργάρα, δός μου τᾶσπρα μου, δός μου καὶ τὰ φλωριά μου....

—Τί λές, τί λές, ἀπάνθρωπε, τί λές, κακὸ κεφάλι!

Ἐδῶ ναι κρίση καὶ κρίτης καὶ πάμε νὰ κριθοῦμε:

Ἐγὼ χωράφι σῶδωκα νὰ σπείρεις, νὰ θερίσεις,

κεῖναι τὰ βῶδια σου ἄρρωστα, τάλετρι σ' τσαιμισμένο».

(Ζωγράφειος Ἀγών, Ἑλλ. Φιλ. Συλ. Κων. πόλεως (1891) τ. Α' σ. 77, καὶ σ. 99). Καὶ σ' ἄλλα τραγούδια καὶ παροιμίαι στὴν Ἡπειρο, ὅπου κι αὐτὰ-

κιά», και «λιβάδι φουντωμένο» σε βωμολοχικό Γιαννιώτικο δίστιχο λέγεται τὸ γυναικείο αἰδοῖο. Πρβλ. και Κύκλωπα μετάφρασή μου σημ. στίχ. 169—171.

572. *Οχι σωστά αὐτὸν τὸ στίχο τῆς Ἰσμήνης τὸν βάζουν στὸ στόμα τῆς Ἀντιγόνης. (Ἴδὲ σημ. στ. 781 κ.έ., σελ. 96.)

6. ΣΤΑΣΙΜΟ Β'. (582—625).

590. Ἡ **Θράκη** θεωρώνταν πατρίδα τῶν ἀνέμων και πρὸ πάντων τοῦ Βορέα (Θρηκίος Βορέης. Ἴδὲ και σημ. 966 κ.έ.) Πρβλ. και τὸ δημοτικὸ στίχο:

«Φύσα Βοριά, φύσα Θρα(σ)κιά, φύσα καλέ μου ἀέρα».

594. **Λαβδακίδες.** Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Λαβδάκου πάππου, τοῦ Οἰδίποδα. 599—604. Τὸ κείμενο δὲν εἶναι πολὺ καθαρό. Τὰ λεγόμενα εἶναι γιὰ τὴν Ἀντιγόνη. «Τὸ φῶς ὅποῦχε ξαπλωθεῖ στοῦ Οἰδίποδα τὸ σπῖτι» εἶναι ἀλληγορία τοῦ γάμου τῆς μετὸν Αἴμονα. Ὑπάρχει κέϋσηνη διόρθωση τοῦ «κόνις» σὲ «κοπίς», κέτσι εἶχα μεταφράσει στὴν ἀ' ἐκδοσή μου:

*«τὸν κλῶν ποῦχε ξαπλωθεῖ στοῦ Οἰδίποδα τὸ σπῖτι
τὸν ἀποκόφτει ξαφνικά τὸ φονικὸ λεπίδι
τῶν θεῶν τοῦ Κάτω κόσμου πιά, (ποῦ τῶχον ἀκονίσει)
τοῦ λογισμοῦ τὸ σάλεμα και τὰ τρελά τὰ λόγια».*

Γιὰ τῆς Ἐρινύες ἰδὲ σημ. στίχων 451 και 1074.

604—610. Λαμπρὰ ζωγραφίζει τὴν **παντοδυναμία** τοῦ Διὸς ὁ θεοσεβέστατος Σοφοκλῆς. Οἱ παλιοὶ πίστευαν ὅτι στὴν κορφή τοῦ Θεσσαλικοῦ Ὀλύμπου κατοικοῦσε μετὸς ἄλλους θεοὺς ὁ μέγας Ζεὺς, ὁ «πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε» κατὰ τὸν Ὅμηρο. Ὁ Ὀλυμπος συχνὰ συνταυτίζεται μετὸν Οὐρανὸ (στίχ. 758), κοὶ θεοὶ ἐλέγονταν Ὀλύμπιοι και Οὐρανῖωνες. Ὁ Ζεὺς κρατοῦσε στὸ ἕνα του χέρι τὸν κεραυνὸ και στᾶλλο τὸ σκῆπτρο, κείχε ἱερό του πουλι τὸν ἀετὸ, ποῦ πετᾶ στίς πιδὸ ψηλές κορφές τῶν βουνῶν (ἰδὲ σ. 1040: ἀετοὶ τοῦ Διὸς). Ἡ δόξα τοῦ Ὀλύμπου τραγουδιέται ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ὀμήρου ὡς τὰ σήμερα ἀπὸ τὸν λαὸ μας. Ποιὸς δὲν ξέρει τᾶθᾶνατο τραγοῦδι του;:

*Ὁ Ὀλυμπος κι ὁ Κίσαβος, τὰ δυὸ βοννά μαλώνουν....
Ἐγὼ εἶμαι ὁ γέρος Ὀλυμπος στὸν κόσμο ξαηγουσμένος,
πῶχω σαράντα δυὸ κορφές κέξῆντα δυὸ βηουσοῦλες,
κάθε κορφή και φλάμπουρο, κάθε κλαρὶ και κλέφτης....
και στὴν ψηλή μου τὴν κορφή ἀετὸς εἶν' καθισμένος..*

(Ν.Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀρ. 23). Ὁ Ὀλυμπος λαϊκώτερα λέγεται Ἐλυμπος. 622. Πρβλ. και τὸ Γραφικὸ «Μωραίνει Κύριος λαὸν ὄν βούλεται ἀπολέσαι».

7. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Γ'. (626—780)

643—644. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὁ γιὸς ἔπρεπε νᾶχει τοὺς ἴδιους φίλους και τοὺς ἴδιους ἔχτροὺς μετὸν πατέρα του. Ἐνέμιζαν τότε δίκιο νᾶγαπᾶ κανεὶς τοὺς φίλους του και νᾶ μισεῖ τοὺς ἔχτροὺς του· τὸ καλὸ νᾶ τὸ πληρώ-

νουν μετὸ καλὸ και τὸ κακὸ μετὸ κακὸ. Ὁ σοφώτατος ὁμως Σωκράτης, 400 χρόνια πρὸ Χριστοῦ, ἐκήρυξε στὴν Ἀθήνα, σὰν πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ποτὲ δὲν πρέπει νᾶ κάνουμε κακὸ σὲ ἱκανέναν ἄνθρωπο, κι ἂν κακοπάθουμε ἀκόμα ἀπ' αὐτὸν, κι ὅτι προτιμᾶ νᾶδικηθεῖ αὐτὸς παρὰ νᾶδικῆσει ἄλλον. (Ἴδὲ τὸν Πλατωνικὸ Κρίτωνα και τὴν Ἀπολογία.)

658. **Δίας** προστάτης τῆς συγγένειας. Ἴδὲ σημ. 488 και 604.

737. Ὁ **Αἴμονας** ὀμιλεῖ σὰν πολίτης Ἀθηναῖος δημοκρατικός, σύγχρονος τοῦ Σοφοκλῆ.

758. **Μᾶ τὸν Ὀλυμπο.** Ἴδὲ σημ. στ. 604—610.

774. Ὁ **τάφος** τῆς Ἀντιγόνης, κατὰ τὸ συμπερασμὸ τῶν πλειότερων ἐρμηνευτῶν κι ἀρχαιολόγων, ἦταν ὑπόγειος θολωτὸς Μυκηναϊκὸς τάφος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ Σοφοκλῆ: πετρώδης κατῶρυξ (774), κατασκαφῆς (891), κατηρεφῆς (885), τυμβόχωστος (849), λιθόστρωτος (1204), λοίσθειον τύμβευμα (1220), ποῦ σημαίνουν ἔργο ἀνθρώπωνων χειρῶν, κι ὄχι ἔν' ἀπὸ τὰ πολλὰ σπήλια τῶν βουνῶν κοντὰ στὴ Θήβα (ὅπως φρονεῖ ὁ Wilamowitz κι ἄλλοι). Τέτοιοι ὑπόγειοι θολωτοὶ τάφοι ὑπῆρχαν ἔξω ἀπὸ τὴ Θήβα ἀπὸ προϊστορικοὺς χρόνους, σὰν τοὺς περίφημους θολωτοὺς τάφους ἢ θησαυροὺς τῆς Μυκῆνας, τοῦ Ὀρχομενοῦ τῆς Βοιωτίας, τῆς Ἐλευσίνας, τοῦ Θορικοῦ, τοῦ Μενιδιοῦ (Ἀχαρνῶν), κι ἄλλων μερῶν, ποῦ θὰ τοὺς εἶχε ἰδεῖ ἢ ἀκούσει ὁ Σοφοκλῆς. Μπροστὰ ἀπὸ τὸν τάφο ἦταν ὁ δρόμος σὲ μάκρος, ἔπειτα τὸ στόμιον (δηλ. ἡ μπασιά, στίχ. 1217), ποῦ τὸ σφάλιζε πέτρα ἢ θύρα ἢ τοῖχος. Μέσα ἦταν ὁ θόλος. Ἴδὲ Α. Κεραμοπούλου σχετικά στὸ Ἀρχαιολογ. Δελτίον τ. 3 (1917), σελ. 343 κέ.

Γιὰ τὸν τάφο τῆς Ἀντιγόνης ὑπάρχει μονογραφία τοῦ P. Corssen, «Das Gefängnis der Antigone» στὴ Neue Jahrbücher κλ. XXX (1913) σ. 226 ἔξ. Πρβλ. Hermes 1908, 71.

775. **Γιὰ τὸ καλὸ σὰ βάλω λιγοστὴ θροφή.** Οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευαν ὅτι ἡ θανατικὴ τιμωρία μολύνει τὴν πολιτεία, κι ἂν ἐφυλάκιζαν κανένα γιὰ νᾶ πεθάνει κλεισμένος μέσα, τοῦ ἔβαζαν λίγη θροφή, γιὰ νᾶποφύγουν τὸ μόλυσμα (ἄγος) και τὸ κρίμα, και νᾶ μὴ φανεῖ πὼς τὸν ἔθανάτωσαν μετὴν πείνα. Ἴδὲ και στίχ. 1042 κέ.

8. ΣΤΑΣΙΜΟ Γ'. (Παῖαν, 781—800).

Ἡ παντοδυναμία τοῦ Ἐρωτα.

Ὁ Ἐρωτας, κατὰ τοὺς μύθους, ἦταν γιὸς τῆς θεᾶς τῆς ὁμορφιάς Ἀφροδίτης (ποῦ λέγονταν και Κύπρις) και τοῦ Διὸς, ἢ τοῦ Ἄρη, ἢ τοῦ Ἐρμῆ. Παρασταίνεται στὴν ποίηση και στὴν καλλιτεχνία ὡς νιὸς χαριτωμένος, ἢ ὡς παιδὶ ὁμορφο, φτερωτὸ και πονηρό, ποῦ κρατεῖ δοξάρι (τόξον) και σαγιῆτες (βέλη) μέσα στὴ θήκη (φαρέτραν), ἢ δαδὶ ἀναμμένο. Ἦταν ἀκλόουθος τῆς μάνας του Ἀφροδίτης, ὅπως κι ὁ Ἴμερος κι ὁ Πόθος—κοὶ δυὸ λέξεις σημαίνουν ἐρωτικὲς ἐπιθυμίες—ποῦ συνταυτίζονται μετὸν Ἐρωτα. Στὴν ἀρχαία ποίηση (στὴ Θεογονία τοῦ Ἡσιόδου κατὰ πρῶτα) ὁ Ἐρωτας

παρασταίνεται ως γενικός νόμος του κόσμου, ως έν' αρχικό στοιχείο, που ένώνει με την άκατανίκητη δύναμή του όλα τὰ ζωντανὰ τῆς στεριάς και τῆς θάλασσας κέξασφαλίξει τὴν αἰωνιότητα τῆς ζωῆς. Καὶ στὴν ἀρχαία τραγωδία ὁ Ἔρωτας φαίνεται ὡς θεὸς κι ὄχι ὡς πάθος. Γιατὶ ὡς πάθος που μαλθακώνει και σκλαβώνει τὶς ψυχὲς ἐθεωρώνταν ἀνάξιος νάχει θέση στὴ σοβαρὴ ποίηση, και μάλιστα στὴν τραγωδία, που ἡ παράστασή της ἀποτελοῦσεν ἕνα λαμπρότατο θρησκευτικὸ κέθνικὸ πανηγύρι. Στὴν τραγωδία ὁ χορὸς τραγουδοῦσε τὴν παντοδυναμία τοῦ Ἔρωτα, ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος δὲν τοιμοῦν ἀκόμα νὰ τὸν ἐξομολογηθοῦν και νὰ τὸν παραστήσουν ὡς συναίσθημα ὀρηκτικὸ, γλυκὸ ἀλλὰ και πικρὸ. Ὁ Σοφοκλῆς μὸλις ἀρχίζει νὰ βγαίνει ὀλίγο ἔξω ἀπὸ τὸν αὐστηρὸν αὐτὸν κανὸνα στὴν Ἀντιγόνη και στὶς Τραχίνιές του, ἀλλὰ με μεγάλη ἐπιφύλαξη, και κατόπι ὁ Εὐριπίδης (στὸν Ἰππόλυτό του, στὴ Μήδεια, στὴν Ἀνδρομέδα). Ἡ ὑπόθεση τῆς Ἀντιγόνης ἦταν κατάλληλη γιὰ ἐρωτικὲς παραφορές. Ὁ Αἴμονας ἀγαπᾷ τρελὰ τὴν Ἀντιγόνη και σκοτώνεται κοντὰ τῆς στὸ μῆμα τῆς, ἀφοῦ δὲ μπόρεσε νὰ τὴ γλυτώσει ἀπὸ τὸ θάνατο. Πουθενὰ ὀμως στὸ δρᾶμα δὲ φανερῶνει τὸν ἔρωτά του με λόγια, οὔτε αὐτὸς οὔτε ἡ λατρευτὴ του. Πουθενὰ δὲν ὀμιλεῖ ὁ Αἴμονας με τὴν Ἀντιγόνη. Κι ὁ στίχος 572, που τὸν βάζουν πολλοὶ στὸ στόμα τῆς Ἀντιγόνης, εἶναι τῆς Ἰσμῆνης. Ὁ ποιητὴς ἤξερε βέβαια τέλεια τὰ γενικὰ πάθη τῆς ψυχῆς και τὸ ἐρωτικὸ αἶσθημα, ἀλλὰ τὸ θεωροῦσε ἄτοπο, κι αὐτὸς κι ὁ λαός, γιὰ τὴ σοβαρότητα τῆς τραγωδίας. Ἀντίθετα στὸ νεώτερο δρᾶμα, που κυριαρχεῖ τὸ ἐρωτικὸ πάθος, ἕνας νεώτερος ποιητὴς θὰ παράστασε τὸν Αἴμονα τὴ στιγμὴ που σκοτώνεται στὸν τάφο τῆς Ἀντιγόνης, ὀπως ὁ Σαίξπηρ τὸ Ρωμαῖο του με τὴν Ἰουλιέτα. Ὡς θεὸ παντοδύναμο που φέρνει και χαρὲς ἀλλὰ και καταστροφές τραγουδεῖ κι ὁ Σοφοκλῆς τὸν Ἔρωτα περίφορος στὸ τραγούδι τοῦ χοροῦ τῆς Ἀντιγόνης, κι ὁ Εὐριπίδης στὸν Ἰππόλυτό του (στ. 525 κέ. και 1268 κέ.), στὴν Ἀνδρομέδα ἀπόσπ. «σὺ δ' ὦ τύραννε θεῶν τε κἀνθρώπων ἔρωτος», κ.ά. Ὁ Αἰσχύλος δὲν τὸν βάνει στὰ δρᾶματά του (πρβλ. Ἀριστοφ. Βάτραχ. 1043—4). Τὸν Ἔρωτα μετὰ τὸν Εὐριπίδη τὸν θρονιάζει στὸ ἀρχαῖο θέατρο ἀργότερα κυρίως ὁ φημισμένος ποιητὴς τῆς Νέας κωμωδίας, ὁ Μένανδρος.

Τὸ ὅτι ὁ Ἔρωτας ἐνεργεῖ πρῶτα στὰ μάτια κι ἀπ' αὐτὰ πιάνεται τὸ ἐρωτικὸ πάθος, και ὅτι εἶναι ὀπλισμένος και τοξεύει τὶς καρδιές, αὐτὰ εἶναι κοινὲς δοξασιές τῶν ἀρχαίων ποιητῶν και πεζογράφων, που ἔμειναν και στὴ νεωτέρη μας ποίηση ἔως τὰ σῆμερα. Καὶ φέρνουμε μερικὰ παραδείγματα:

Παραθέτουμε πρῶτα μιὰ παλαιότερη πλατύτερη μετάφρασή μας τοῦ χορικοῦ τῆς Ἀντιγόνης (781—800):

Ἐρωτα, που δὲ σὲ νικᾷ κανένας μες στὴ μάχη, 781
Ἐρωτα, που ὄσους κνηγᾷς τοὺς κάνεις θύματά σου,
που ξενυχτᾷς στὰ τροφερά τὰ μάγουλα τῆς κόρης,
και σὲ στεριᾷς και θάλασσες συχνὰ περιδιαβαίνεις, 785

ἔσένα μὴτ' ἀθάνατος θεὸς ποτὲ κανένας,
μὴτ' ἀνθρωπος λιγὸχρονος μπορεῖ νὰποξεφύγει,
μόν' ὄποιος σ' ἔχει ἀπάνω του τὰ λογικά του χάνει. 790

Ἐσὺ τῶν δικίων τὰ μυαλὰ στὴν ἀδικιὰ τὰ σέρνεις
γιὰ νὰ τοὺς φέρεις χαλασμόν' ἐσὺ ἔχεις συνταράξει
μ' αὐτὸ τὸλέθριο μάλωμα και συγγενεῖς ἀνθρώπους.
Κι ὁ Πόθος πάντοτε νικᾷ, που λάμπει ἀπὸ τὰ μάτια 795
τῆς νύφης τῆς πανέμοστης. Κι αὐτὸς τὸ θρόνο του ἔχει
δίπλα στοὺς Νόμους τοὺς τρανοὺς, που κυβερνοῦν τὸν κόσμο.
Γιατὶ ἐκεῖ μέσα ἀνίκητη συμπαίζει ἡ θεὰ Ἀφροδίτη. 800

Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα τραγουδεῖ κι ὁ χορὸς στὸν Ἰππόλυτο τοῦ Εὐριπίδη τὴν παντοδυναμία τοῦ Ἔρωτα (στ. 525—564, κατὰ τὴ μετάφρασή μου):

Ἐρωτα, Ἐρωτα, ἐσὺ που πόθο στάξεις 525
στὰ μάτια, και γλυκειὰν ἀγάπη μάζεις
σ' ἐκείνων τὴν ψυχὴ που θὰ χτυπήσεις,
παρακαλῶ σ' ἐμὲ νὰ μὴν ὀρμήσεις
ποτὲ με τὸ κακὸ συντροφιασμένος,
μηδὲ νάρθεις βαρὺς κι ἀγριεμένος.
Γιατ' εἶναι ἀνώτερο ἀπ' ἀστραποβόλι 530
κι ἀπὸ φωτιὰ τῆς Κύπριδας τὸ βόλι,
που ὁ Ἔρωτος, τοῦ Δία τὸ παιδί,
τὸ ρίχνει ἀπὸ τὰ χέρια του μ' ὀρμή.....

Ὁμοια στὸ ἴδιο δρᾶμα ὁ χορὸς τραγουδεῖ (Ἰππόλυτος, στ. 1268—1281):

Ἐσὺ τῶν θεῶν τὴν ἀκαμπτη βουλή 1268
και τῶν ἀνθρώπων σέρνεις ἄνω κάτω,
Κύπρη, κι ὁ παρδαλόφτερος μαζὶ 1270
σκεπάζει τοὺς μετὰ τὸ γοργὰ φτερά του.
Πετάει στὴ γῆ, στοῦ πόντου τὰ νερά,
τᾶνεμοβροντισμένα κι ἀρμυρά.
Και καίει ὁ χροσὸς γιὸς σου κάθε ὀδλία 1275
καρδιά, που πέφτουν τὰ γοργὰ του βόλια :
ἀνθρώπους, ζωὰ βουνῶν και θαλασσῶν
κι ὀλα ὄσα θρέφει ἡ γῆ, που ἡ φλογισμένη 1280
τοῦ Ἡλιοῦ θωριὰ κοιτάζει. Ἐσὺ ὀλονῶν
βασιλισσα εἶσαι, ὦ Κύπρη δοξασμένη!

Κι ὁ Αἰσχύλος λέγει (στὶς Ἰκέτιδες, 1003—5):

«Και παρθένων χλιδαῖσιν ἐμόρφους ἔπι
πᾶς τις παρελθὼν ὀμματος θελκτῆριον
τόξευμ' ἔπεμψεν, ἱμέρου νικώμενος»

Ἀντιγόνη

ἢ κατὰ τὴ μετάφραση τοῦ Ι. Γρυπάρη:

«Καὶ πάνω στίς καμαρωτὲς ὠραῖες παρθένες
καθένας, ποὺ περνᾶ, πετάει τὴ λιγωμένη
τῶν ματιῶν σαῖτιά, νικημένος τοῦ πόθου».

Καὶ (στὸν Ἁγαμέμονα 740—3):

«μαλθακὸν ὀμμάτων βέλος, | δεξιθυμὸν ἔρωτος ἄνθος».

ἢ κατὰ μεταφρ. τοῦ Ι. Γρυπάρη:

«σὰν μαλακὸ ματιῶν σαῖτεμα, | καρδιῶν λίγωμα, ἔρωτος ἄνθος».

Ἄσπυριος στὴ φρ. «ὀμμάτειος πόθος» περισσῶζει ἀρχαῖο στίχο:

«ἐκ τοῦ γὰρ ἔσορῶν γίγνεται ἄνθρωποις ἔρᾶν».

Καὶ στὰ τραγούδια τοῦ Ἀνακρέοντα καὶ τῶν μιμητῶν του τὸ ἴδιο πνεῦμα.
Καὶ στὸν Πλάτωνα (Φαίδρο 241 β): Δεξάμενος γὰρ (ὁ ἀρτιτελής) τοῦ
κάλλους τὴν ἀπορροήν διὰ τῶν ὀμμάτων, ἐθερμάνθη.—Κι ὁ Ἡρόδοτος Ε΄.
18 εἶπε: «Γυναῖκες εὐμόρφους ἀλγηδόνας ὀφθαλμῶν». Αὐτὸς εἶναι ὁ «ὀμμά-
τειος ἔρωτος», «ὁ κατ' ὀμμάτων στάζων πόθος» (Εὐριπ. Ἰππόλ. 525), ὁ
ἔρωτος ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τόσα ἐγκώμια τῶν ἐρωτικῶν ποιητῶν:

«Ἴξὸν ἔχεις τὸ φίλημα, τὰ δ' ὀμματα, Τιμάριον, πῶρ
ἦν ἐσίδης καίεις ἦν δὲ θύγης, δέδεκας»

εἶπεν ἀνώνυμος ποιητῆς (Ἀνθολ. Παλ. V, 96 πρ. XII, 92, 101, 113, 122, 129).

Κι ἀπὸ τὸ 2ο ὡς τὸν 5ο αἰῶνα μ.Χ. : Στὸν Ἀχιλλέα Τάτιο 1, 4, 4: Ὡς δὲ
εἶδον εὐθύς ἀπωλόλιν· κάλλος γὰρ ὀξύτερον τιτρώσκει βέλους καὶ διὰ τῶν
ὀφθαλμῶν εἰς τὴν ψυχὴν καταρρεῖ· ὀφθαλμὸς γὰρ ὁδὸς ἐρωτικῶν τραύ-
ματι.—Στὸν Ξενοφῶντα τὸν Ἐφέσιο 1, 3, 2 Ὅλοις μὲν καὶ ἀναπεπταμένοις
τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ Ἀβρακάμου κάλλος εἰσρέον δεχομένη.—Στὸ Μάξιμο τὸν
Τύριο 25, 2 Ἀρχὴ δὲ αὐτοῦ (τοῦ ἔρωτος) ἄνθος σώματος ἐρχόμενον εἰς
ὀφθαλμούς καὶ δι' αὐτῶν ἐπὶ τὴν ψυχὴν ρέον· ὁδοὶ γὰρ κάλλους οἱ ὀφθαλμοί.
Στὸν ἔντεχνο ποιητὴ Νόννο 17, 189 Κάλλει τοξεύουσιν καὶ οὐ βελέεσι
γυναῖκες.—Στὸν ἴδιο 11, 375 Ἀπὸ βλεφάρων δὲ οἱ αἰεὶ κάλλος ὀπιστεύοντες
ἐκβόλος ἔρρεον αἶγλη.—Στὸν Ἀρισταίνετο 1, 1 Ὁ δὲ χρυσοῦς ἔρωτος
ἐπαίδευσεν τὴν ποθομένην εὐστόχως ἐπιτοξεύειν ταῖς τῶν ὀμμάτων βολαῖς.—
Καὶ 2, 7 Καὶ δι' ἀκοῆς τε καὶ θέας ὄλισθεν ἔρωτος ἐπὶ τὴν ἐκείνης ψυχὴν αὐτῆ
λαμπάδι καὶ τόξοις.—Στοῦ Μουσαίου Τὰ καθ' Ἡρώ καὶ Λεάνδρον, στίχ.
92—95 (μετάφραση Δ. Μ. Σάρρου, Ἀθήναι 1892):

Γιατ' ἡ καθάρεια ἢ ὁμορφιά μιᾶς νιάς χαριτωμένης
πληγώνει πλιὸ βαρύτερα κι ἀπ' τὴ γοργὴ σαῖτα
κεῖναι τὸ μάτι ὁ δρόμος τῆς· κιὰπὸ τὰν ἀβλεμμά τῆς
φεύγει τὸ κάλλος καὶ γλιστρᾶ μὲς στὴν καρδιά τὰνθρώπων.

Τὰ ἴδια καὶ στὴ μεσαιωνικὴ μας ποίηση καὶ στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια:

«Ἐμπᾶτ' ἀγόρια στὸ χορὸ, κορίτσια στὰ τραγούδια,

νὰ ἴδεῖτε καὶ νὰ μάθετε πῶς πιάνεται ἡ ἀγάπη.
Ἄπὸ τὰ μάτια πιάνεται στὰ χεῖλη κατεβαίνει
κιὰπὸ τὰ χεῖλη στὴν καρδιά ριζώνει καὶ δὲ βγαίνει.....

(Ν. Γ. Πολίτου Ἐκλογαί, ἀρ. 93.—Στὸ ἴδιο βιβλίον σ. 254):

Ὅλοι δοξεύουν μ' ἄρματα, ὅλοι μὲ τὰ δοξάρια,
κέσθ' ἐκ τὸ παραθύρι σου δοξεύεις μὲ τὰ μάτια.

Στὰ ἔμμετρα μεσαιωνικὰ μυθιστορήματα· λ.χ.: Λίβυστρος καὶ Ροδάμη
σ. 199, 267, 275, 379—382, κ.ά.

Καὶ στὸ «Κρητικὸ θέατρο», στὸ ἀ' χορικό τῆς Ἐρωφίλης τοῦ Χορτάτη
(Α' πράξη στίχ. 585—651), ποὺ φαίνεται καὶ κάποια ἔμμεση ἀπομίμηση
τῆς Ἀντιγόνης:

Ἐρωτα, ἀπὸν συγγιά, στὰ πλιὰ μεγάλους
κι ὁμορφους λογισμοὺς κατοικημένους
βρίσκεσαι, τσι μικροὺς μισώντας τς ἄλλους,
κέτσ' εἶσαι δυνατὸς καὶ μορομένος,
καὶ τόση χάριν ἔχουν τᾶρματά σου,
ποὺ βγαίνεις πάντα μ' ὅλους κερδαιμένους·
μᾶλλιος τὰ τόσα βρόγια τὰ δικὰ σου
γλυκιὰ, καὶ μετ' αὐτὰ τόση ἔχουν χάρη
π' ὅποιο κι ἂν ἐμπερδέσα φχαριστᾶ σου....
Στῶ γυναικῶ τὰ μμάτια τὸ θρονί σου
κρατεῖς, κι ὄκ τὰ χιονάτα κι ὁμορφά τως
προσώπατα πληθαίν' ἢ μπόρσῃ σου.....

Καὶ στὸ Γύπαρη, στὸ μόνολογο τοῦ Ἐρωτα, πράξη Ε' στίχ. 1—74.

Ἡ κατοικιά μου στ' ὁμορφὰ κορμιά τῶν κορασιῶν
βρίσκεται, καὶ τὲς πληγωμὲς ἀπὸ δεκεῖ τσι δίδω·
Ἐκεῖ καὶ τὲς σαῖτες μου βαστῶ καὶ τὸ δοξάρι...
ὄρες στὰ φρύδια χώνομαι μιᾶς κορασιῶν, κι ὄρες
τὸ ἄλλῃς εἰς τὰ μματόκλαδα γὴ μέσα στὲς δυὸ κόρες,
τῶν ὀμματιῶν, γὴ στὰ γλυκὰ χεῖλη τὰ κοραλένια,
γὴ στὰ σγουρὰ τῆς κεφαλῆς, τὰ παραχρυσωμένα,
γὴ στὸ λαμό, γὴ στὰ βυζᾶ, γὴ στὴ χιονάτη χέρα,
καὶ χιλια στήθη ἀπὸ δεκεῖ πληγῶν νύχτα μέρα.
Φτεροῦγες ἔχω καὶ πετῶ κεις πᾶσα τόπο πηλαῖω,
κι ὄρες στὰ ὕψη πέτομαι, κι ὄρες στὰ βάθη μπαῖνω·
κι ὄρες στοὺς κάμπους πορπατῶ, κι ὄρες 'ς βουνὰ καὶ δάση
καὶ στράτα δὲν εὐρίσκειται ποτὲ νὰ μὲ κορδάσει·
ἄρχοντες, πλοῦσιους, βασιλιούς, σκλάβους, πτωχοὺς καὶ δούλους,
μὲ δίχως ν' ἰθὴρησι καμνιὰ σύρνω, δοξεύω τσι ὄλλους.....

Καὶ στὸν Ἐρωτόκριτο (Α' 1294—1307, ἔκδ. Σ. Ξανθοῦδιδης):

«Γιατ' ἔναν τόπο μοναχὸ εἰς τὴν καρδιά μας μέσα

ἐδιάλεξεν ὁ Ἔρωτας, κοῖ ἄλλοι δὲν τάρεσα·
ἐκεῖ ἔχει ἓνα ψηλὸ θρόνι, ὅπου συχνὰ καθίζει,
τὰπομονάρι μας κοριμὶ, ὡς τοῦ φανεῖ, τὸ ρίζει...
Τὰ μάτια μοναχὰ ἔχουσι, σὰν κείνα ποὺ θεωροῦνε,
σύβαση μὲ τὸν Ἔρωτα, καὶ μιὰ βουλή κρατοῦνε.

Κι ὁ ποιητὴς Ἀθανάσιος Χριστόπουλος († 1847) ἔγραψε μὲ τὸ ἀρχαῖο πνεῦμα, μιμούμενος τὸν Ἀνακρέοντα, χαριτωμένα ἐρωτικά τραγούδια: π.χ.

Ἦρωτ' ἀνηρότατε, | γλυκὲ καὶ ἰλαρότατε,
τοῦ κόσμου κυβερνήτη...
Ἐσὸ θεοὺς καὶθέρια, | οὐράνια καὶ ἀέρια
κρατεῖς καὶ βασιλεύεις.
Καὶ ἔως τὰ αἰώνια, | τῆς γῆς μας καταχθόνια
τὰ βέλη σου τοξεύεις...

Πρβλ. καὶ Χ. Χαριτωνίδου στὸ «Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Χατζιδάκιν», Ἀθήναι, 1921, σ. 100 κέξ., ὅπου προτείνεται καὶ διόρθωση τοῦ 782 στίχου τῆς Ἀντιγόνης ἀντὶ «ἐν κτήμασι πίπτεις» εἰς: «εἰν ἡμασι πίπτεις» (=μὲ ἀκόντια, ἢ βέλη, ὀρμας).

785. Τὸ κείμενο ἔχει: «Φοιτᾶς δ' ὑπερπόντιος ἔν τ' ἀγρονόμοις αὐλαῖς» δηλ. «συχνάζεις ἐπάνω σὲ θάλασσεσ κέξοχικὲσ καλύβεσ». Νομίζοντας πὼσ θέλει ὁ Σοφοκλῆς νὰ περιλάβει ὅλην τὴν ἔκταση ποὺ κατοικοῦν τὰ ζωντανὰ (ἀνθρωποὶ καὶ ζῶα), ὅπωσ φαίνεται κι ἀπὸ τὸ παραπάνω χορικὸ τοῦ Εὐριπίδου (Ἰππόλυτος, στίχ. 1277 κέ.), μεταφράζουμε: διαγυρνᾶς σὲ θάλασσεσ καὶ σὲ στεριές.

9. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Δ' (ΚΟΜΜΟΣ) (800–943).

800–881 πρῶτος θρήνος (κομμός) τῆς Ἀντιγόνης· 891–943 τελευταῖος.

812. Ὁ μυθικὸς Ἀχέροντας εἶναι ποταμὸς στὴν Ἠπειρο, ποὺ περνᾷ ἀπὸ μέρη ἀγριωπά, βυθίζεται στὴ γῆ, ξαναφαίνεται, καὶ χύνεται στὸ Ἰόνιο πέλαγος. Στὸ ἐπάνω ρέμα του λέγεται Μιὰ υ ρ ο π ὀ τ α μ ο ς καὶ στὸ κάτω Φ α ν α ρ ῖ ὠ τ ῖ κ ο ς. Οἱ ἀρχαῖοι τὸν θεωροῦσαν ποταμὸ τοῦ Ἄδου, μὲ τὸν ὅποιον Ἄδου καὶ συνταυτίζεται συχνά, ὅπωσ κέδῶ (816). Ἀπὸ τὸν Ἀχέροντα ὀδηγοῦσε τοὺσ νεκροὺσ στὸν Ἄδου ὁ περάτης τοῦ Κάτω κόσμου, ὁ Χάρου (ὁ πορθμεὺσ Χάρων). Ποτάμια τοῦ Ἄδου θεωροῦσαν οἱ ἀρχαῖοι καὶ τὸν Κωκυτὸ (στὴν Ἠπειρο τῶρα λέγεται Βωβός), καὶ τὸν Πυριφλεγέθοντα, ποὺ ἐνώνουνταν μὲ τὸν Ἀχέροντα, καὶ τὴν περίφημη Στύγα (Μαυρονέρι), ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀπόκρημνη κορυφὴ τῶν Ἀροανίων βουνῶν (σήμερα Χελμοῦ) τῆς Πελοποννήσου.

813. Δὲν εἶναι καμιά ντροπὴ ποὺ θρηνεῖ ἡ Ἀντιγόνη γιατί πεθαίνει ἀνυπαντρη καὶ δίχωσ τραγούδια γάμου. Ἔτσι κὴ Ἰφιγένεια τοῦ Εὐριπίδου, στὴν ἄξενη χώρα τῶν Ταύρων θρηνεῖ (στ. 218, κατὰ τὴν μετάφρασή μου):

Καὶ τῶρα ξένη κάθουμαι μὲσ στᾶξενου τοῦ Πόντου
τὰ ἔρημα σπῖτια ἀνυπαντρη, δίχωσ παιδιὰ καὶ φίλουσ,
δίχωσ πατρίδα, καὶ ἀπ' αὐτὴν ἀπολησμονημένη...

Ὁ προορισμὸς τῆς γυναικὸσ κατὰ τοὺσ παλαιοὺσ ἦταν ὁ ἔγκαιροσ (ὠρεῖοσ) γάμοσ, καὶ σκοπὸσ τοῦ γάμου ἦταν νὰ γεννηθοῦν γνήσια παιδιὰ. Καὶ στὰ δημοτικά μας τραγούδια:

Ποιὸ δέντρο δὲ μαραίνεται, δὲ γέρνει τὰ κλαδιά του,
καὶ ποιὸ κορίτσι ἀνυπαντρη δὲν καίει τὴν καρδιά του;

(Ν. Πολίτου, Ἐκλογαί, σ. 173). Καὶ στὸ δημ. τραγούδι (στὸν πρόλογό μου τῶν καθ' Ἡρώ καὶ Λέανδρον, σελ. 8.):

Γνοιάσου, μανούλα μου, συντροφέφὲ με,
ἢ κόψε σάβανο καὶ τὸλιξέ με.

824. **Ξένη ἀπὸ τῆ Φρυγίας.** Εἶναι ἡ Νιόβη, θυγατέρα τοῦ Ταντάλου, βασιλιά τῆσ Λυδίας (ὁ Σοφοκλῆσ ἐδῶ, κι ἄλλοι παλαιοὶ, συγγέοντασ, ἀντὶ Λυδίας λέγουσ τῆσ Φρυγίας), πῶφυγε ἀπὸ κεί κῆρθε στὴ Θήβα καὶ παντρεύτηκε τὸ βασιλιά Ἀμφίονα (στ. 1155), τὸν πρῶτο θεμελιωτὴ τῆσ Θήβασ. Ἡ Ἀντιγόνη λοιπὸν κὴ Νιόβη ἔζησαν στὴν ἴδια πολιτεία. Σὰν ἔχασε ἡ Νιόβη τὰ δῶδεκα παιδιὰ τῆσ, ἔξ γιοὺσ κέξ θυγατέρεσ (ποὺ τὰ σκότωσε ἡ θεὰ Λητώ ἀπὸ ζήλεια τῆσ, γιατί ἡ Νιόβη καυχῆθηκε πὼσ εἶναι καλομῶνα ἀνώτερη ἀπὸ τὴ Λητώ—τὴ γεννήτρια τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῆσ Ἄρτεμεισ—κατὰ τὸ μῦθο ποὺ ἀναφέρει ὁ Ὀμηροσ στὴν Ἰλιάδα, ὠ, 602–618), τὴ λυπήθηκε ὁ Δίασ τὴ Νιόβη, κι ἀφοῦ τὴν ἔστειλε πάλι στὴν πατρίδα τῆσ, τὴν ἀπομαρμάρωσε στὸ βουνὸ τῆσ Σίπυλο. Ἡ Ἀντιγόνη παραβάλλει τὸ τέλος τῆσ μὲ τὸ τέλος τῆσ Νιόβησ, γιατί ξέρει πὼσ θὰ πεθάνει κι αὐτὴ κλειστὴ μέσα σὲ πέτρινο τάφο. Ὁ Σοφοκλῆσ ἀναφέρει τὸν ἴδιο μῦθο καὶ στὴν Ἠλέκτρα του (150–152), ἔγραψε μάλιστα καὶ δράμα Νιόβη, ποὺ δὲ σώζεται. Ὁ ἀρχαῖοσ περιηγητὴσ Πausανίασ ἀναφέρει (Α', 21, 3) πὼσ εἶδε τὴ μαρμαρωμένη Νιόβη στὸ βράχο τοῦ Σίπυλου τῆσ Λυδίας. Καὶ τῶρα ἀκόμα φαίνεται στὸ γκρεμὸ τοῦ βουνοῦ αὐτοῦ, μίξιση ὄρα πέρ' ἀπὸ τὴ Μαγνησία τοῦ Σίπυλου ἀπὸ μακριά, μιὰ μεγάλη ἀνάγλυφη μορφή, σὰ γυναίκα ποὺ κλαίει. Τὸ ἀρχαιοτάτο αὐτὸ πελώριο ἀνάγλυφο, φυσικὸ στὴν ἀρχή, ἔπειτα δουλεμένο τεχνικά καὶ μὲ χέρια, ἦταν πρῶτα καθιερωμένο στὴν Ἀσιανὴ θεὰ Κυβέλη, ὕστερα ἔδωκε ἀφορμὴ νὰ πλαστεῖ ὁ μῦθοσ τῆσ Νιόβησ, ποὺ τὸν πῆρε ἡ ἐπική, ἡ λυρική, κὴ δραματικὴ ποίηση, κὴ καλλιτεχνία τῶν ἀρχαίων.

844. **Δίρκη.** Βρῦση δυτικά τῆσ Καδμείασ. Ἴδὲ σημ. στίχ. 104.

854. **Δίκη**—Δικαιοσύνη. Ἴδὲ σημ. στίχ. 451.

861. **Λαβδακιδων**—ἀπογόνων τοῦ Λαβδάκου, πατρός τοῦ Λαίου. (Ἴδὲ καὶ στ. 594.)

894. **Ἡ Περσεφόνη** (θυγατέρα τῆσ θεᾶσ τῆσ γεωργίας Δήμητρασ καὶ τοῦ Δία) ἦταν γυναίκα τοῦ Πλούτωνα, θεοῦ τοῦ Ἄδου. Αὐτὴ ζοῦσεν ἔξ μῆνεσ στὸν Κάτω κόσμο μὲ τὸν ἄντρα τῆσ κέξ στὸν Ἐπάνω μὲ τὴ μάνα τῆσ. Αὐτὸ

είναι συμβολική παράσταση του σπόρου του σιταριού που χάνεται στη γη και κατόπι φυτρώνει.

905—913. **Ἡ ἀδερφικὴ ἀγάπη.** Ὁ μεγάλος Γερμανὸς ποιητὴς Goethe καὶ πολλοὶ ἄλλοι θεωροῦν νόθο τὸ μέρος τοῦτο—πού τ'αναφέρει ὁμοίως σὲ δυὸ ἔργα του ὁ Ἀριστοτέλης—γιατί δὲ συμφωνεῖ μὲ τὰ προηγούμενα λόγια τῆς Ἀντιγόνης. Ἡ νοθεὶα ἔγινε, λέγουν, πρὶν τοῦ Ἀριστοτέλη ἀπὸ ἡθοποιούς γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς Ἀθηναίους πού ἀρέσκονταν σὲ τέτοια σοφίσματα, ἢ ἀπὸ τὸ γιὸ τοῦ Σοφοκλῆ, τὸν Ἰοφῶντα. Ὅπως κι ἂν εἶναι τὰ λόγια αὐτὰ φαίνονται παρμένα ἀπὸ ἕνα διήγημα τοῦ Ἡροδότου (Γ' 119), πού ἦταν ἀχώριστος φίλος τοῦ Σοφοκλῆ (σελ. 11). Περισσότερα γιὰ τὸ πρᾶμα ἔγραψαν ὁ Δ. Σεμιτέλος στὴν ἔκδοσή του (σ. 598—602), ὁ Η. Weil στὶς Etudes sur l'Antiquité grecque σ. 245 κέ. κι ὁ P. Masqueray, Sophocle, I. σ. 74, κ.ά.

Τοὺς στίχους τούτους τοῦ Σοφοκλῆ (909—912) παραλληλίζουσι μερικοὶ (ὁ S. E. Bassell) μὲ τοὺς στίχ. 280 κ.έ. τῆς Ἀλκίηστος τοῦ Εὐριπίδη, λέγοντας πὼς εἶναι ἐπίδραση τῆς σοφιστικῆς.

Οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοὶ θαυμάσια παράστησαν τὴν ἀδερφικὴ ἀγάπη τῆς Ἡλέκτρας καὶ τῆς Ἰφιγένειας πρὸς τὸν Ὀρέστη, καὶ τῆς Ἀντιγόνης στὸν Πολυνεΐκη.—Ἡ ἀδερφικὴ ἀγάπη εἶχε πάντα βαθύτατες ρίζες στὴν καρδίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Εἶναι γνωστὰ καὶ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια:

*Ἀνάθεμά τον ποὺ τὸ πει τὰδέρφια δὲν ποιοῦνται.
Τὰδέρφια σκίζουσι τὰ βουνὰ ὥστε νὰνταμωθοῦνε.
Τὰδέρφια κνηγήσανε κι ἀνίκησαν τὸ Χάρο.—
Ἀνὸ ἀδέρφια νείχαν ἀδερφὴ στὸν κόσμον ξαηκουσμένη....
Παρηγοριά ἔχει ὁ θάνατος κι ἀλημοσύνη ὁ Χάρος
κι ὁ ζωντανὸς ξεχωρισμὸς παρηγοριά δὲν ἔχει....
Τὰδέρφια ὄντα χωρίζονται τὰ δέντρα ξεραίζόνουσι,
καὶ πάλι ὄντ' ἀνταμώνονται τὰ δέντρα φύλλα βγάνουσι....
Ὅντας κινῶσι οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ τὰ δέντρα καμαρώνουσι,
κι ὄντας κινᾶει ὁ μοναχὸς, ὅλοι νοὶ δρόμοι κλαίγουσι....
Μῆρα εἶμαι μάνη κι ἀδερφὴ νὰ τὸν ψυχοπονέσω. (Μυρολόγι).*

(Πρ. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ Ἑπαιρωτικῶν ᾠσμάτων (1880) σ. 275.—Ζῶντα Μνημεῖα Ἑλλ. Φιλ. Συλ. Κ)λεως, σ. 89).—Γιὰ τὴν ἀδερφικὴ ἀγάπη παράβαλε κι ἄλλα δημοτικὰ τραγούδια στὶς Συλλογές: Ζῶντα Μνημεῖα Α' σ. 89, 107, 117, 122-4, 153, 280.—Γ. Χασιώτου Ἑπαιρ. ᾠσματα σ. 169, 172.—Ν. Γ. Πολίτου Ἑκλογαί, σελ. 111, 112, 123, 127, 130, 138, 210, 213.—Μ. Μιχαηλίδου, Τραγούδια τῆς Καρπάθου (1928) σ. 45 231 κ.ά.

918. **Ἀνύμφευτη καὶ ἀτραγούδιση.** Πρβλ. στ. 813 καὶ σημ.

938. **Θεοὶ τῶν παλιῶν μου προγόνων.** Ἐννοεῖ τὸν Ἄρη καὶ τὴν Ἀφροδίτη, τῶν ὁποίων ἢ θυγατέρα Ἀρμονία παντρεύτηκε τὸν Κάδμο.

10. ΣΤΑΣΙΜΟ Δ' (944—987).

944 κέ. Τρία παραδείγματα φέρνει ὁ Σοφοκλῆς παρηγορώντας τὴν Ἀντιγόνη. Τὸ πρῶτο ἀναφέρεται στὴ **Δανάη**. Ὁ Ἀκρίσιος βασιλεὺς τοῦ Ἄργου, σὰ δὲν εἶχεν ἀρσενικὰ παιδιά, ρώτησε γι' αὐτὸ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν κέλαβε ἀπάντηση πὼς τὰγόρι πού θὰ γεννηθεῖ ἀπὸ τὴ θυγατέρα του Δανάη θὰ βασιλέψει μὲ δόξα στὴ χώρα καὶ θὰ σκοτώσει τὸν πατέρα του. Φοβούμενος τὸ χρῆσμό ἔφκιασε στὴν αὐλὴ τοῦ παλατιοῦ του ἕναν ὑπόγειο θάλαμο χαλκὸδετο κέκεῖ μέσα ἔκλεισε τὴ θυγατέρα του Δανάη καὶ τὴν ἐφύλαγε ἀνύπαντρη. Ὁ θεὸς ὁμοίως Δίας, σὰν τὴ λυμπίστηκε, μεταμορφώθηκε σὲ χρυσὴ βροχὴ κέμπηκε ἀπὸ τὴ σκεπὴ τῆς φυλακῆς μέσα στὸ θάλαμο κεδρόσισε τὴ Δανάη, κέτσι γεννήθηκε ὁ Περσεύς. Ὁ Ἀκρίσιος, μὴ πιστεύοντας πὼς τὸ βρέφος ἦταν ἀπὸ τὸ Δία, ἔκλεισε τὸν Περσεύα καὶ τὴ Δανάη σὲ μιὰ κάσα (λάρνακα), τὴν ὁποίαν ἔρριξε στὴ θάλασσα, μὰ γλύτωσαν κοὶ δυὸ στὴ Σέριφο. Μὲ καιρὸν πολὺν ὁ Περσεύς σκότωσε, χωρὶς νὰ τὸ θέλει, τὸν πάππο του μὲ τὸ δίσκο, στὴ Λάρισα στοὺς ἀγῶνες. Ὁ Σοφοκλῆς ἔγραψε καὶ δύο δράματα, **Ἀκρίσιος** καὶ **Δανάη**, πού δὲ σώζονται.—Ἴδὲ καὶ Ἀνάλυση τῆς Ἀντιγόνης, σ. 32.

952. **Ἄρης.** Ἐδῶ εἶναι ὁ **δυνατός**, πῶχει πολεμικὴ δύναμη. Ἴδὲ καὶ σημ. στίχ. 124.

955 κέ. Τὸ δεύτερο παράδειγμα ἀναφέρεται στὸ **Λυκοῦργο**, γιὸ τοῦ Δρύαντα, βασιλεῖα τῶν Ἡδωνῶν (λαοῦ Θρακικοῦ κοντὰ στὸ Στρυμόνα). Ὁ Λυκοῦργος ἐμπόδιζε καὶ περιπαίριζε τὴ λατρεία τοῦ θεοῦ Διονύσου καὶ κινήθηκε ὡς στὴ θάλασσα καὶ τὸν ἴδιο καὶ τὶς ἀκόλουθές του, τὶς Βάκχες ἢ Μαινάδες, πού τὸν τιμοῦσαν μὲ φωνές **εὐοῖε—εὐοῖε** καὶ μὲ φωτιές. Γι' αὐτὸ ὁ Διόνυσος τὸν ἔκλεισε σὲ πέτρινη σπηλιά στὸ βουνὸ Παγγαῖο καὶ τὸν ἐτύφλωσε. Τὸ μῦθος τὸν ἀναφέρει κι ὁ Ὅμηρος στὴν Ἰλιάδα (Ζ, 130 κέ.) κι ὁ Ἀπολλόδορος (Γ', 5, 1.).

965. **Οἱ Μοῦσες**, 9 κόρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μνημοσύνης, στὴν ἀρχὴ ἦσαν ἐξωτικές νύφες, ὁμορφες κέξυπνες, πού γύριζαν στὰ βουνὰ καὶ στὶς βρύσες. Πρῶτα τὶς ἐλάτρευαν οἱ Θράκες γύρω στὸ βουνὸ Πίερο τῆς Μακεδονίας—ὅπου ἔφταναν τὰ σύνορα τῆς Θράκης σὲ παλιούς καιρούς—(Πιερίδες Μοῦσαι), ἔπειτα ξαπλώθηκε ἡ λατρεία τους στὴ Βοιωτία, καὶ ξεχωριστὰ στὸ βουνὸ τῆς Ἐλικῶνα (Ἐλικωνιάδες Μοῦσαι) καὶ στὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Στὴν ἀρχὴ ἀκολουθοῦσαν τὸ θεὸ τοῦ φωτός, τὸν κίθαρωδὸ Μουσηγέτην Ἀπόλλωνα, παίζοντας κι αὐτὲς τὴν κithάρα. Ἐπειτα, ὅταν ξαπλώθηκε ἀπὸ τὴν Ἀσία στὴ Θράκη καὶ στὴν ἄλλην Ἑλλάδα ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου, οἱ Μοῦσες ἀκολούθησαν τὸ Διόνυσον κέπαίζαν μ'αὐτὸν τὴ φλογέρα (φίλαυλοι Μοῦσαι).

966—987. Τὸ τρίτο παράδειγμα ἀναφέρεται στὸ πάθημα τῆς **Κλεοπάτρας** καὶ τῶν παιδιῶν τῆς. Ὁ Σοφοκλῆς τὸ τραγουδεῖ λυρικά καὶ χωρὶς λεπτομέρειες, γιατί τὸ ἤξεραν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τᾶκουγαν μὲ συμπόνεση. Ἡ Κλεοπάτρα εἶχε πατέρα τὸ φτερωτὸ θεὸ τῶν ἀνέμων Βορέα, καὶ μάνη τὴν Ὠρείθυια, θυγατέρα τοῦ βασιλεῖα τῆς Ἀθήνας Ἐρεχθεῖα. Τὴν κόρη Κλεο-

πάτρα (πού μεγάλωσε στις σπηλιές μέσα στη Σαρπηδόνια πέτρα—άντικρυ τῆς Σαμοθράκης—καί γοργοπηδοῦσε σάν ἄλογο στὸρθόβατο βουνό Παγγαῖο) τὴν πήρε γυναίκα του ὁ Φινέας, βασιλιάς τοῦ Θρακικοῦ Σαλμυδησοῦ, πού ἦταν κοντὰ στὰ νοτιοανατολικά τοῦ Βοσπόρου, πρὸς τὴ Μαύρη θάλασσα (Εὐξεινον πόντον). Ἀπὸ τὸ Φινέα ἡ Κλεοπάτρα γέννησε δυὸ παιδιά, τὸν Πλήξιππο καὶ τὸν Πανδίωνα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ δυὸ γιοὶ τῆς (δισσοὶ Φινεΐδαι), πού θρηνεῖ ὁ χορὸς τῆς συμφορῆς τους. Φαίνεται ὅτι ἀργότερα ὁ Φινέας ἀπαρνήθηκε τὴν Κλεοπάτρα· τὴν ἔκλεισε σὲ ὑπόγεια φυλακὴ καὶ πήρε ἄλλη γυναίκα, τὴν Εἰδοθέα, ἀδερφή τοῦ Κάδμου, βασιλιά τῆς Θήβας, ἢ τὴν Ἰδαία, θυγατέρα τοῦ Δαρδάνου. Αὐτὴ ἡ μητριὰ ἐβγαλε τὰ μάτια τῶν δυὸ παιδιῶν τῆς Κλεοπάτρας (ἢ κατ' ἄλλους παρακατάπεισε τὸν ἄντρα τῆς καὶ τύφλωσε τὰ δυὸ προγόνια τῆς) καὶ τὰ κλείσει—αὐτὸ δὲν τὸ λέγει ὁ Σοφοκλῆς ἐδῶ—σ' ἕνα σπῆλαιον. Ἀργότερα οἱ θεοὶ ἐτύφλωσαν γιὰ τιμωρία του καὶ τὸ Φινέα. Ὁ Σοφοκλῆς ἔγραψε καὶ δυὸ σχετικὰ δράματα, «Φινέα» καὶ «Τυμπανιστάς», πού δὲ σώζονται. Τὴν Κλεοπάτρα τὴ λέγει ὁ ποιητῆς θυγατέρα τῶν θεῶν, γιὰ τὸν πατέρα τῆς Βορέας ἦταν θεὸς τῶν ἀνέμων, καὶ ὁ πάππος τῆς Ἐρεχθέας, ἢ Ἐριχθόνιος, ὁ πρῶτος βασιλιάς τῆς Ἀττικῆς, ἦταν γιὸς θεῶν, τῆς Γῆς καὶ τοῦ Ἡφαίστου, θεοῦ τῆς φωτιᾶς.—Ἐρεχθεΐδες εἶναι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἐρεχθέα· ἔπειτα κι ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι (πρβλ. Εὐριπίδ. Μήδεια, στ. 924).

970. Ὁ Ἄρης κατοικῶντας στὴ Θράκη (σημ. 124) ἦταν γείτονας τοῦ Σαλμυδησοῦ καὶ σὰ σκληρὸς κι ἀσυγκίνητος εὐχαριστιέται σ' αἵματηρῆς πράξεϊς.

11. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Ε' (988—1114).

991 κ.έ. Ὁ Τειρεσίας ἦταν ὁ περιφημότερος μάντης, ἦγουν προφήτης, στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Γεννήθηκε στὴ Θήβα ἐπὶ τὸ γένος τῶν Σπαρτῶν ἢ δρᾶκοντογεννητῶν (σημ. 1125). Εἶχε μάνη τὴ νύφη Χαρικλώ, φιλενάδα τῆς Ἀθηνᾶς. Ὁ Τειρεσίας τυφλώθηκε σὲ ἡλικία ἑφτά χρόνων, γιὰ τὴν χωρὶς νὰ τὸ θέλει εἶδε τὴ θεὰ Ἀθηνᾶ γυμνὴ πού λούζονταν τὸ μεσημέρι στὴ βρύση Ἰπποκρήνη, ὅπου αὐτὸς κατὰ τύχη περνοῦσε (κατὰ τὸν ὠραῖο Ε' ὕμνο τοῦ Καλλιμάχου «Εἰς λουτρὰ τῆς Παλλάδος», στ. 75—πού μετὰφρασε ὁ Σ. Μενάρδος, στὸ Στέφανο του, σελ. 80—84). Οἱ θεοὶ σ' ἀντάλλαγμα τῶν σωματικῶν του ματιῶν πού τὰ χάσε τοῦ ἔδωκαν τὰ ψυχικὰ μάτια, τὸ χάρισμα νὰ προβλέπει καὶ νὰ προφητεύει τὰ μελλούμενα, χρυσὴ πατερῖτα (σκῆπτρον) καὶ μακρόχρονη ζωὴ—ἔζησεν ἑφτά ἢ ἑννιά γενεές—καὶ τὴ μαντική του δύναμη νὰ τὴν ἔχει καὶ στὸν Ἄδη ἀκόμα. Ὁ Σοφοκλῆς τὸν παρουσιάζει καὶ στὸν Οἰδίποδα τύραννό του, ὁ Εὐριπίδης σὲ δ' ἄφορες τραγωδίαι του (Φοίνισ., Βάκχ., Ἡρακλ. μαινόμε.), ὁ Ὅμηρος στὴν Ὀδύσσεια (κ, λ, ψ).—

999. Τὸ οἰωνοσκοπεῖο τοῦ Τειρεσία συμπεραίνουν πὼς ἦταν σ' ἕναν περίφαντο λόφο τῆς Θήβας, πού τώρα τὸν λέν Πούρο (= πῶρον, δηλ. πῶρινον λίθον, κ. πουρί). Ἀπὸ κεῖ καὶ σήμερα διαρκῶς περνοῦν πουλιά.

1000. κ.έ. Ὁ Τειρεσίας ἐδῶ στὴν ἀρχὴ δοκίμασε νὰ προφητέψει μὲ τὴν

οἰωνοσκοπία (δηλ. μὲ τὸν τρόπο πού πετοῦσαν τὰ πουλιά, στ. 1000), κατόπι μὲ τὴν πυρομαντεία (1005—7) καὶ τὴ σπλαχνοσκοπία (1009—10).—Λεῖψανα καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν εἰδῶν τῆς μαντείας σώζονται καὶ σήμερα. (Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου, Πυρομαντεία, στὴ Λαογραφία 1912, Γ' σ. 345—57 = Λαογραφικὰ Σύμμεικτα τ. Γ' (1931) σ. 161.)

1007. Ἡφαιστος=φωτιά. Ἰδὲ στ. 122.

1038—9.—Τῶν Σάρδεων (τῆς Λυδίας) καὶ τῶν Ἰνδιῶν τὸ ὄνομα ἦταν φημισμένο στὴν ἀρχαιότητα γιὰ τὸν πλοῦτο των. Κοντὰ στὴ Σάρδεις (στὸν ποταμὸ Πακτωλὸ καὶ στὰ χρυσορυχεῖα τῶν βουνῶν Τμώλου καὶ Σιτύλου) ἐμάζευαν τὸ ἤλεκτρον, δηλ. χρυσᾶργυρον, πού ἦταν ἕνα φυσικὸ μείγμα 3)4 χρυσοῦ καὶ 1)4 ἀργύρου. Τῶν Ἰνδιῶν ὁ πλοῦτος καὶ σήμερα ἀκόμα εἶναι φημισμένος. Ἐκεῖ ὑπάρχουν οἱ πλουσιώτατοι ἄνθρωποι.

1040. Οἱ ἄετοι τοῦ Διός. Ἰδὲ σημ. 604—610.

1042 κέ. Μίασμα ἢ μόλυσμα. Ἰδὲ σημ. 775.

1074—6 Ἐρινύες ἢ Ἄραι ἢ Μανίαι. Αὐτὲς λέγονταν γιὰ εὐφημισμὸ καὶ Σεμναίθεα καὶ Ἐύμενίδες—σάν πού λέμε σήμερα Καλοκράδες—κῆταν τρεῖς θεότητες τοῦ Ἄδης: ἡ Τεισιφόνη, ἡ Μέγαιρα καὶ Ἄλκτω. Ἦταν φοβερές, τερατόμορφες, φλογόπνοες, καίματοστάλαχτες, γοργές καὶ χαλκοπόδαρες, μ' ἀναμμένα δαδιά καὶ φίδια στὰ χέρια ἢ στὴν κόμη, καθὼς τὶς παρασταίνει ὁ Αἰσχύλος (στὴς Εὐμενίδες), ὁ Σοφοκλῆς (στὴν Ἠλέκτρα 491, καὶ σ' Ἀπόσπ. 320) καὶ ὁ Εὐριπίδης (στὴν Ἰφιγ. Ταυρ. 285 κέ. καὶ στὴν Ἠλέκτρα 1255), πού κυνηγοῦσαν καὶ τιμωροῦσαν τοὺς ὀρκοπάτες, τοὺς φονιάδες, καὶ τοὺς ἀσεβεῖς στοὺς θεοὺς καὶ στοὺς γονεῖς των. Πόλλες φορὲς παρασταίνονται σάν Ἀτὴ ἢ Μανία ἢ Βλάβαι, πού σαλεύουν τὰ λογικὰ καὶ σπρώχνουν τὸν ἄνθρωπο στὴν ἁμαρτία (στ. 604) γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσουν κατόπι. Ἰδὲ καὶ σημ. στ. 451 καὶ στ. 603 καὶ στ. 1104.

1109. Οἱ ἀξίνες χρειάζονταν γιὰ νὰ σκάψουν τάφο γιὰ τάπομεινάρια τοῦ Πολυνεϊκη, πού ἦταν στὸ ξέφαντο τοῦ λόφου (εἰς ἐπόψιον τόπον), πού τὸ δείχνει μὲ χειρονομία ὁ Κρέοντας, καὶ γιὰ νὰ νοήσουν τὸ μπασιδί τοῦ τάφου τῆς Ἀντιγόνης.

12. ΣΤΑΣΙΜΟ Ε' (ΥΠΟΡΧΗΜΑ 1115—1154)

Ἀφοῦ ὁ Κρέοντας ἔλλαξε φρόνημα, ὁ Χορὸς φαντάζεται πὼς θὰ σταματήσουν πιὰ τὰ κακὰ, καὶ χαρούμενος στήνει χορὸ καὶ τραγοῦδι (ὑπόρχημα) στὸ θεὸ Βάκχο, τὸν προστάτη καὶ πολιοῦχο τῆς Θήβας. (Ἰδὲ Εἰσαγωγή μου σελ. 33). Μὲ πολλὴν τέχνη βάζει στὸ μέρος αὐτὸ τοῦ δράματος ὁ ποιητῆς τὸ εὐθύμο διθυραμβικὸ τραγοῦδι του (ὅπως καὶ στὸν Αἴαντα 693 κέ., στὸν Οἶδ. τύρ. 1086, στὴς Τραχίνιαις 205) γιὰ νὰ φανεῖ τραγικώτερη ἢ καταστρόφη πού θάρπει ἀμέσως (τραγικὴ εἰρωνεία).

1115 κέ. Πολυνομία Βάκχε..... Ὁ Βάκχος, γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης, ἦταν θεὸς καὶ προσωποποίηση τοῦ σταφυλιοῦ, τοῦ κρασιοῦ καὶ τῆς χαροκοπίας. Ἡ λατρεία του ἦρθε στὴν Ἑλλάδα σὲ πανάρχαια χρόνια ἀπὸ τὴν Ἀσία καὶ τὴ Θράκη. Ὁ Βάκχος εἶχε πολλὰ ὀνόματα (πολυώνυμος):

Διόνυσος, Βάκχος, Βάκχιος, Ίακχος, Βρόμιος(=βροντερός),Εΰιος κ.τ.λ. Τὸν εἶχαν ἀναθρέψει οἱ Νύμφες στὸ μυθικὸ βουνὸ τῆς Νύσσας. Οἱ Βακχίδες κοὶ Σάτυροι ἦταν ἀκόλουθοί του. Περισσότερα γιὰ τὸ Βάκχο καὶ τὴ λατρεία του ἰδὲ στὴν **Εἰσαγωγή** μου στὸ ἀρχαῖο δρᾶμα, σ. 9 καὶ στὴ μεταφράσει μου τοῦ Κύκλωπα τοῦ Εὐριπίδη σελ.33. *Ἴδε καὶ σημ. στ.1131

1119. **Ἱταλία** δηλ. τὴν Κάτω Ἱταλία, ποὺ ἦταν καὶ λέγονταν «Μεγάλη Ἑλλάς».

1124. **Ἰσμηνός**. Ποταμὸς ἀνατολικά τῆς Θήβας. Ἴδὲ σημ. στ. 104.

1125. **Τὰ δόντια τοῦ δράκου**. Ὁ Κάδμος, γιὸς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Φοινίκης Ἀγλήνορα, γύρευε νὰ βρεῖ τὴν ἀδερφή του τὴν Εὐρώπη, ποὺ τὴν εἶχε ἀρπάξει ὁ Δίας. Ἀφοῦ δὲ μπορούσε νὰ τὴ βρεῖ, μὴν τολμώντας νὰ γυρίσει στὴν πατρίδα του δίχως αὐτήν, ἐβάδιζε δυτικὰ πρὸς τὴ Ρόδο καὶ τὴ Θάσο, κέπειτα τράβηξε πρὸς τοὺς Δελφούς καὶ ρώτησε τὸ μαντεῖο γιὰ τὴν ἀδερφή του. Ἐκεῖ τοῦ εἶπαν νὰ ξεχάσει πιά καὶ τὴν ἀδερφή του καὶ τὴν πατρίδα του καὶ νὰκοινοποιήσει μιὰ γελάδα ποὺ θὰ βρεῖ στὸ δρόμο του, ἐκεῖ ποὺ θὰ σταματοῦσεν ἀποσταμένη ἢ ἀγελάδα νὰ χτίσει πολιτεία. Ἔτσι κέγινε. Ὁ Κάδμος ἀπὸ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν, στὴ Φωκίδα, ἐκολούθησε τὴν ἀγελάδα ἕως τὴ Βοιωτία κέχτισε τὴν ἀκρόπολη τῆς Θήβας, τὴν Καδμεία. Θέλοντας κατόπι νὰ θυσιάσει τὸ ζῶο στὴ θεᾶ Ἀθηνᾶ ἔστειλε κέζητησε νερὸ γιὰ τὶς σπονδές ἀπὸ τὴ βρύση τοῦ θεοῦ Ἄρη(σήμερα βρύση τοῦ **Πονηροῦ**, κατὰ νεώτερη ὀνομασία), ποὺ τὴν ἐφύλαγεν ἕνας δράκος. Ὁ δράκος αὐτὸς ἐσκότωσε τοὺς δούλους τοῦ Κάδμου ποὺ πῆγαν νὰ πάρουν νερό, κὶ ὁ Κάδμος κατόπι ἐσκότωσε τὸ δράκο καὶ κατὰ διαταγὴ τῆς Ἀθηνᾶς ἔσπειρε τὰ δόντια του σ' ἕν' αὐλάκι. Ἀπ' αὐτὴ τὴ σπορὰ γενήθησαν ἄντρες πελώριοι, ὀπισμένοι: οἱ **Σπαρτοὶ** ἢ **δρακογενενοί**, ἢ **σπορὰ τοῦ δράκου**, ποὺ πιάστηκαν κατόπι ἀναμεταξύ τους κὶ ἀλληλοσκοτώθηκαν. Μόνον πέντε γλύτωσαν ἀπ' ὄλους. Κι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἐπέντε ἐπίστευαν πὼς κρατιῶνταν οἱ Θηβαῖοι (πρβλ. καὶ σημ. στίχ. 124, 125).

1126 κέ. **Ὁ Παρνασσός**, τὸ περίφημο βουνὸ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας, ποὺ ἦταν καθιερωμένο στὸ θεὸ τοῦ φωτός καὶ τῶν γραμμάτων Ἀπόλλωνα καὶ στὶς Μοῦσες, καθὼς καὶ στὸ Βάκχο καὶ τὶς νύφες Βακχίδες (Εἰσαγ. σ. 10), ἔχει πολλὲς κορφές. Οἱ ἀρχαῖοι ὅμως συνήθως τὸν λέγουν **δικόρυφον** (δικόρυφον πέτραν, ὁ Σοφοκλ. κὶ ὁ Εὐριπ.) γιὰ τὶς δυὸ ψηλότετες κορφές του, τὴν Λυκώρειαν (τώρα Λυκέρη) ὕψους 2459 μέτρων, ἀπὸ τὴν ὀποία κὶ ὄλο τὸ βουνὸ τὸ εἶπαν κατόπι καὶ τώρα τὸ λέν **Λυάκουρα**, καὶ τὴν **Ἰάμπειαν** (τώρα Γερωντόβραχο). (Πρβλ. Δ. Σεμιτέλου Ἀντιγ. στ. 1126.) Πρβλ. καὶ τῆς παρόδου τῶν Φοινισσῶν τοῦ Εὐριπίδη στ. 226 κέ. κατὰ μετάφρασή μου:

**Ὁ δίκωροφον βουνὸ ποὺ λαμπροφέγγων
οἱ ἀκροκορφές σου ἀπὸ τὰ πυροφάνια
τῆς βακχικῆς λατρείας τοῦ Διονύσου,
καὶ κλήμα ἐσὺ, ποὺ κάθε μέρα στάζεις
χορὰσι ἀπὸ τὸ πολὺκαρπο σταφύλι* 226
230

*ποὺ βγαίνει ἀπ' τὰνθισμένο σου βοτρώδι,
καὶ θεοσπηλιές τοῦ δράκου, καὶ βουνήσια
τῶν θεῶν ἀγναντευτήρια, χιονισμένο
βουνὸ ἱερό, κέγὼ ἄς στρεφογυρνοῦσα
στάθνατον θεοῦ τὸ χοροστάσι,
στοῦ Φοίβου τὰ μεσόφαλα φαράγγια,
δίχως τρομάρα, ξέμακρ' ἀπ' τὴ Δίρκη.*

235

Κάθε δυὸ χρόνια γυναῖκες ἀπὸ τὴ Φωκίδα, τὴ Βοιωτία καὶ τὴν Ἀττικὴ κατὰ τὸ χειμερινὸ ἡλιοτρόπιο ἀνέβαιναν τὴ νύχτα στὸν Παρνασσὸ καὶ με δαδιά ἀναμμένα τελοῦσαν ζωηρὲς νυχτερινὲς γιορτές (δργια), τιμώντας τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸ Διόνυσο. Σ' αὐτὲς τὶς γιορτές πίστευαν πὼς λάβαινε μέρος κὶ ὁ Διόνυσος (ἢ Βάκχος) με τὶς Βακχίδες (154). Κάτω ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ στὴν πλαγιά ὄρεινου κώνου (τώρα Παλιοβούνα), πῶ ἀπάνω ἀπὸ τοὺς Δελφούς, ὑπάρχει τὸ ξακουσμένο ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα **Κωρύκιον ἄντρον** (τώρα τὸ λέν Σαραναύλι ἢ Μαύρη τρύπα), στενόμακρο, τριγωνικὸ, με τρεῖς θαλάμους, γεμάτο σταλαχτίτες ἀνθρωπόμορφους, καθιερωμένο στὶς Κωρύκιες νύφες ποὺ κάθονταν σ' αὐτό, καὶ στὸ θεὸ τῶν δασῶν καὶ τῶν βοσκῶν Πᾶνα. Τὸ ἀναφέρουν κοὶ τρεῖς τραγικοί. Αὐτὸ ἦταν καταφύγιον τῶν ἐντόπιων, ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια, κατὰ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν βαρβάρων. Σ' αὐτὸ μέσα, ὅπως ξέρουμε ἀπὸ τὴν Ἱστορία, εἶχε κρύψει τὴν οἰογένειά του με τρόφιμα κατὰ τὸ 1824 ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρουττος. Μπαίνοντας στὴν περίφημη σπηλιά καὶ σήμερα βλέπουμε σκαλισμένη στὸ βράχο ἀρχαία ἐπιγραφή: «**Ν υ μ φ ὦ ν κ α ἰ Π α ν ὸ ς κ λ ὑ ὀ υ σ α Ἰ α μ α ρ ἄ ν τ α ἔ λ ἡ φ θ η** » (=ἐγένετο νυμφόληπτος). Πρβλ. Ν. Παπαδάκη, Ἀρχαιολογ. Δελτ. τ. 6, παράρτ. σ. 143. Γιὰ τὸ **Κωκύκιον ἄντρον** καὶ τὴ λατρεία τῶν νυμφῶν καὶ τοῦ Πανὸς σ' αὐτὸ ἰδὲ Hitzig—Blümer ἔκδ. Παισαίνου III, σ. 806 κ.έ. καὶ Ἀλεξ. Κοντολέοντος τὸν Ὀδῆγὸν τοῦ Κωρυκίου ἄντρον, Ἀθῆναι 1911.

1130. **Κασταλία** (σήμερα Ἀϊγιάνη). Εἶναι ἡ περίφημη ἱερὴ βρύση τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, στὰ ριζὰ τοῦ Παρνασσοῦ.

1131. **Νῦσα**. Πολλὲς σταφυλοφόρες χῶρες καὶ βουνὰ ποὺ λατρεύονταν ὁ Διόνυσος, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἕως τὶς Ἰνδίες, εἶχαν τὸνομα **Νῦσα**. Ὁ 34ος Ὀμηρικὸς Ὑμνος (στ. 8—9) τοποθετεῖ τὸ βουνὸ τῆς Νύσσας κοντὰ στὴν Αἴγυπτο. Ἐδῶ εἶναι τὸ βουνὸ τῆς Εὐβοίας, ποὺ μυθολογοῦσαν πὼς τὸ κλήμα τὰμπελιοῦ, ὅπως καὶ στὴ Νῦσα τοῦ Παρνασσοῦ (πρβλ. καὶ παραπάνω, Εὐριπ. Φοῖνισ. 226 κέ.), κάθε μέρα ἐβγαζε τὸ πρωτὸ τὸ ἄνθος τοῦ σταφυλιοῦ (οἰνάνθη), τὸ μεσημέρι τὴν ἀγουρίδα (ὄμφακα) καὶ τὸ βράδου τὸν ὄριμον καὶ γλυκοτρώγητον καρπὸ.

Ὁ **κισσὸς** ἦταν κὶ αὐτὸς ἱερὸ φυτὸ τοῦ Διονύσου.—Πρβ. σημ.1115 καὶ Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχαῖο δρᾶμα, σ. 9.

1133, 1145. Ὁ Σοφοκλῆς φαντάζεται τὸ θεὸ Διόνυσο πὼς ἔρχεται ἀπὸ τὶς γιορτὲς τῆς Νύσσας στὶς γιορτὲς τῆς Θήβας, ἀφοῦ πέρασε τὸν πολὺ-βογγο πορθμὸ, τὸν Ἐγριπτο (στονόντα πορθμὸν=τὸν Εὐριπτον).

1139. **Κεραυνοβόλητη μητέρα του.** Δηλ. τῆ Σεμέλη, ποῦ τὴν κεραυνοβόλησε ὁ Δίας. (Ἴδὲ στ. 1115 καὶ Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχαῖο δράμα σ. 8).

1152. **Ἰακχος.** Γιὸς τῆς Δήμητρας καὶ τοῦ Διὸς. Συνταυτίζεται μὲ τὸ Βάκχο. Ἴδὲ σημ. στ. 1115 καὶ Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχ. δράμα σ. 9.

13. ΕΞΟΔΟΣ (1155—1353).

1155. Ὁ Κάδμος ἔχτισε τὴν ἀκρόπολιν τῆς Θήβας, τὴν Καδμεία. Ἴδὲ σημ. 1125. — Ὁ Ἀμφίονας, σύζυγος τῆς Νιόβης (σημ. στίχ. 824) ἔχτισε τὴ Θήβα. Ὁ Ἀμφίονας καὶ ὁ Ζῆθος ἦταν δίδυμα τέκνα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, γυναικὸς τοῦ Λύκου, βασιλιᾶ τῆς Θήβας.

1185. **Θεὰ Παλλάδα.** Ἐννοεῖ ἄγαλμα ἢ βωμὸ τῆς θεᾶς τῆς σοφίας Ἀθηνᾶς. Ὁ ποιητὴς γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς Ἀθηναίους συμπολίτες του μνημονεῖ ἐδῶ τὴν Ἀθηνᾶ—μὲ τὸ Ἀθηναϊκὸ μάλιστα ὄνομα τῆς Παλλάδα—καὶ ὄχι ἄλλον θεό, γιατί αὐτὴ ἦταν πολιοῦχα καὶ προστάτισσα τῶν Ἀθηναίων.

1199. **Ἡ θεὰ τῶν τρίστρατων Ἐκάτη** (ἐνοδία ἢ τριοδίτις θεὸς) εἶναι ἐδῶ ἢ ἴδια μὲ τὴν Περσεφόνη, θεὰν τοῦ Ἄδη. Ἡ Ἐκάτη γύριζε τὴ νύχτα (νυκτιπόλος) στὰ τρίστρατα καὶ στοὺς τάφους (τυμβιδία). Εἶναι ὄργισμένη γιατί ἔρριξαν ἄθραφτο στοὺς δρόμους τὸ κορμὶ τοῦ Πολυνείκη. Ἡ Ἐκάτη ἦταν καὶ θεὰ τῆς μαγείας.

1205, 1216. Γιὰ τὸν τάφο τῆς Ἀντιγόνης ἰδὲ σημ. στίχ. 774.

1261—1346. Θρήνος (κομὸς) τοῦ Κρέοντα.

1303. Γιὰ τὸ Μεγαρέα ἰδὲ σημ. στ. 124 καὶ σελ. 30.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἱστορία ἀρχικὴ τοῦ κειμένου. Πῶς πρωτοδημοσιεύτηκαν οἱ τραγωδίες τοῦ Σοφοκλῆ τὸν 5ο αἰῶνα π.Χ. δὲν τὸ ξέρουμε καλά. Πιθανώτατα ὁ ποιητὴς, πρὶν νὰ παραστήσῃ κάθε δράμα του, θὰ ἐτοίμαζε περισσότερα ἀντίγραφα, εἴτε γιὰ νὰ δώσει στὸν ἄρχοντα τῶν δραματικῶν ἀγώνων καὶ τὸ χορηγό, εἴτε γιὰ τὴ χρῆση τῶν ἡθοποιῶν (ὑποκριτῶν) καὶ χορευτῶν (ἰδὲ Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχαῖο δράμα σ. 21 κ.έ.). Ἄλλα ἀντίγραφα ἐγίνονταν μετὰ τὴν παράσταση καὶ πωλοῦνταν ἀπὸ τοὺς βιβλιοπώλες.¹ Δὲν ξέρουμε ἂν ὁ ποιητὴς εἶχε κάμει μιὰ συνολικὴ ἔκδοση τῶν δραμάτων του. Αὐτὸ ἐγινε τὸν ἀκόλουθον αἰῶνα στὰ χρόνια τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάντρου, ἀπὸ τὸν Ἀθηναῖο ρήτορα Λυκούργου, ὁ ὁποῖος εἶχε καταθέσει στὰρχεῖα τῆς Πολιτείας ἓνα ἐπίσημο χειρόγραφο τῶν δραμάτων τοῦ Αἰσχύλου, Σοφοκλῆ καὶ Εὐριπίδη γιὰ νὰ μὴν νοθεύουν οἱ ἡθοποιοὶ (ἰδὲ σελ. 15).

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάντρου οἱ μεγάλες βασιλικὲς βιβλιοθήκες, ὅπως τῆς Περγᾶμου καὶ πρὸ πάντων τῆς Ἀλεξάνδρειας, καθὼς καὶ ἐξάπλωση τοῦ ἐμπορίου τῶν χειρογράφων, ἐπολλαπλασίασαν γλήγορα τὰντίγραφα. Αὐτὸ πιστοποιοῦν καὶ πάπυροι ποὺ βρεῖσκονται στὶς ἡμέρες μας στὰρχαῖα αἰγυπτιακὰ νεκροταφεῖα. Φυσικὰ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰντίγραφα εἶχαν σφάλματα. Ἄλλων πάλι ὁ ποιητὴς ἐνομίστηκε ἄλλος γι' ἄλλον. Οἱ κριτικοὶ τότε φρόντισαν νὰ διακρίνουν τίς γνήσιες τραγωδίες καὶ νὰ διορθώσουν τὰ λαθεμένα κείμενα. Πολλοὶ μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς προσπάθησαν καὶ νὰ τὰ ὑπομνηματίσουν. Οἱ περιφημότεροι εἶναι ὁ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος, ὁ Ἀρίσταρχος καὶ Δίδυμος. Τὰ ὑπομνήματά των δὲν μᾶς ἐκληροδοτήθηκαν, ἀφη-

1. Τὸ κείμενο τῶν δραμάτων τῶν γραφῶν ἢ σὲ ξύλινα πινακίδια (πινακίδες, ἢ δελτία, ἢ γραμματεῖα), ἀλειμμένα συνήθως μὲ κερί, ἢ σὲ πάπυρο ποὺ τὸν συγκολλοῦσαν καὶ ἀπάρτιζαν κύλιντρο· λιγώτερο ἴσως σὲ δέρμα γίδινο ἢ πρόβειο (διφθέρα). Καθὼς συμπεραίνουμε ἀπὸ τίς ἐπιγραφὰς καὶ τοὺς ἀρχαιότερους παπύρους, τίς λέξεις τοῦ κειμένου δὲν τίς χώριζαν τὴ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Κόμματα καὶ τελεῖες σχεδὸν δὲν ἔγραφαν· τὴ διανομὴ τῶν στίχων στὰ διάφορα πρόσωπα τὴ σημείωναν μὲ μιὰ παῦλα καὶ δίχως μεγάλη ἀκρίβεια. Καὶ τὰ λυρικά μέρη δὲν τὰ χώριζαν σὲ στίχους, ἀλλὰ τᾶγραφαν ὅπως στὸν πεζὸ λόγο. Ἐπειτα καὶ μερικὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου εἶχαν διπλὴ σημασία: Τὸ ε ἐσήμαινε καὶ τὸ ει, τὸ ο ἐσήμαινε καὶ τὸ ου. Τὰ τελικὰ σύμφωνα τὰφομοίωσαν συχνὰ μὲ τὰρχικὰ σύμφωνα τῶν λέξεων ποὺ ἀκολουθοῦσαν. Τὰ διπλὰ γράμματα τὰπλοποιοῦσαν. Ἡ γραφὴ δὲν ἔδειχνε τὴν ἐκθλιψὴ καὶ τὴν κράση. Αὐτὰ ὅλα τᾶβαλαν σὲ τάξη οἱ κριτικοὶ τῆς Ἀλεξάνδρειας, καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος.

σαν όμως σημαντικά σημάδια στα σχόλια τῶν γραμματικῶν τῆς ρωμαϊκῆς καὶ βυζαντινῆς ἐποχῆς, πού μᾶς ἔμειναν μαζί με τὸ κείμενο τῶν ἐφτά τραγωδιῶν, στὰ μεσαιωνικά χειρόγραφα.

Χειρόγραφα καὶ πάπυροι. Οἱ Αἰγυπτιακοὶ πάπυροι μόνον ἀποσπάσματα τοῦ Σοφοκλῆ ἀκρωτηρισμένα, μικρὰ ἢ μεγαλύτερα, μᾶς ἔχουν δώσει ἕως τώρα. Στὴ συλλογὴ τῶν Oxyrhynchos Papyri τόμ. IV, VI, XI, XIII, XV βρίσκονται ἀποσπάσματα τοῦ **Οἰδίποδος τυράννου**, τῆς **Ἠλέκτρας**, τῆς **Ἀντιγόνης**, τοῦ **Αἴαντος**, τῶν **Τραχηνίων**. Οἱ πάπυροι αὐτοὶ γενικὰ δὲν μᾶς παρουσίασαν τίποτε καινούργιο. Ἡ μεγαλύτερη ἀφέλεια ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ὅτι μᾶς βεβαιώνουν πὼς τὸ κείμενο, πού ἔχουμε ἀπὸ τὸν Μεσαιῶνα, δὲν διαφέρει σχεδὸν ἀπὸ κείνο πού κυκλοφοροῦσε στὴν ἀρχαιότητα. Ὁ IX τόμος τῶν Oxyrhynchus Papyri (τοῦ Β' αἰῶν. μ.Χ.), πού δημοσίεψε ὁ A. S. Hunt στὰ 1912, περιέχει 393 στίχους τῶν **Ἰχνευτῶν**, σατυρικοῦ δράματος τοῦ Σοφοκλῆ, πού ἕως τότε δὲν εἴχαμε σχεδὸν τίποτε ἀπ' αὐτοὺς (ιδεὲ σ. 21).

Ἀπὸ τὰ γνωστὰ χειρόγραφα δύο εἶναι τὰ σπουδαιότερα καὶ περιφημότερα, πού χρησιμεύουν γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου· τῆλλα δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ξεχωριστό. Τὰ δύο αὐτὰ χειρόγραφα εἶναι πρῶτα τὸ Λαυρεντιανὸν (codex Laurentianus Mediceus, ἢ μόνον Laurentianus, ἢ L. XXXII, 9), γραμμένο πρὸς τὸ τέλος τοῦ 10ου αἰῶνος, πού βρίσκεται στὴ βιβλιοθήκη τῆς Φλωρεντίας, εἶχεν ἀγοραστῆ στὴν Κωνσταντινούπολι στὰ 1423, καὶ δεύτερα τὸ Παρισινὸν (codex Parisinus 2712), τοῦ 13ου αἰῶνος, πού βρίσκεται στὸ Παρίσι, στὴν Ἐθνικὴ βιβλιοθήκη. Ἡ σχέση μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν χειρογράφων εἶναι συζητήσιμη. Ἐχουν καὶ τὰ δύο καὶ σχόλια στὰ περιθώρια. Τοῦ Λαυρεντιανοῦ (πού περιέχει καὶ τις 7 τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου καὶ τ' Ἀργοναυτικὰ τοῦ Ἀπολλωνίου ἀπὸ τὴ Ρόδο) δημοσιεύθηκε ἀξιόλογο φωτογραφικὸ πανομοιότυπο ἀπὸ τὴ Society for the promotion of Hellenic Studies (Facsimile of the Laurentian manuscript of Sophocles, with an introduction by E. Thompson and R. Jebb.—London, 1885).¹

1. Κατάλογο τῶν χειρογράφων τοῦ Σοφοκλῆ ἐδημοσίεψαν ὁ Gardthausen (Sammlungen und Cataloge Griechischer Handschriften, Leipzig 1903), ὁ Campbell (Sophocles I p. XVII—XXII, ὁ ὁποῖος ἀνεβάζει σὲ 110 τὰ χειρόγραφα τοῦ Σοφοκλῆ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μόνον τὰ 13 ἔχουν ὅλες τις τραγωδίες καὶ τὰ ὑπόλοιπα λιγώτερες) καὶ ἄλλοι.

Λεπτομερέστερον ὅμως κατάλογο παραθετεῖ ὁ Π.Ν. Παπαγεωργίου στὴ μνημειώδη **Ἠλέκτρα** του (Ἀθῆναι 1910) σελ. σζή'—θ'. Αὐτὸς προσθέτει στὰ 110 χειρόγραφα τοῦ Campbell καὶ ἄλλα 5 (3 στὸ "Ἁγιον Ὄρος, 1 στὴ μονὴ τοῦ Προδρόμου τῶν Σερρών καὶ 1 στὴ μονὴ τοῦ Μπατσκόβου, στὴ Βουλγαρία). Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλα, ὅπως λ.χ. τὸ χειρόγραφο τοῦ 14ου αἰῶνος τῆς μονῆς Ἐκκοσιφοινίσσης τοῦ Παγγαίου, πού τὸ περιγράφει ὁ Α.Π. Κεραμεὺς στὴν Ἐκθεσιν Παλαιογρ. Ἐρευνῶν, Παράρτημα 12 τόμ. τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου Κων/πόλεως, σελ. 42 (Κῶδιξ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, κείμε. καὶ σχόλια φ. 245). Ἐπειτα χειρόγραφο τοῦ 14—15 αἰῶνος

Ὁ J. Geffcken στὴ Griechische Literaturgeschichte (1926) I, 2ο μέρος, Anmerkungen, σ. 157, ἀναφέρει, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ J. Bidez, ἕνα παλίμψηστο τοῦ Σοφοκλῆ στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Leiden ἀξιοπρόσεχτο, πού προσπαθοῦν νὰ τὸ διαβάσουν, καὶ πού τὸ θεωροῦν ἐφάμιλλο μὲ τὸ Λαυρεντιανὸν κώδικα.

Σχόλια. Τὰ δύο χειρόγραφα (Λαυρεντιανὸν καὶ Παρισινὸν) πού εἴπαμε, περιέχουν στὰ περιθώρια τοῦ κειμένου ἄφθονα σχόλια, τὰ ὁποῖα εἴπαμε πῶθεν προέρχονται, καὶ τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν πολὺ στὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου καὶ τὴν ἐρμηνεία. Αὐτὰ δημοσιεύθηκαν ἀπὸ τὸν Elmsley, Oxford, 1825, ἔπειτα διορθώθηκαν κύριονηματίστηκαν ἀπὸ τὸν G. Dindorf, ὁ ὁποῖος πρόσθεσε καὶ scholia recentiora ἀπὸ ἄλλα χειρόγραφα, ὅχι μεγάλης ἀξίας, ἔγιναν ἀπὸ τὸν Π.Ν. Παπαγεωργίου, Leipzig, Teubner, 1888.

Στὰ σχόλια προσθέτονται καὶ Ἑποθέσεις δραμάτων, πού ὑπάρχουν σὲ πολλὰ χειρόγραφα, καὶ πού τις ἀναδημοσιεύουν πολλοὶ ἐκδότες. Κι αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνη τὸν Βυζάντιο.

Βιογραφία. Ὅπως εἴπαμε (σελ. 7) οἱ περισσότερες πληροφορίες τῆς ζωῆς τοῦ Σοφοκλῆ προέρχονται ἀπὸ μιὰ ἀνώνυμη βιογραφία (Σοφοκλέους βίος) πού τὴν ἔχουν πολλὰ χειρόγραφα, καὶ ξεχωριστὰ τὸ Παρισινὸν (Parisinus 2712). Αὐτὴ δημοσιεύτηκε στὴ συλλογὴ τῶν σχολίων τοῦ Dindorf, τ. II, πού εἴπαμε, καὶ σὲ πολλὰς ἄλλες ἐκδόσεις νεώτερες. Ἐκτὸς τοῦ βίου ἔχουμε ἕνα ἄρθρο στὸ Ἀεζικὸ τοῦ Σουΐδα, μερικὲς πληροφορίες ἀπὸ τὸν Ἀθήναιο (I, σ. 20 F καὶ XIII, 81, σ. 604 D), καὶ, γιὰ τὴ χρονολογία, δύο μαρτυρίες τοῦ μαρμάρου τῆς Πάρου (ἐπ. 56 καὶ 64). Ἀπὸ τις νεώτερες ἐργασίες ἀναφέρουμε μόνον τις ἐξῆς: G. Dindorf, Commentatio de vita Sophocilis.—P. Foucart, Le poète Sophocle et l'oligarchie des Quatre-Cents. R. de Philologie, 1893.—U. v. Wilamowitz, Die griechische tragödie κλ. 1923.—N. Πετρῆ, Σοφοκλέους βιογραφία, Μόναχο 1855.—Γ. Μιστριώτου, Εἰσαγωγὴ εἰς τὰς τραγωδίας τοῦ Σοφοκλέους κτλ. Ἀθῆναι 1904. Καὶ τις βιογραφικὲς σημειώσεις στὴν ἀρχὴ τῶν ἐκδόσεων τοῦ E. Tournier, P. Masqueray, καὶ E. Romagnoli (μετάφραση).

Ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις. (Περιοριζόμεστε στὶς γενικὲς ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις ὄλων τῶν δραμάτων τοῦ Σοφοκλῆ, καὶ ἀπὸ τις μερικὲς κυρίως μόνον στῆς Ἀντιγόνης.) **Α'.** Ἐκδόσεις. Ἀρχικὴ ἐκδοσι (editio princeps), τοῦ Ἄλδου, Βενετία, 1502. Ἐπειτα τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου (Henri Stephanus, Paris, 1568), πού ξανατυπώθηκε πολλές φορές, χωρὶς

τῆς μονῆς τοῦ Λειμῶνος στὴ Μυτιλήνη (Αἴας, Ἠλέκτρα, Οἰδίπους τυράννος), πού τὸ ἀναφέρει ὁ ἴδιος Α. Κεραμεὺς στὴ Μαυροκορδάτειο Βιβλιοθήκη, Παράρτημα ΙΕ' τόμου (1884) τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου Κων/πόλεως σελ. 124. Ἄς σημειώσουμε, καὶ τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἀγιοταφικοῦ Μετοχίου τῆς Πόλης, ΙΖ αἰῶνος ἀρ. 143,322 καὶ 539, Ἱεροσολυμιτ. Βιβλιοθήκη, τ.Δ'.

ἀξιοσημείωτη βελτίωση ὡς τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος. Τὴν πρώτη σπουδαία πρόοδο ἔκαμε ὁ F.R.Ph. Brunck, ποὺ τύπωσε στὰ 1786 ὅλα τὰ δράματα τοῦ Σοφοκλῆ μετὰ ποσπάσματα καὶ τὰ σχόλια. Ἡ κριτικὴ ὅμως τοῦ 19ου αἰῶνος εὐτύχησε νὰ ταξινομήσει τὰ χειρόγραφα, νὰ προσδιορίσει τὴν ἀξία καὶ τὴ σχέση των καὶ νὰ προχωρήσει μεθοδικὰ στὴν ἐκλογή τῶν παραλλαγῶν. Ὑστερ' ἀπὸ τὶς ἐργασίες τοῦ G. Hermann ἐρχονται: Ἡ μεγάλη ἔκδοση τοῦ Dindorf στοὺς Poetae scenici graeci, Oxford, 1832—1849, ποὺ τὸ κείμενό της ξανατυπώθηκε στὰ Sophoclis Opera, G. Dindorf, L. Benlogw, E.I.A. Ahrens, Paris, Didot, 1842, μετὰ λατινικὴ μετάφραση. Κοί ἀκόλουθες γενικὲς ἐκδόσεις :

E. Wunder, Leipzig, 1834—1878, σ' ἑπτὰ τεύχη, καὶ London, 1845.
N. Wecklein, München 1884—1905 (ἡ Ἀντιγόνη στὸ I (1905).
Blaydes and Paley, 1859, 1880.—Fr. Schubert, Lipsiae, 1883—85.—
L. Campbell, 2 τόμ. Oxford, 1879—81.

R. C. Jebb, Cambridge, 1883—1896, 1897—1917. (Σπουδαιότατη γιὰ τὰ ὑπομνήματα, τὶς σημειώσεις της καὶ τὴν ἀγγλικὴ της μετάφραση, 7 τεύχη σὲ 3—4 ἐκδόσεις. Ἡ Ἀντιγόνη στὸ 3ο. Στὰ 1924: R. Jebb—E.S. Shuekburgh 4η ἐκδ. τῆς Ἀντιγόνης). Στὴ σειρά τῶν 7 τευχῶν τοῦ Jebb καὶ 3 ἀκόμα μετὰ ποσπάσμ. τοῦ Σοφοκλῆ ἀπὸ τὸν A.C. Pearson, Cambridge, 1917.

F.W. Schneidewin—A. Nauck, ποὺ ἄρχισε στὰ 1844 καὶ τὴν ἐξακολούθησε ὁ E. Bruhn καὶ L. Radermacher, Berlin, 1899—1916, σὲ πολλὰς ξανατυπώσεις, 7 τεύχη (στὸ 4ο ἡ Ἀντιγόνη 1913).

E. Tournier, Paris, Hachette, 1868—77, (3η ἐκδ. 1886).

F. Storr σὲ 2 τόμ. στὴ Loeb Classical Library 1919, μετὰ ἀγγλικὴ μετάφραση.—A. C. Pearson, (ἐκδ. κριτικὴ), Oxonii 1924.

P. Masqueray, 2 τόμ. Paris, Coll. Guill. Budé, τ. A' 1922α, 1929β, τ. B' 1924. (Ἐκδοση μετὰ χρησιμώτατες εἰσαγωγὰς καὶ σημειώσεις καὶ ἀξιόλογη μετάφραση. Εἶναι ἡ μόνη γενικὴ ἔκδοση τοῦ Σοφοκλῆ ποὺ περιέχει καὶ τοὺς «Ἰχνηυτάς».)

Otto Schroeder, Sophoclis Cantica, Lipsiae, 1907α, 1923 β' ἔκδοση.—
Ἑλληνικὲς ἐκδόσεις ὅλου τοῦ Σοφοκλῆ :

Νεοφύτου Δούκα, Σοφοκλῆς παραφρασθεῖς, σχολιασθεῖς τε καὶ ἐκδοθεῖς εἰς 2 τόμους, ἐν Αἰγίνῃ 1834. Ἡ Ἀντιγόνη στὸ 2ο τόμο.

Γεωργίου Μιστριώτου ὅλος ὁ Σοφοκλῆς εἰς 7 τεύχη (κείμενον, εἰσαγωγὴ καὶ σημειώσεις. Ἡ Ἀντιγόνη, Ἀθήναι, 1874α, 1891β, 1915 γ' ἐκδ.).

Μερικῶν δραμάτων : Π. Ν. Παπαγεωργίου, Ἡλέκτρα Ἀθήναι 1910, σελ. ιη' + 546, στὴ Ζωγράφειο Βιβλιοθήκη.

Π. Ἡρειώτου, Φιλοκτῆτης (κείμεν., σχόλια καὶ μετάφρ.), Ἀθήναι, 1891.
Ἐκδόσεις μετὰ σχόλια μόνον τῆς Ἀντιγόνης :

A. Πάλλη, Ἀθήναι 1879.

Δημ. X. Σεμιτέλου, καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου, στὴ Ζωγράφειο Βιβλιοθήκη, Ἀθήναι, 1887, σελ. 716. (Μεγάλῃ μνημειακῇ κριτικῇ κέρμηνητικῇ ἐκδοσῇ, ποὺ τὴν ἀδικοῦν ὀλίγο οἱ πολλὰς—καὶ κάποτε δίχως ἀνάγκη—

διορθώσεις τοῦ ἀρχαίου κειμένου, γιὰ μερικὲς ἀπὸ τὶς ὅποιες εἶχε μετανοῶσει ὁ σοφὸς ἐρμηνευτῆς.)

A. E. Καραπαναγιώτη, Ἀθήναι, 1922.

Δ. Γουδῆ, Ἀθήναι 1917 καὶ 1928.—Τοῦ ἴδιου : Ἡλέκτρα, 1924, Οἰδίπους τύρ. 1918, καὶ 1925.

A. Boeckh, Leipzig, 1884.—Adolf Lange, Berlin, 1908.

Wolff—Bellermann, Leipzig, 1909.

Conradt, Leipzig—Berlin, 1912.

Kern—Paetzolt, Gotha, 1905.

Wohlrab, Berlin—Dresden—Leipzig, 1910.—H. Deiter, 1917.

Chr. Muff, Bielefeld—Leipzig, 1909, 1917β.

L. Fr. Barthel, κείμεν. καὶ γερμαν. μεταφρ., München, 1926.

L. A. J. Burgersdijk, Leiden, Sijthoff, 1916.

P. Cesario, Torino, 1914.

D. Bassi, Napoli, Perrella, 1914β.

A. Geerebaert, Luik, 1914 κείμεν. καὶ μετάφρ.

H. Meyer—Benfey, Halle, Niemeyer, 1920.

Β'. Μεταφράσεις (ὅλου τοῦ Σοφοκλῆ, καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης δράματα μόνον τῆς Ἀντιγόνης ξεχωριστά).

Γερμανικὲς : α') Ὁλων ἢ περισσώτερων δραμάτων τοῦ Σοφοκλῆ (μετὰ τὴν Ἀντιγόνη):

Georg. Tudichum, 2 τόμ. Leipzig—Darmstadt, 1827—38, 1855, ν. ἐκδ.

Otto Güthling, Leipzig, Ἀντιγόνη 3 τ. 1927.

K.W.F. Solger, Berlin, 1824, 4 τόμ. 1837.

J.J. Chr. Donner, ἔμμετρον, 2τ., Leipzig—Heidelberg, 1856, 1875, 1914 (Ἀντιγόνη, E. Mertens).

Wolff—Bellermann. 4τ. Leipzig, 1893—1913.

J. Minckwitz. ἔμμετρον. τ.6. Stuttgart, 1835—44.

Oswald Marbach, Leipzig, 1844, 1868 γ'.

K. Bruch, ἔμμετρον, νέα ἐκδ. H. F. Mueller, 1914.

Συλλόγου λογίων (von einem Vereine Gelehrter) Erfurt—Leipzig, 1840.

W. Amelung, Jena, Dieterichs, 1916. (Οἱ δύο Οἰδίποδες καὶ Ἀντιγόνη).

J. Herzer, Αἴας, Φιλοκτῆτης, Ἀντιγόνη, Bamberg buchner, 1912—1913.

Ul. v. Wilamowitz—Moellendorff. (Οἰδίπους τύρ., στὸν 1ο τ., Φιλοκτῆτης, στὸν 4ο τ.) Berlin, Weidmannsche, 1899 β, 1923.

W. Amelung (Οἱ δύο Οἰδίποδες, καὶ Ἀντιγόνη), Jena, Dieterichs, 1916.

β') Μεταφράσεις μόνον τῆς Ἀντιγόνης:

Aug. Boeckh μετὰ τὸ ἀρχ. κείμεν. Berlin, 1843, Leipzig 1884. (τεύχ. 1ο)

K. F. S. Liskovius, μετὰ τὸ ἀρχ. κείμεν., Leipzig, 1829.

Oskar Hubatsch, 1923.

Ἀντιγόνη

Ἐκδόσεις: Ἐκδ. Schroeder, Berlin, 1842.
 Friedr. Rempel, ἔμμετρον, Hamm, 1843.—Wex Aschersleben, 1832.
 J. Herzer, Bamberg βιβλ. 1913, 1915 β
 P. Menge, Leipzig, 1921.
 A. Oehler, München, Müller, 1916.
 Max Schmidt—Mancy, Aschendorff, 1916.—I. M. Stowasser.
 V. Valentin, Leipzig, Ehlermann, 1915.
 J. C. Donner, Freytags Sammlung, 1917.
 Fr. Hölderlin, Berlin, 1926.
 L. Fr. Barthel, München, 1926. (μὲ τὸ ἀρχ. κείμενο).
 Wilhelm Willige, Zittau, Klotz, 1927.
 W. Rabehl, Leipzig—Berlin, Teubner, 1927.
 Ernst Pilch, Berlin, Weidmann, 1930.

Ἑλληνικές: α') ὅλων τῶν δραμάτων τοῦ Σοφοκλῆ (μὲ τὴν Ἀντιγόνη).
 Πεζές:

G. Adams, 1759, 1809, 1832, 1836.
 R. C. Jebb (τοῦ φημισμένου ἐρμηνευτῆ τοῦ Σοφοκλῆ στὸν 4^ο τόμο·
 ἰδὲ ἔκδοσις, σ. 112, καὶ σ' ἓνα τόμο ὅλες οἱ τραγωδίες, 1905).
 Ἐμμετροί: T. Franclin, 1759, 1809, 1832, 1886 (H. Morley's ἔκδ.).
 R. Potter, 1788, 1808.—T. Dale, 1824.
 E.H. Plumtre, 1865, 1867, 1902 (μὲ τὰ ποσάσματα).
 R. Whitelaw, 1883, 1897.—Lewis Campbell, 1873—1883, 1896.
 Sir George Young, 1888, 1906, 1928 (μὲ τὰ ποσάσματα).
 A.S. Way, London, Macmillan, 1914.
 F. Storr, 2 τόμοι, μὲ τὸ κείμενο, 1912, 1916, 1919, 1924, 1928 (London—
 New York).

β') Ἐξχωριστὰ τῆς Ἀντιγόνης. Ἐμμετροί:

J. W. Donaldson, 1848.—Phillimore, 1902.—Weld, 1905.
 Πεζές: H. Macnaghten, Cambridge, 1926.—Roscoe Mongan, 1896.
 Ἀθήναι.—R. C. Trevelyan, 1929.—Sherman Kirk, καθηγητῆ τοῦ Ἀμε-
 ρικανικοῦ Πανεπιστημίου Des Moines, Iowa, 1931.—R. Whitela, 1925.

Γαλλικές ὅλων τῶν δραμάτων τοῦ Σοφοκλῆ:

J. A. de Baif 1573 (ἔμμετρον).
 D. Rochefort, τόμ. 3. Avignon, 1810.
 Leconte de Lisle, Paris.—E. Personneaux, Paris.
 M. Artaut, τόμ. 3, Paris, 1827, 1841, 1842, 1862, 1867.
 Luis Humbert, Paris, 1884, Garnier frères.
 Benloew et Bellaguet κείμεν. καὶ κατὰ λέξιν μετάφρ., Paris.
 J. Lacroix, ἔμμετρον μετ. τοῦ Οἰδίποδ. τυρ., Calman—Lévy, 1898, Paris.
 Ἀνωνόμου, ἔκδ. Ernest Flammarion Paris, (χωρισμένη σὲ πράξεις καὶ
 σκηνές).

P. Masqueray, Paris, 1922. (Ἡ νέα ἀξιόλογη αὐτὴ μετάφρασις τῆς Coll. Guill. Budé κάνει σχεδὸν ἀχρηστες ὅλες τὶς ἄλλες πεζὲς Γαλλικὲς μεταφράσεις].

Ἱταλικές μεταφράσεις ὅλων τῶν δραμάτων τοῦ Σοφοκλῆ:

Ἐμμετροί: Felice Bellotti, 2 τόμοι, Milano 1813, 1855, Napoli 1826, καὶ νεώτερες ἔκδοσεις.

Massimiliano Angelelli, 2 τόμοι, Bologna, 1823—4, καὶ νεώτερες ἔκδ.
 Ettore Romagnoli, 3 τόμοι (Ἀξιόλογη Ἡ Ἀντιγόνη σὲ 2ο). Bologna, N. Zanichelli, 1926.

Πεζές: L.A. Michelangeli, Bologna, Zanichelli, Ἀντιγόνη 1915 β, Ἡλέκτρα 1917 β, Οἰδίπους τύρ. 1920.

H. Montesi καὶ N. Festa, κείμεν., μετάφρ. καὶ σημ., Roma, casa Ausonia, Ἀντιγόνη 1919, Οἰδίπους τύρ. 1924, Φιλοκλήτης 1918, Τραχίν. 1920.
 Lauro de Bosis, Roma, 1927.—Ἀνωνόμου, Ἀντιγόνης μετάφρ. καὶ σημ., 3η ἔκδ., Roma, 1929.

Φλαμανδική. A. Geerebaert, Luik (Liège), 1914. (Ἀντιγόνης κείμεν. καὶ μετάφρ.).

Δανικές. N. V. Dorph, Kjöbenhavn, 1878.

P. G. Fibiger, Kjöbenhavn, 1816.

Ἰσπανική. Ign. Errandonea τομ. 1ος, Οἱ δύο Οἰδίποδες (Κείμεν. μετάφρ. καὶ σημειώσεις), Madrid, Editorial Volundtat, 1930.

Σερβικές. Milos Djuric (Ἀντιγόνη).—Kolman Rac.

Ἑλληνικές μεταφράσεις. Α'. Στὴν καθαρεύουσα α') πεζές:

Νεοφύτου Δούκα, Ἀθήναι, 1834 σὲ ἀρχαῖζουσα γλῶσσα ὅλες οἱ Σοφοκλῆς, 2 τόμοι, σὲ πράξεις καὶ σκηνές (ἰδὲ παραπάνω ἔκδοσεις, σ. 112).

Ἀνωνόμου «Σοφοκλῆς μεθερμηνευθεὶς εἰς τὴν καθομιλουμένην πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ. Ἐκδίδεται ὑπὸ Δ. Νικολαΐδου καὶ Χ. Γρηγορᾶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, τύποις Ἐπταλόφου 1868» (τεύχη 7, στὴν καθαρεύουσα, μὲ εἰσαγωγές).

Γεωργίου Π. Κορωναίου «Σοφοκλέους τραγωδία μετενεχθεῖσαι εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν». Ἀθήναι, 1880 α, 1888 β.

Ἀνωνόμου, Αἴας, ἐν Βιέννῃ, 1817, τύποις Ἰω. Βαρθ. Σβεκίου (σὲ πράξεις καὶ σκηνές).

N. K. Σπουλιπούλου, Ἀντιγόνη, Ἀθήναι, 1904.

Σ. Χιωτέλη, Ἀντιγόνη, Ἀθήναι, 1888 (κείμεν. καὶ μετάφρ. σχολικῆ).

I. Θ. Ρώσση, Ἀντιγόνη, Ἀθήναι, 1925, (σχολικὴ μετ.)

X. Θ. Μηλοπούλου, Ἀντιγόνη, Ἀθήναι, 1904 (κείμεν. καὶ μετάφρ.)

Θ. Δουβαλετέλλη, Ἀντιγόνη, Ἀθήναι, 1927 (ἀνάμικτη.)

Ἐπὶ τῶν μεταφράσεων κίβλων δραμάτων στὴν καθαρεύουσα, σχολικῆς.

β') Στην καθαρεύουσα ἔμμετρος:

'Αλ. Ρ. Παγκαβῆ, 'Αντιγόνη, 'Αθήναι, 1860α, 1867β, 1896γ (σὲ ἰαμβικούς δωδεκασύλλαβους).

'Αλ. Ζαμαρίου, 'Αντιγόνης τὸ ἀΐμιση περίπου στὸ Νεοελληνικὸ 'Αναγνωστικὸ Δ. Δαμασκηνοῦ καὶ Π. 'Ιωαννίδη, Κων/πολις, 1908 (ἰαμβ. δωδεκ.).
Ν. Κυπαρίσση, 'Ηλέκτρα, 'Αθήναι, 1900.—Οἰδίπους τύραννος, 'Αθήναι, 1907 (σὲ ἰαμβικούς 12σύλλαβ.).

'Αγγέλου Βλάχου, Οἱ δύο Οἰδίποδες, 'Αθήναι, 1911 (σὲ ἰαμβ. δωδεκ.).

(Κ) Κ(ατεβαίνη); Αἴας, 'Αθήναι, 1894 (ἰαμβ. δωδεκ.).

Β'. Στὴ δημοτικῇ, ἔμμετρος:

Κ. Μάνου, 'Αντιγόνη, 'Αθήναι, 1905 (σὲ 15σύλλαβ.).

Κ. Χρηστομάνου, 'Αντιγόνη, 'Αθήναι, 1912 (Βιβλιοθήκη Φέξη. Σ' ἐλεύθερους στίχους).

Δημ. Μ. Σάρρου, 'Αντιγόνη, 'Αθήναι, 1930 (σὲ ἰαμβικ. δωδεκασύλλαβους, μὲ Εἰσαγωγὴ στὸ ἀρχαῖο δράμα), ἔκδ. α'.—Αἴας, 1932.—'Ιχθυεῖται, 1932 (σὲ 11σύλλαβ.).

Ζήση Σίδεση, Αἴας, 'Αθήναι 1904 (ἔκδ. Νουμᾶ, σὲ 15σύλλαβους).

Στέλιου Σεφεριάδη, Οἰδίπους τύραννος, Σμύρνη, 1910, καὶ 'Ηλέκτρα (σὲ 15σύλλαβους ὁμοιοκατάλητους).

Στὴ βιβλιοθήκη Φέξη ('Αθήνα 1911—1913):

Κ. Βάρνακη, Αἴας Μαστιγοφόρος, 1912 (σὲ 13σύλλ.).

'Αρίστου Καμπάνη, Οἰδίπους τύραννος (1911), Τραχίνια (1911), Φιλοκτήτης (1913) (σὲ 13σύλλ.).—Μ. Αὐγέρη, 'Ηλέκτρα (1911) (σὲ 13σύλλ.).

'Ηλία Π. Βουτιερίδη, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ, 1911, (σὲ 15σύλλαβ.).—

Ν. 'Αντωνιάδη, Οἰδίπους τύραννος, Λευκωσία, 1921, καὶ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ, Λευκωσία 1930, (σὲ 15σύλλαβους, πρὸς τὴ δημοτικῇ).

Β. Δεδούση, Οἰδίπους τύραννος, Θεσσαλονίκη, 1931 (σὲ 11σύλλαβ.).

Λεξικά: Lexicon Sophocleum, F. Ellendt—Genthe, 2 ἔκδ., Berlin 1872.

G. Dindorf. Lexicon Sophocleum, Leipzig, Teubner, 1876.

Γρηγ. Βερναρδάκη, Λεξικὸν ἐρμηνευτικόν. 'Αθήναι, 1908α καὶ 1918β.

'Εγκυκλοπαιδεῖες :

Pauly—Wissowa, Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, ἀρθρο Sophocles.

The Encyclopaedia Britannica, London—New York, τ. 20ὸς (1929), ἀρθρο Sophocles.

Μεγάλη 'Ελληνικὴ 'Εγκυκλοπαιδεῖα (Γ.Δ. Καψάλη ἀνάλυση 'Αντιγόνης).

'Εγκυκλοπ. Λεξικὸν 'Ελευθερουδάκη (ἀρ. Σοφοκλῆς, 'Ε. Πεζοπούλου).

Γραμματολογίαι τῆς 'Ελληνικῆς φιλολογίας:

Bergk, τόμ. III.—Mahaffy, τόμ. I.

Α καὶ M. Croiset, στὸν τ. III, ἔκδ. 3η (1913), Paris, 1929.

Wilch. Christ. μετὰφρ. Α.Γ.Χ. Κώνστα., στὸν Α', τ. 'Αθήναι, 1900.

Wilhelm von Christ, München 1912.

Γεωργ. Μιστριώτου, στὸν Α', τ. 'Αθήναι, 1894.

Karl Ot. Müller, μετὰφρ. Α. Κυπριανοῦ, τόμ. Α—Β, 'Αθήναι, 1867—8.

W. Schmidt—O. Stahlin, στὸν τ. I, München, 1929.

Gil. Murray, μετὰφρ. Σ. Μενάρδου, 'Αθήναι, 1922.

L. Laurand, στὸν τ. II, Paris, 1926.

Joh. Geffcken στὸν τ. I (2 μέρη), Heidelberg, 1926.

'Αλλα βοηθήματα γενικά γιὰ τὸ Σοφοκλῆ, καὶ ξεχωριστὰ γιὰ τὴν 'Αντιγόνη:

M. Patin, Etudes sur les tragiques grecs, τ. II (Sophocle), Paris, Hachette, 1884, ἔκδ. 7.

Saint—Marc Girardin, Μαθήματα δραματολογίας τ. 4. Μετὰφρ. 'Αγγ. Βλάχου. Βιβλ. Μαρσολῆ, 'Αθήναι, 1897—9. (Στὸν Α' καὶ Β' τόμο).

F. Allègre, Sophocle, Etude sur les ressorts dramatiques de son théâtre et la composition de ses tragédies, Paris, Fontemoing, 1909.

Alois Patin, Aesthetisch—Kritische Studien zu Sophokles, Paderborn, 1911, ἔκδ. Shöningh.

Tycho von Wilamowitz—Moellendorff, Die dramatische Technik des Sophocles, 1917.

U. von Wilamowitz—Moellendorff, Die griechische Tragödie und ihre drei Dichter, Berlin, 1923.

A. Dufrechou, Les idées morales de Sophocle, Paris, 1909.

L. Campbell, Tragic Drama in Aeschylus, Sophocles and Shakespeare, 1904.

Adolf Müller, Aesthetischer Kommentar zu Sophokles, 1907.

Hermann Schütz, Sophokleische Studien (Antigone), Gotha, 1886.

G. Richter, Die Behandlung der Antigone des Sophocles, 1886.

Horton—L. Smith, Ars tragica Sophoclea cum Shaksperiana comparata, Cambridge, 1896.

N. Βλάχου, Some aspects of the religion of Sophocles. Philadelphia 1906.

G. Larroumet, Etudes d'histoire et de critique dramatique, Paris, Hachette, 1892.

Séchan, Etudes sur la tragédie grecque, Paris, Champion, 1926.

'Αναστασίου Ι. Ζάκα, Κριτικά παρατηρήσεις εἰς τὸν Σοφοκλέα. 'Αθήναι τύποις ἔδ. Περῆ, 1891 (ἐκτὸς τῆς 'Αντιγόνης. Γι' αὐτὴν ὁ ἴδιος ἔγραψε ξεχωριστὰ στὸ βιβλίο του: Κρίσις περὶ τῆς Σεμιτέλου 'Αντιγόνης Σοφοκλέους καὶ τῶν τοῦ Βερναρδάκη Φοινισσῶν, Σμύρνη, 1891).

'Εμ. Γ. Βαμβουδάκη, Κριτικά καὶ ἐρμηνευτικά μελέται ἐπὶ τῆς 'Αντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους, 'Αθήναι 1928.

'Ηλ. Βουτιερίδη, 'Ο Σοφοκλῆς καὶ αἱ γυναῖκες. 'Ερευνα, περιοδικὸ στὴν 'Αλεξάντρεια, 1928.

N. I. Λάσκαρη, Μαθήματα Ἱστορίας τοῦ ἀρχαίου Ἑλλην. θεάτρου, τ. 3, Ἀθήναι, 1925—1928.

Δημ. Μ. Σάρρου, Εἰσαγωγή στὸ ἀρχαῖο δράμα, Ἀθήνα, 1930.

T. Zielinski, Sophocle et son oeuvre de tragédien (Πολωνικά). Cracovie, 1928.

Howald, Die griechische Tragödie, 1930.

Pohlenz, Die griechische Tragödie, 1930.

Maurice Croiset, Oedipe-Roi de Sophocle. Etude et analyse. Librairie Mellottée, Paris [1931] (μὲ χρησιμώτατες θετικές πληροφορίες καὶ γὰρ τὸ βίο καὶ τὰ ἔργα τοῦ Σοφοκλή).

Thackeray H. St. John, Sophokles and the perfect number. A neglected nicety, London, Milford, 1931.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ : Ὁ Σοφοκλῆς: Βίος, τέχνη.....	σελ.	7
Ἀνάλυση τῶν σωζομένων δραμάτων του ..	»	17
Τὰ χαμένα δράματά του.....	»	22
Ἡ Ἀντιγόνη.....	»	23
Ἀνάλυση τῆς Ἀντιγόνης.....	»	28
Ἡ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ.....	»	37
ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΓΟΝΗ	»	89
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ : Ἱστορία τοῦ ἀρχαίου κειμένου, χειρόγραφα καὶ πάπυροι, σχόλια, βιογραφία, ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις, λεξικά, ἐγκυκλοπαιδείες, γραμματολογίες, ἄλλα βοηθήματα....	»	109

- Τὰ πρῶτα τραγούδια (εὐθυμα—πόνου—ἀρχαῖα), Ἀθήναι, 1891.
 Τὰ καθ' ἑρῶ καὶ Λεάνδρον. Μετάφρ. εἰς δημοτικούς στίχους καὶ ἀνεύρεσις εἰς τὴν δημόδη ποίησιν. Ἀθήναι, 1892.
 Ἱστορικὰ σημειώματα περὶ Ἡπειροῦ καὶ Βλαχίας. Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος τ. Ε' (1897).
 Λεῖψανα τῆς λατρείας τοῦ Δίνου καὶ Ἀδώνιδος ἐν Ἡπειρῷ. Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος τ. Ε' (1897).
 Ζήνων ὁ Κιτιεὺς καὶ ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ. Λάρναξ Κύπρου, 1901.
 Οἱ μῆνες τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀθήθεια Λεμεσοῦ, 1—1—1901.
 Ὁ Ἀδωνίς καὶ ἡ λατρεία αὐτοῦ. Ν. ἔθνος Λάρνακος, 1—1—1902.
 Λόρδου Βύρωνος: Περιήγησις τοῦ Τσαῖλδ—Χάρολδ εἰς τὴν Ἡπειροῦ. Μετάφρ. εἰς δημοτικούς στίχους. Κων)πολις, 1911.
 Ἐκθεσις τῆς Κρίσεως τοῦ Β' Δραματικοῦ ἀγῶνος τοῦ ἐν Κων)πόλει Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου. Ἀνατύπ. Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου. Κ)πολις 1911.
 Περὶ ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων διδασκάλων. Εἰσήγησις εἰς τὸ ἐν Κων)πόλει Πανδιδασκαλικὸν συνέδριον Ἐφημ. Πατρὶς Κων)πόλεως 18—29 Αὐγούστου 1912.
 Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα διὰ μέσου τῶν αἰῶνων. Κων)πολις, 1912.
 Παλαιογραφικὸς Ἔρμος. Ἀνατύπ. Φιλ. Συλλόγου. Κ)πολις, 1912.
 Παρατηρήσεις εἰς τὸ Ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ. Ἀνατύπ. ἀπὸ τὴν 50ετηρίδα τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου. Κ)πολις, 1920.
 Διορθωτικὰ εἰς Εὐριπίδην (δύο Ἰφιγενείας καὶ Μήδειαν). Ἀνατύπ. ἀπὸ τὴν 50ετηρίδα τοῦ Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου. Κ)πολις, 1920.
 Εὐριπίδη δράματα (πέντε): Ἰσπόλυτος, Ἰφιγένεια ἢ ἐν Αὐλίδι, Ἰφιγ. ἢ ἐν Ταύροις, Μήδεια, Ἐκάβη, σὲ δημοτικούς στίχους. Κων)πολις, 1920—2.
 Εὐριπίδη Ἠλέκτρα καὶ Ἀλκηστis. Τὰ χορικά σὲ δημοτικούς στίχους. Κερκυραϊκὴ Ἀνθολογία 1924—1925.
 Συνθηματικαὶ γλῶσσαι Ἡπειροῦ, Μακεδονίας καὶ Θράκης. Ἀνατύπ. ἀπὸ τὸν Ζ' τ. τῆς Λαογραφίας. Ἀθήναι, 1923.
 Γράμματα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας. Ἀνατύπ. ἀπὸ τὰ Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ Α' (1926) καὶ Β' (1927).
 Ζαγοριακῶν θεσμίων ἔρευνα. Ἀνατύπ. ἀπὸ τὰ Ἡπειρ. Χρον. Β' (1927).
 Ἡ ἐπανάστασις Διονυσίου τοῦ Σκυλλοσόφου εἰς Ἰωάννινα, 1611, καὶ ὁ στηλιτευτικὸς λόγος Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου. Ἀνατύπ. ἀπὸ τὰ Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ Γ', 1928. Ἰωάννινα.
 Εἰσαγωγή στὸ ἀρχαῖο δράμα. Ξανατύπωμα ἀπὸ τὴν Ἀντιγόνη. Ἀθήνα 1930. Δρχ. 30.
 Εὐριπίδη Κύνκλωπας. Ξανατύπωμα ἀπὸ τὴ Ν. Ἑστία. Ἀθήνα, 1931. Δρ. 25.
 Κατάλογος τῶν χειρογράφων τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου Κων)πόλεως. Ἀθήναι, 1931. Ἀνατύπωσις τ. Η' τῆς Ἐπετηρίδ. Βυζαντινῶν σπουδῶν.

ΓΙΑ ΤΥΠΩΜΑ

- Εὐριπίδης. Μετάφρ. σὲ δημοτικούς στίχους. Τρεῖς τόμοι.
 Σοφοκλῆς. Μετάφρ. σὲ δημοτικούς στίχους: Αἴας, Ἰχνηυταί (τυπώνονται).
 Ἀρχαῖα τραγούδια σὲ νέους στίχους.
 Χρονικὰ σημειώματα ἀπὸ Βιβλιοθήκας τῆς Κων)πόλεως.
 Ἡπειρωτικὰ ἠθογραφήματα.
 Τὰ φωνήεντα εἰς τὰ Ἡπειρωτικὰ ἰδιώματα. Α.—Ἡπειρωτικὰ τραγούδια καὶ μυρολογία.
 Ἡπειρωτικὴ Λαογραφία. (Ἐβραβεύθη μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἡπειρωτικὰ ποικίλα» εἰς τὸν διαγωνισμόν τοῦ Γλωσ. Συλλόγου Κοραῆ 1893. Ἀθήναι.)
 Λεξικὸν τῆς Ἡπειρωτικῆς.—Λόγοι καὶ διατριβαί.

ΑΔΕΤΟ ΔΡΑΧ. 40.
ΧΡΥΣΟΔΕΤΟ » 55.

